

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ BÖLÜMÜ
PSİKOLOJİK DANIŞMA VE REHBERLİK BİLİM DALI

145028

LİSE TÜRÜ FARKLI ÖĞRENCİLERİN DENETİM ODAKLARININ BAZI
DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

145028

Hazırlayan
Selin DOĞAN ÖZCAN

Tez Danışmanı
Yard. Doç. Dr. Leyla ERCAN

Ankara – 2004

Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼rl¼ę¼'ne

Eğitim Bilimleri B¼l¼m¼, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı,
SELİN DOĞAN ÖZCAN'a ait "Lise T¼r¼ Farklı Öğrencilerin Denetim Odaklarının
Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi" adlı çalışma j¼rimiz tarafından Psikolojik
Danışma ve Rehberlik Bilim Dalında Y¼KSEK LİSANS TEZİ olarak kabul
edilmiştir.

(İmza)

Başkan : Doç. Dr. Abide G¼NGÖR

.....
Akademik Ünvani, Adı Soyadı

(İmza)

Üye : Yrd. Doç. Dr. Leyla ERCAN

.....
Akademik Ünvani, Adı Soyadı (Danışman)

.....
(İmza)

Üye : Yrd. Doç. Dr. Melek ÇAKMAK

.....
Akademik Ünvani, Adı Soyadı

TEŞEKKÜR

Uzun bir yolculuğa başladığımın ilk zamanlarında ne yapacağım, nasıl bitecek gibi kaygıları yaşarken yanımda olan herkese sevgiler. Bu uzun yolculuk onların sayesinde bir süre sonra hiç de uzun gelmemeye başladı ve ne zaman bittiğini anlamadım, teşekkürler.

Araştırmayı yürütürken yardımlarını hiç esirgemeyen, akşamın geç saatlerinde telefonla aradığım zaman bile sorularımı içtenlikle yanıtlayan, değerli öneri ve katkılarıyla hep yanımda olan sevgili danışmanım Yrd. Doç Dr. Leyla ERCAN'a sonsuz teşekkürler.

Beni demokratik aile tutumunun en iyi örneğini veren bir aile ortamında büyütüp, okutan, son aşamada da benim yüksek lisans yapmamda bana cesaret veren ve bu düzeye gelmemde en büyük payları olan, her zaman gurur duyduğum anne ve babama, en sıkıntılı anlarımda da hep yardım eden, dert ortağım olan kız kardeşime sonsuz teşekkürler.

Çalışmalarına ayırdığım zaman sürecinde hep yanımda olan, büyük fedakarlıklar yapan, benimle beraber kütüphanelerde bulunup manevi desteğini hiç esirgemeyen, benimle beraber bilgisayar başında yazdıklarımı kontrol eden, araştırmamda kullandığım yabancı kaynakların bir kısmını tercüme eden sevgili eşime sonsuz teşekkürler.

Araştırmamın istatistiksel işlemlerinin yapılmasında bana yol gösteren arkadaşım uzman psikolojik danışman Çağdaş KARABIYIK'a teşekkürler.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
TABLolar LİSTESİ	i
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
 BÖLÜM-1 GİRİŞ	
Giriş	1
Araştırmanın Amacı	7
Araştırmanın Problemi ve Alt Problemleri	8
Sayıtlar	10
Kapsam ve Sınırlılıklar	10
Tanımlar	11
Araştırmanın Önemi	11
 BÖLÜM-2 KURAMSAL ÇERÇEVE	14
2.1. Denetim Odağı İle İlgili Kuramsal Çerçeve	14
2.1.1. Rotter'ın Sosyal Öğrenme Kuramı ve Denetim Odağı	16
2.1.2. Yükleme Kuramı ve Denetim Odağı	20
2.1.3. Denetim Odağına Göre İçten ve Dıştan Denetimli Bireylerin Özellikleri	22
2.1.4. Denetim Odağı İle İlgili Olarak Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar	25
2.1.5. Denetim Odağı İle İlgili Olarak Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar	28
2.2. Anne-Baba Tutumları İle İlgili Kuramsal Çerçeve	34
2.2.1. Otoriter Anne-Baba Tutumu	34
2.2.2. Demokratik Anne-Baba Tutumu	35
2.2.3. Koruyucu Anne-Baba Tutumu	36
2.2.4. Anne-Baba Tutumlar İle Denetim Odağı Arasındaki İlişki	38

2.2.5. Anne-Baba Tutumlar İle Denetim Odağı Arasındaki İlişkiyle İlgili Olarak Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar	39
2.2.6. Anne-Baba Tutumlar İle Denetim Odağı Arasındaki İlişkiyle İlgili Olarak Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar	40
2.2.7. Meslek ve Meslek Seçimi ile Denetim Odağı Arasındaki İlişki.....	43
2.2.8. Denetim Odağı İle Meslek Tercihleri Arasındaki İlişkiyle İlgili Olarak Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar	45
2.2.9. Denetim Odağı İle Meslek Tercihleri Arasındaki İlişkiyle İlgili Olarak Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar	45

BÖLÜM-3 YÖNTEM 47

3.1. Araştırma Modeli	47
3.2. Araştırma Grubu	47
3.3. Veri Toplama Araçları	49
3.3.1. Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği	49
3.3.1.1. Orijinal Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği'nin Geçerliliği ve Güvenirliği	50
3.3.1.2. Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği'nin Türkiye'deki Çeviri ve Uyarlama Çalışması	51
3.3.1.3. Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği'nin Türkiye'deki Güvenirlik Çalışması	52
3.3.1.4. Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği'nin Türkiye'deki Geçerlik Çalışması	52
3.3.1.5. Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği'nin Puanlanması..	53
3.3.2. Anne-Baba Tutum Ölçeği	54
3.3.2.1. Anne-Baba Tutum Ölçeği'nin Güvenirliği	54
3.3.2.2. Anne-Baba Tutum Ölçeği'nin Geçerliliği	55
3.3.2.3. Anne-Baba Tutum Ölçeği'nin Puanlanması	55
3.3.3. Kişisel Bilgi Formu	56
3.4. Verilerin Analizi	56

BÖLÜM-4 BULGULAR 59

4.1.0. Cinsiyete Göre Denetim Odaklarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulgular	59
4.2.0. Lise Türlerine Göre Denetim Odaklarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulgular	60
4.3.0. Annenin Öğrenim Durumuna Göre Denetim Odaklarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulgular	63
4.4.0. Babanın Öğrenim Durumuna Göre Denetim Odaklarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulgular	66
4.5.0. Sosyo-Ekonomik Düzeylerine Göre Denetim Odaklarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulgular	69
4.6.0. Ailenin Tümünü İlgilendiren Kararların Kim Tarafından Alındığına Göre Denetim Odaklarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulgular	71
4.7.0. Öğrenciyi İlgilendiren Kararların Kim Tarafından Alındığına Göre Denetim Odaklarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulgular	74
4.8.0. Öğrencilerin Sorunlarını Çözerken Kimlerden Yardım Aldığına Göre Denetim Odaklarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulgular	76
4.9.0. Anne-Babanın Meslek Seçmedeki Yaklaşımına Göre Denetim Odaklarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulgular ..	80
4.10.0. Öğrencilerin Nasıl Bir Meslek İstediklerine Göre Denetim Odaklarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulgular ...	83
4.11.0. Öğrencilerin En iyi Mesleğin Ne Olduğuna Yönelik Görüşlerine Göre Denetim Odaklarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulgular	84
4.12.0. Öğrencilerin Denetim Odakları İle Anne Tutumları Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular	86
4.13.0. Öğrencilerin Denetim Odakları İle Baba Tutumları Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular	89

BÖLÜM-5 TARTIŞMA VE YORUM	91
5.1.0. Cinsiyete Göre Denetim Odaklarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulguların Tartışması ve Yorumu	91
5.2.0. Lise Türlerine Göre Denetim Odaklarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulguların Tartışması ve Yorumu	92
5.3.0. Annenin Öğrenim Durumuna Göre Denetim Odaklarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulguların Tartışması ve Yorumu.....	93
5.4.0. Babanın Öğrenim Durumuna Göre Denetim Odaklarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulguların Tartışması ve Yorumu.....	95
5.5.0. Sosyo-Ekonomik Düzeylerine Göre Denetim Odaklarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulguların Tartışması ve Yorumu	96
5.6.0. Ailenin Tümünü İlgilendiren Kararların Kim Tarafından Alındığına Göre Denetim Odaklarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulguların Tartışması ve Yorumu	97
5.7.0. Öğrenciyi İlgilendiren Kararların Kim Tarafından Alındığına Göre Denetim Odaklarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulguların Tartışması ve Yorumu	98
5.8.0. Öğrencilerin Sorunlarını Çözerken Kimlerden Yardım Aldığına Göre Denetim Odaklarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulguların Tartışması ve Yorumu	99
5.9.0. Anne-Babanın Meslek Seçmedeki Yaklaşımına Göre Denetim Odaklarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulguların Tartışması ve Yorumu.....	100
5.10.0 Öğrencilerin Nasıl Bir Meslek İstediklerine Göre Denetim Odaklarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulguların Tartışması ve Yorumu	101
5.11.0. Öğrencilerin En iyi Mesleğin Ne Olduğuna Yönelik Görüşlerine Göre Denetim Odaklarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulguların Tartışması ve Yorumu	102

5.12.0. Öğrencilerin Denetim Odakları İle Anne Tutumları Arasındaki İlişkiye Ait Bulguların Tartışması ve Yorumu	103
5.13.0. Öğrencilerin Denetim Odakları İle Baba Tutumları Arasındaki İlişkiye Ait Bulguların Tartışması ve Yorumu	105
BÖLÜM-6 SONUÇ VE ÖNERİLER	107
6.1. Sonuçlar	107
6.2. Öneriler	109
KAYNAKÇA	112
EKLER	125

TABLOLAR LİSTESİ

		Sayfa No
Tablo-1	Örneklemi Oluşturan Öğrencilerin Okul ve Cinsiyetlerine Göre Frekans Dağılımı ve Yüzdeleri.....	48
Tablo-2	Kız Ve Erkek Öğrencilerin Denetim Odaklarına İlişkin Puanlarının Karşılaştırılması.....	59
Tablo-3	Lise Türüne Göre Denetim Odaklarına İlişkin Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları.....	60
Tablo-4	Öğrencilerin Lise Türlerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	61
Tablo-5	Lise Türüne İlişkin Scheffe Testi Sonuçları.....	62
Tablo-6	Annenin Öğrenim Durumuna Göre Denetim Odaklarına İlişkin Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları..	63
Tablo-7	Annenin Öğrenim Durumuna İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	64
Tablo-8	Annenin Öğrenim Durumuna İlişkin Scheffe Testi Sonuçları.....	65
Tablo-9	Babanın Öğrenim Durumuna Göre Denetim Odaklarına İlişkin Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları..	66
Tablo-10	Babanın Öğrenim Durumuna İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	67
Tablo-11	Babanın Öğrenim Durumuna İlişkin Scheffe Testi Sonuçları.....	68
Tablo-12	Sosyo-Ekonomik Düzeylerine Göre Denetim Odaklarına İlişkin Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları..	69
Tablo-13	Sosyo-Ekonomik Düzeylerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	70

Tablo-14	Sosyo-Ekonomik Düzeylerine İlişkin Scheffe Testi	
	Sonuçları.....	70
Tablo-15	Ailenin Tümünü İlgilendiren Kararların Kim Tarafından	
	Alındığına Göre Denetim Odaklarına İlişkin Puanlarının	
	Ortalamaları, Standart Sapmaları.....	71
Tablo-16	Ailenin Tümünü İlgilendiren Kararların Kim Tarafından	
	Alındığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	72
Tablo-17	Ailenin Tümünü İlgilendiren Kararların Kim Tarafından	
	Alındığına İlişkin Scheffe Testi Sonuçları.....	73
Tablo-18	Öğrenciyi İlgilendiren Kararların Kim Tarafından Alındığına	
	Göre Denetim Odaklarına İlişkin Puanlarının Ortalamaları,	
	Standart Sapmaları.....	74
Tablo-19	Öğrenciyi İlgilendiren Kararların Kim Tarafından Alındığına	
	İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	75
Tablo-20	Öğrenciyi İlgilendiren Kararların Kim Tarafından Alındığına	
	İlişkin Scheffe Testi Sonuçları.....	76
Tablo-21	Sorunlarını Çözerken Kimlerden Yardım Aldığına Göre	
	Denetim Odaklarına İlişkin Puanlarının Ortalamaları,	
	Standart Sapmaları.....	77
Tablo-22	Sorunlarını Çözerken Kimlerden Yardım Aldığına İlişkin Tek	
	Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	78
Tablo-23	Sorunlarını Çözerken Kimlerden Yardım Aldığına İlişkin	
	Scheffe Testi Sonuçları.....	79
Tablo-24	Anne Babanın Meslek Seçmedeki Yaklaşımına Göre Denetim	
	Odaklarına İlişkin Puanlarının Ortalamaları, Standart	
	Sapmaları.....	80

Tablo-25	Anne Babanın Meslek Seçmedeki Yaklaşımına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	81
Tablo-26	Anne Babanın Meslek Seçmedeki Yaklaşımına İlişkin Scheffe Testi Sonuçları.....	82
Tablo-27	Öğrencilerin Nasıl Bir Meslek İstediklerine Göre Denetim Odaklarına İlişkin Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları.....	83
Tablo-28	Öğrencilerin Nasıl Bir Meslek İstediklerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	84
Tablo-29	Öğrencilerin En İyi Mesleğin Ne Olduğuna Yönelik Görüşlerine Göre Denetim Odaklarına İlişkin Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları.....	85
Tablo-30	Öğrencilerin En İyi Mesleğin Ne Olduğuna Yönelik Görüşlerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	86
Tablo-31	Anne-Baba Tutum Anne İle İlgili Alt Ölçeklerden ve Denetim Odağı Ölçeğinden Alınan Puanların Ortalamaları, Standart Sapmaları.....	87
Tablo-32	Anne Tutumları İle Denetim Odağı Arasındaki Korelasyonlar.....	88
Tablo-33	Anne-Baba Tutum Baba İle İlgili Alt Ölçeklerden ve Denetim Odağı Ölçeğinden Alınan Puanların Ortalamaları, Standart Sapmaları.....	89
Tablo-34	Baba Tutumları İle Denetim Odağı Arasındaki Korelasyonlar.....	90

ÖZET

Bu araştırmada lise türü farklı öğrencilerin anne-baba tutumlarıyla denetim odağı ilişkisinin düzeyi ile cinsiyet, lise türü, annenin öğrenim durumu, babanın öğrenim durumu, sosyo-ekonomik düzey, ailenin tümünü ilgilendiren kararların kim tarafından alındığı, öğrenciyi ilgilendiren kararların kim tarafından alındığı, sorunları çözerken kimlerden yardım aldığı, anne-babanın meslek seçmedeki yaklaşımı, öğrencilerin nasıl bir meslek istedikleri, öğrencilerin en iyi mesleğin ne olduğuna yönelik görüşleri açısından denetim odaklarının farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir.

Araştırma evrenini 2003-2004 Eğitim Öğretim yılı ikinci yarısında Ankara il merkezinde fen lisesi, anadolu lisesi, süper lise ve genel lise 2. sınıfta okuyan öğrenciler oluşturmaktadır. Örneklemen seçiminde küme örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Genel toplam olarak 400 öğrenciye ulaşılmıştır.

Araştırmada ölçme araçları olarak Nowicki – Strickland Denetim Odağı Ölçeği ve Anne-Baba Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma kapsamındaki süreksiz değişkenlerle ilgili bilgiler araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formundaki maddelerle elde edilmiştir.

Veriler SPSS 11.0 for Windows paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmada t testi, tek yönlü varyans analizi, pearson-momentler çarpım korelasyon katsayısı tekniği kullanılmıştır. Anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ 'e göre değerlendirilmiştir.

Araştırma sonucunda denetim odaklarının cinsiyet, öğrencilerin nasıl bir meslek istedikleri ve en iyi mesleğin ne olduğuna yönelik görüşlerine göre farklılaşmadığı bulunmuştur. Denetim odağının anlamlı olarak farklılaştığı değişkenler, lise türleri, annenin öğrenim durumu, babanın öğrenim durumu, sosyo-ekonomik düzey, ailenin tümünü ilgilendiren kararların kim tarafından alındığı,

öğrenciyi ilgilendiren kararların kim tarafından alındığı, sorunları çözerken kimlerden yardım alındığı, anne-babanın meslek seçmedeki yaklaşımlarıdır.

Anne tutumları ve öğrencilerin denetim odağı puanları arasında; denetim odağı ile demokratik anne tutumu $p < .001$ düzeyinde negatif ve anlamlı bir ilişki, denetim odağı ile koruyucu-istekçi anne tutumu $p < .001$ düzeyinde pozitif ve anlamlı bir ilişki, denetim odağı ile otoriter anne tutumu $p < .001$ düzeyinde pozitif ve anlamlı bir ilişki vermektedir. Denetim odağındaki toplam varyansın, %14'ünün demokratik anne tutumundan, %10'nun koruyucu-istekçi anne tutumundan, %25'inin otoriter anne tutumundan kaynaklandığı açıklanmaktadır.

Baba tutumları ve öğrencilerin denetim odağı puanları arasında; denetim odağı ile demokratik baba tutumu $p < .001$ düzeyinde negatif ve anlamlı bir ilişki, denetim odağı ile koruyucu-istekçi baba tutumu $p < .001$ düzeyinde pozitif ve anlamlı bir ilişki, denetim odağı ile otoriter baba tutumu $p < .001$ düzeyinde pozitif ve anlamlı bir ilişki vermektedir. Denetim odağındaki toplam varyansın, %14'ünün demokratik baba tutumundan, %13'nun koruyucu-istekçi baba tutumundan, %25'inin otoriter baba tutumundan kaynaklandığı açıklanmaktadır.

ABSTRACT

In this research, the relation level of the locus of control with mother attitudes and the relation level of locus of control with father attitudes of different kinds of high school students and whether the locus of controls indicate differentiation or not; in terms of the gender, kinds of high school, education level of mother, education level of father, socio-economic level, by whom all the decisions about the family subjects are made, by whom the decisions about the student subjects are made, from whom students take assistance while solving problems, the general approach of the parents about choosing vocation, what kind of vocation students want to be, the opinions of the students about which vocation is the best were examined.

This research covers 2nd years students and attending at science high school, anatolian high school, super section of the general high school and general high school in the border of city of Ankara during second term of 2003-2004 education year. In sampling, the set sampling method, is elected and used. The grand total studied, reached at 400 students.

In form of measurement tools used in the research, Nowicki-Strickland Locus Of Control Scale and Parents Attitude Scale are used. Data, about discrete variables contained in the research, are gathered from articles in personal information form.

Data are analyzed with using SPSS 11.0 for Windows programme. In the research, Independant-Samples T Test, One-Way ANOVA and Multiple Linear Regression analysis are used. Test of significance, is made subject of assessments according to $p < 0.05$.

At the end of the research, the locus of controls is not determined to change, according to the gender, what kind of vocation students want to be and the opinions of the students about which vocation is the best. The variables, resulting in significant meaningful changes in the locus of control, are the kinds of high school, the education level of mother, the education level of father, the socio-economic level, by whom all the decisions about the family subjects are made, by whom the

decisions about the student subjects are made, from whom students take assistance while solving problems and the general approach of the parents about choosing vocation.

Between mother attitudes and the locus of control points of the students; The locus of control and the democratic mother attitude produce significantly negative relationship, at $p < .001$ level, the locus of control and the protective mother attitude produce significantly positive relationship, at $p < .001$ level, the locus of control and the authoritarian mother attitude produce significantly positive relationship, at $p < .001$ level. The democratic mother attitude provides explanations about 14 %, the protective mother attitude provides explanations about 10 %, the authoritarian mother attitude provides explanations about 25 % of the total variance of locus of control.

Between father attitudes and the locus of control points of the students; The locus of control and the democratic father attitude produce significantly negative relationship, at $p < .001$ level, the locus of control and the protective father attitude produce significantly positive relationship, at $p < .001$ level, the locus of control and the authoritarian father attitude produce significantly positive relationship, at $p < .001$ level. The democratic father attitude provides explanations about 14 %, the protective father attitude provides explanations about 13 %, the authoritarian father attitude provides explanations about 25 % of the total variance of locus of control.

BÖLÜM I

GİRİŞ

Ülkemizde lise öğrenimi yapan öğrenciler genellikle 14-18 yaşlar arasındaki gençlerdir. Super'e göre, 14-18 yaşlar arasındaki öğrenciler, mesleki gelişimin araştırma evresinin deneme basamağındadır. Bu basamak mesleki rehberlik bakımından özel bir önem taşımaktadır. Çünkü insanın kendini ve çevresindeki fırsatları tanıma ve değerlendirme çabaları okul öncesi dönemden başlasa da, asıl bu yoldaki çabaların yoğun olduğu dönem 14-18 yaşlar arasına rastlamaktadır. Bu dönemde gençlerden, ileride girmeyi düşündükleri ve girmek istedikleri yüksek öğretim programlarını belirlemek, tercih edecekleri meslekler hakkında bilgi toplamak, tercih edilen meslekler hakkında plan yapmak, yaptığı tercihte tutarlılık göstermek gibi “billurlaşma” basamağında kendilerinden beklenen davranışları göstermeleri beklenir (Kuzgun, 2000).

Kişinin yaşamı boyunca verdiği en önemli kararlardan biri olan meslek seçimi; aynı zamanda kendini ifade etme ve kendini gerçekleştirme yoludur. Meslek seçimi, bir anlık bir karar değildir. Bireyin çocukluktan başlayarak kendisi ve meslekler hakkında geliştirdiği çerçeve ile koşulların etkileşimi içinde ortaya çıkan bir sonuçtur. Bir başka deyişle, mesleki gelişim sürecinin sonunda yapılan bir seçimdir (Yeşilyaprak ve ark., 1996, s.82). Mesleki gelişim süreci, bireyde çocuklukta bir meslek fikrinin oluşmaya başlamasından, yetişkinlikte bir meslek sahibi olmasına ve normal hayatının sonuna kadar devam eden uzun bir zamanı kapsamaktadır. Günümüzde bireyin bir meslek seçmesinin bir anda verilen bir karar olmadığı mesleki gelişim süreci içinde biçimlenip ortaya çıktığı kabul edilen bir anlayıştır (Isaacson, 1996; Akt. Yeşilyaprak ve ark., 1996).

Bireyi bu süreç içinde çeşitli etmenler etkiler. Bu etmenlerin başında bireyin ailesi, ilişki kurduğu kişiler, okul öncesi ve okul içi eğitimi, bireyin ihtiyaçları,

ilgileri, değerler sistemi, benlik kavramı, genel ve özel yetenekleri, yaşadığı çevrenin özellikleri, toplumdaki mevcut iş alanları, istihdam koşulları, piyasadaki arz-talep durumları, diğer kişilik özellikleri gelir (Isaacsone, 1996; Akt. Yeşilyaprak ve ark., 1996).

Bu kişilik özelliklerinden birisi de denetim odağı özelliğidir. Bu özellik aynı zamanda kişiliğin alt değişkenlerinden birisi olarak kabul edilir (Kıran, 1993, s.3). Denetim odağı günümüz psikolojisinde oldukça ilgi çeken bir kişilik boyutudur. Yapılan araştırmalar bireylerin bu boyut üzerinde anlamlı olarak birbirinden ayrıldıklarını göstermiştir (Dönmez, 1986, s.4). Ne de olsa kişilik, bireyi diğerlerinden ayıran bedensel ve ruhsal özelliklerin tümüdür.

Denetim odağı kavramı, sosyal psikolojide sosyal öğrenme kuramı kapsamında Rotter tarafından temellendirilmiştir. Rotter, denetim odağını kişinin kendi kendi dışındaki güçlerce mi yoksa kendisi tarafından mı denetlendiğine ilişkin genel bir beklenti olarak tanımlar (Strickland, 1989; Akt. Balkuvar, 1998).denetim odağı algısı “ödül ve cezaların birey tarafından mı yoksa bireyin dışındaki bir takım etmenlerce mi denetlendiğine ilişkin bir beklenti” olarak da tanımlanır (Kurt, 1998; Akt. Balkuvar, 1998).

Denetim odağı, yaşam olayları üzerinde denetim sağlamada kişisel inançlara başvurmazdır. İçsel denetimli olarak tanımlanan bireyler, kendilerine olanlar için kişisel olarak sorumluluk hissederken , dışsal denetimli olarak tanımlanan bireyler ise kendi davranışlarının sonuçlarının kendi denetimleri dışındaki güçler (şans, kader v.b.) tarafından belirlendiğine inanırlar (Balkuvar, 1988).

Kendini gerçekleştirmekte olan bireyin özelliklerinden birisi de içten denetimli olmasıdır (Özyürek, 1992, s.2). Strickland’a göre, içten denetimliler, bağımsızlık, değişikliğe yol açabilecek bilgileri arama, ileriye dönük önemli kararlar almada isteklilik, kendine güven, yaratıcı benlik imgesine sahip olma gibi özelliklere sahiptirler (Dağ, 1990, s.6-8).

Denetim odağına ilişkin yapılan araştırmaların ışığı altında, bireyin kendisiyle uyum içinde olabilmesi, kendini gerçekleştirebilmesi, kendi geleceğini yönlendirmede etkili olabilmesi için kendisini, kendi kaderinin belirleyicisi olarak algılaması yani içten denetimlilik özelliği göstermesi gerekmektedir (Yeşilyaprak, 1989, s.19). İçten ve dıştan denetimli bireylerin özellikleri gözönüne alındığında, ergenlik döneminde bulunan lise öğrencilerinin, özellikle lise 3. sınıfta bulunan öğrencilerin içten ve dıştan denetimli olmaları onların meslek konusunda karar vermelerinde kolaylık sağladığı yani içten denetimlilerin dıştan denetimlilere göre daha kolay karar verdikleri söylenmektedir (Kıran, 1993, s. 14-15).

Denetim odağı kavramının mesleki gelişim ile ilgili yapılmış araştırmalarda önemli bir yeri vardır. Aynı zamanda denetim odağı kavramı mesleki gelişim sürecinde de etkili olan psikolojik bir faktördür. Bir çok araştırmada (Blusteine, 1987-Friedrich, 1988-Luzzo, 1990-Wu,1991) mesleki gelişim süreciyle denetim odağı arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Elde edilen sonuçlara göre, bir kişinin içten denetimli oluşu ne kadar yüksekse o kişinin mesleki gelişime karşı tutumlarının da o kadar yüksek olduğu saptanmıştır (Luzzo, 1993, s.272).

Meslek seçiminde denetim odağının etkisi kadar, kişilik özelliklerinin oluşmasında aile ortamı, anne-baba tutumu oldukça önemlidir.

Kişinin ömründe vermiş olduğu birkaç karardan biri olan meslek seçimi, hayati önem taşımaktadır. Meslek seçimi, bireyin ailesinde başlar. Bu sebeple aile, hareket noktası olarak belirlenmiştir. Öyle ki, aile meslek seçiminin oluşmasında anahtar bir görev üstlenmektedir (Şahin,1997).

Çocuğun doğduğu andan itibaren aile, karşılaştığı ilk çevredir. Bu yüzden aile, birey üzerindeki etkilerinin ilk ve en yoğun bir şekilde görüldüğü yerdir. Her ne kadar çocuk büyüdükçe, okul ve arkadaş gruplarından oluşan çevreden de etkilense, çocuğun kişilik gelişimi üzerinde anne ve baba tutumlarının etkileri daha yükündür. Çünkü çocuk, sosyal çevreden edindiği yaşantıları, anne ve babası aracılığıyla değerlendirerek kendi süzgecinden geçirmektedir.

Ailenin sosyo-ekonomik düzeyleri, eğitim yöntemleri ve tutumları gibi etkilerle, ülkemizde meslek seçimi çoğu zaman tesadüfen olmaktadır. Birey kendi özelliklerini, mesleğin özelliklerini bilmeden, istediği mesleğe erişme olasılığını düşünmeden anne-baba etkisiyle mesleğe yönelmektedir. Vroom (1964) seçme işlemini, seçenekler arasında istenilir yönleri en fazla ve istenmeyen yönleri en az ve erişme olasılığı en yüksek olana yönelme olarak tanımlamaktadır. Bu tanıma göre, her karar kişinin istekleri ile seçeneklerinin sağladığı doyum olanakları ve kişinin sahip olduğu yeteneklerle yine seçeneklerin gerektirdiği yetenekler arasında bir uzlaşmadır. Bu uzlaşma sonucunda ulaşılan karar, bireyin ne istediği ve neler yapabileceği ile seçeneklerin her birinin isteklerinin ne ölçüde karşılayacağı yönünden kişisel değerlendirmelerinin bir ifadesi sayılabilir (Akt. Kuzgun,2000). Ülkemizde ise geleneksel aile yapısı bir çok yerde hala varlığını korumaktadır. Bu sebeple aileler, gençlerin bir mesleğe ilgi duyup duymadıklarına, o mesleğe yeteneklerinin olup olmadığına bakmaksızın kendi beklentileri çerçevesinde belli bazı mesleklere yönelmelerine teşvik etmektedirler.

Aile, çocuğun yaşamının başladığı ve önemli seçimler yaparak belirli kararlar verdiği dönemlerinde içerisinde bulunduğu toplumsal bir kurum olduğu kadar bireye çeşitli şekillerde etki eden bir süreç olma niteliğini de taşır. Bireyin sosyalleşmesinden sorumlu bir kurum olarak ailenin; onu özerk, kendini yönlendirebilen ve yaşamı ile ilgili kararlar verebilen bir kişi olarak yetiştirmesi beklenir. Ancak, aile, çocuğunu her zaman bu yetilerle donatamayabilir. Ailenin çocuk yetiştirme yöntemlerine bağlı olarak, çocuğunu bağımlı, denetim odağı dışta olan ve kendi başına karar veremeyen bir kişi olarak yetiştirmesi de söz konusu olabilmektedir.

Anne-babaların, çocuklarının bebekliklerindeki temel gereksinimlerini karşılama biçimi ve derecesi onların benlik algılarını oluşturan bazı özelliklerinin gelişmesine, bazılarının örselenmesine ya da körelmesine neden olabilir. Anne-babalar, çocuklarına uygun ortamlar hazırlayarak, onları yüreklendirerek ve çalışmalarını ödüllendirerek; uygun davranım, tutum ve becerilerin gelişmesini

pekiştirebilirler (Geçtan, 1992). Anne-babalar, çocuklarının fiziksel ihtiyaçlarının yanı sıra onlar kadar önemli olan sevilme, güven ve saygı görme ihtiyaçlarının da olduğunu unutmamalı ve bu ihtiyaçları yeterince karşılamak için özen göstermelidirler. Maslow, çocuk eğitiminde en doğru yolun çocuğa makul sınırlar içinde özgürlük tanımak olduğunu belirtir. Eğer çocuklar, aile içinde utandırılmaz, ayıplanmaz ve hor görülmezlerse, ileride kendi ayakları üzerinde durabilen, uygun ve etkili kararlar alabilen ve aldığı kararların sorumluluklarını taşıyabilen bireyler olarak yetişeceklerdir (Geçtan, 1992).

Anne-babalar, çocuklarına seçme olanağı vermeli; birlikte karar alabilecekleri, ihtiyaçlarını çekinmeden ifade edebilecekleri rahat, kabul edici bir ortam yaratmalıdırlar. Ailenin, çocuğunu eğitirken takındığı tutum ve sergilediği davranışlar, onun benlik tasarımını dolayısıyla kişilik gelişimini direkt olarak etkilemektedir. Anne-babaların tutumları ne derecede kabul edici ve sevgi yüklü olursa, çocuk o oranda içten denetim özelliklerine sahip olacaktır. Bunun aksi olan anne-baba tutumları ise, çocukların dıştan denetimli kişilik özelliği göstermelerine sebep olacaktır.

Çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemi olarak tanımlanabilen ergenlik döneminde ergenin, sorunlarını kolaylıkla çözebilmesi ve bu dönemi zorlanmadan aşabilmesi, geçmişteki olumlu aile ilişkilerine bağlıdır. Çocukluk döneminde anne-baba tarafından yeterince sevgi, sevecenlik ve güven duygusuyla yetiştirilen ve başarılı bir diyalog kurabilen çocuk, zorlu ergenlik döneminde kişilik sorunlarını aynı arkadaşça ilişki içerisinde kolaylıkla çözebilir (Yavuzer, 1996).

Anne-babanın kendi ve çocuklarının ihtiyaçlarını karşılama biçimi, çocukların ileride kendi ihtiyaçlarını karşılarken benimseyecekleri modeli oluşturacaktır. Eğer anne-baba çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamayı ihmal ederse bu davranış çocuklar yetişkin olduğunda onlar tarafından tekrarlanır. Kusurlu anne-baba tutumları, yani anne-baba çocuğu aşırı şımartır ya da aşırı koruma eğilimi içinde olursa, bu kez çocuklarda özerklik kavramı gelişmez. İleride dıştan denetim eğilimi

gösteren bu çocuklar kendi sorumluluklarının başkaları tarafında yüklenilmesini beklerler. Ailenin, gencin özgüvenini geliştirecek sorumlulukları ergene vermesi ve bu sayede gencin edindiği deneyimle yaşantılar, gencin içten denetimli bir kişilik yapısı oluşturmasını sağlar. Yaşın ilerlemesiyle beraber bireyin kendisi için önemli olan bir takım kararları kendi başına alabilmedeki serbestliği, büyüdükçe ailesine ve çevresine karşı bağımsızlığını elde etmesi ve kendi başına daha yeterli gelme çabaları ergenin daha içten denetimli olmasında etkilidir (Şar, 1997).

Anne-baba çocuklarına yaptırım uygularken, kabul edici bir tutum içerisinde, koşulsuz sevgi ve saygıyı koruyup, aradaki ilişkiye öncelik tanıyarak çocuğun kişiliğine değil, davranışına yönelik bir yaklaşımla, beklentiye uygun, destekleyici ve tutarlı bir yaptırım uygulaması çocukların içten denetimli bir kişilik oluşturmasını pekiştirmektedir. Tersine reddedici, eleştirici, kişiliğe yönelik olumsuz davranışlar içinde olup, tutarsız yaptırımlar uygulayan anne-babaların çocukları dıştan denetimli olurlar (Yavuzer, 1989).

Dengeli, duygusal ve toplumsal etkileşimin güçlü olduğu aile ortamında, yeterli sevgi ve sevecenlik içinde büyüyen çocuklar, gelişmeleri için gerekli denetimleri elde edebilirler. Bu tür aile ortamlarında, aile bireylerinin kendine düşen sorumluluklarının bilincinde olması ve bağımsızlık yolunda gerekli imkanların çocuğa sağlanması, onun sağlam bir kişilik yapısı oluşturmasında etkilidir (Yavuzer, 1989).

Ericson (1968), ergenlikte üç önemli gelişim görevinden bahsetmektedir. Bunlar; kimlik oluşturma, anne-babadan psikolojik ayrılma ve meslek kararı vermedir. Anne-babalar, çocuklarının meslek kararını, onlara rol modelleri olarak, onların benlik kavramlarını doğrudan etkileyerek, uğraşlarını güdüleyerek, mesleklerle ilgili bilgi kaynağı olarak ve gelişim çevrelerinin belirleyicileri olarak etkilerler. (Akt. Bilgin,1995).

Aile, bireyin kişilik gelişimini dolayısıyla onun karar verme tarzını da etkilemektedir. Özellikle de birey gelecekle ilgili seçimler yaparken ya da önemli kararlar alırken ailenin etkileri daha da belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Birey, ne kadar olumlu bir kişiliğe sahip olursa, o denli doğru ve tutarlı kararlar alacaktır (Bilgin, 1995).

Ailede verilecek kararlarda görüş belirtmesi ve son karar katılımı sağlanırsa, yani çocuk karar verme yaşantıları geçirirse karar verme yollarını öğrenmesi kolaylaşmış olacaktır. Aynı şekilde, anne-baba çocuğunu karar vermeye yüreklendiriyor ve ona verdiği kararla ilgili olarak yapıcı eleştiriler getiriyorsa; çocuk özerk olacak, sağlıklı ve tutarlı kararlar verecek ve verdiği kararların getirdiği sorumluluklara göğüs gerebilecektir. Bu şekilde bireyselleşmiş ve kendine güvenen, denetim odağını dışta değil, kendinde bulan bir birey olacaktır (Bilgin, 1995).

Bu görüşler, denetim odağının anne-baba tutumu ve meslek seçimiyle ilişkili olabileceğini düşündürmektedir. Bağımsız değişkenler de bu ilişki doğrultusunda belirlenmiştir. Bu nedenle, bu araştırmada lise türü farklı öğrencilerin denetim odaklarının anne-baba tutumuyla ve diğer değişkenlerle ilişkilerinin incelenmesi araştırmaya değer görülmüş ve bu araştırmanın problemini oluşturmuştur.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın genel amacı; lise türleri farklı olan öğrencilerin denetim odakları ile ilişkisi olabileceği düşünülen bazı değişkenlerin ve denetim odağı düzeyi ile anne-baba tutumları arasındaki ilişkinin farklılık gösterip göstermediğinin saptanmasıdır.

Araştırmada incelenen sürekli değişkenler; anne tutumları (demokratik, koruyucu-istekçi, otoriter), baba tutumları (demokratik, koruyucu-istekçi, otoriter) dir. Süreksiz değişkenler; cinsiyet (kız, erkek), lise türü (Fen Lisesi, Anadolu Lisesi,

Süper Lise, Genel Lise), annenin öğrenim durumu (okur-yazar değil ya da ilkokul mezunu, ortaokul mezunu, lise-meslek lisesi mezunu, üniversite-yüksekokul-lisansüstü öğrenim mezunu), babanın öğrenim durumu (okur-yazar değil ya da ilkokul mezunu, ortaokul mezunu, lise-meslek lisesi mezunu, üniversite-yüksekokul-lisansüstü öğrenim mezunu), sosyo-ekonomik düzey (alt sosyo-ekonomik düzey, orta sosyo-ekonomik düzey, üst sosyo-ekonomik düzey), ailenin tümünü ilgilendiren kararların kim tarafından alındığı (babam, annem, dedem veya büyükannem, annem ve babam birlikte, tüm aile bireyleri birlikte), öğrenciyi ilgilendiren kararların kim tarafından alındığı (babam, annem, annem ve babam birlikte, tüm aile bireyleri birlikte, kendim), sorunları çözerken kimlerden yardım aldığı (annemden, babamdan, kardeşlerimden, arkadaşlarımdan, hiç kimseden), anne-babanın meslek seçmedeki yaklaşımı (annem baskı yapıyor, babam baskı yapıyor, ailem beni serbest bırakıyor, ailem benimle fikirlerimi tartışır, kararı bana bırakır), öğrencilerin nasıl bir meslek istedikleri (özel sektörde, devlet sektöründe, kendi özel işlerinde), öğrencilerin en iyi mesleğin ne olduğuna yönelik görüşleri (ücreti en yüksek olan, kabiliyet ve yeteneklere uygun olan, toplumda itibarı olan, iş bulma sorunu olmayan, severek çalışılan ve tatmin olunan) dir.

Bu araştırmada incelenmesi amaçlanan değişkenlere dayalı olarak aşağıda araştırmanın problemi ve bu probleme bağlı alt problemleri ifade edilmiştir.

Araştırmanın Problemi ve Alt Problemleri

Bu araştırmada, anne-baba tutumlarının denetim odağının oluşumunun ne kadarını açıkladığı tesbit edilmeye çalışılacaktır.

Bu araştırmanın genel amacı; lise türleri farklı olan öğrencilerin denetim odakları ile ilişkisi olabileceği düşünülen bazı değişkenlerin ve denetim odağı düzeyi ile anne-baba tutumları arasındaki ilişkinin farklılık gösterip göstermediğinin saptanmasıdır. Buna göre, araştırmanın alt problemleri şu şekilde sıralanabilir:

1.0. Lise öğrencilerinin denetim odakları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

2.0. Lise öğrencilerinin denetim odakları lise türlerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

3.0. Lise öğrencilerinin denetim odakları annenin öğrenim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

4.0. Lise öğrencilerinin denetim odakları babanın öğrenim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

5.0. Lise öğrencilerinin denetim odakları sosyo-ekonomik düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

6.0. Lise öğrencilerinin denetim odakları ailenin tümünü ilgilendiren kararların kim tarafından alındığına göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

7.0. Lise öğrencilerinin denetim odakları öğrenciyi ilgilendiren kararların kim tarafından alındığına göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

8.0. Lise öğrencilerinin denetim odakları sorunlarını çözerken kimlerden yardım aldığına göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

9.0. Lise öğrencilerinin denetim odakları anne babanın meslek seçmedeki yaklaşımına göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

10.0. Lise öğrencilerinin denetim odakları nasıl bir meslek istediklerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

11.0. Lise öğrencilerinin denetim odakları en iyi mesleğin ne olduğuna yönelik görüşlerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

12.0. Lise öğrencilerinin denetim odakları ile anne tutumları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

13.0. Lise öğrencilerinin denetim odakları ile baba tutumları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Sayıtlılar

1. Denetim Odaklarının saptanmasında kullanılan Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği ölçmek istenen amaca uygundur.
2. Anne-Baba Tutumlarının saptanmasında kullanılacak olan Anne-Baba Tutum Ölçeği ölçmek istenen amaca uygundur.
3. Süreksiz değişkenlerin saptanmasında kullanılacak olan Kişisel Bilgi Formu ölçmek istenen amaca uygundur.
4. Araştırmaya katılan lise türü farklı lise öğrencileri, Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği'ni, Anne-Baba Tutum Ölçeği'ni ve Kişisel Bilgi Formu'nu gerçek durumlarını yansıtacak şekilde cevaplayacakları düşünülmektedir.

Kapsam ve Sınırlılıklar

1. Araştırma örneklemini 2003-2004 Eğitim Öğretim yılı ikinci yarıyılında Ankara il merkezinde fen lisesi, anadolu lisesi, süper lise ve genel lisede random yöntemiyle seçilen okulların lise 2. sınıfta okuyan öğrencileri oluşturduğundan araştırma bulguları, Ankara il merkezinde fen lisesinde, anadolu lisesinde, süper lisede ve genel lisede lise 2. sınıfta okuyan öğrencilere genellenebilir.
2. Araştırmada incelenen denetim odakları, Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği'nin ölçtüğü maddelerle sınırlıdır.
3. Araştırmada incelenen anne-baba tutumları Anne-Baba Tutum Ölçeği'nin ölçtüğü maddelerle sınırlıdır.

4. Araştırmada incelenen süreksiz değişkenler kişisel bilgi formunun ölçtüğü maddelerle sınırlıdır.

Tanımlar

Denetim Odağı: Kişinin kendi davranışları üzerinde kontrole sahip olduğuna veya başkalarının kontrolü altında olduğuna dair genellenmiş bir beklentiye (inanca) sahip olmasıdır (Özen, 1995; Akt. Çakar, 1997).

İçten Denetimlilik: Bireyin karşılaştığı olayları kendi davranışlarına bağlı olarak algılaması ve sonuçlarının kendi elinde olduğuna inanma eğilimidir (Phares, 1968, 652).

Dıştan Denetimlilik: Bireyin karşılaştığı olayları hep kendi dışındaki nedenlere bağlı olarak algılaması ve sonuçlarının da kendi dışında olduğuna inanma eğilimidir (Phares, 1968, 652).

Araştırmanın Önemi

Denetim odağı, kişinin kendi dışındaki güçlerce mi yoksa kendisi tarafından mı denetlendiğine ilişkin genel bir beklentidir. Dıştan denetimli bireyler davranışlarını şans, talih, kader gibi kendi güçleri, yetenekleri dışındaki olaylara yükleme eğilimi içerisinde olmaktadır. İçten denetimli bireylerse davranışlarının nedenlerini, yaşadıkları olayların sonuçlarını kendi içlerinden gelen olgulara dayandırmaktadırlar. Anne-baba tutumları, içten denetimli birey olmayı da dıştan denetimli birey olmayı da etkilemektedir.

Doğumdan itibaren ele alınan ve çocuğun belli bir yaş seviyesine kadar sürekli ve yoğun bir şekilde yaşanan anne-baba-çocuk ilişkilerinin görünümü, çocuğun şimdiki ve ilerideki ruh sağlığı açısından büyük önem taşımaktadır. Kusurlu anne-baba tutumları, bilinçsiz çocuk yetiştirme yöntemleri yüzünden, çocuklarda, kişilik bozuklukları ortaya çıkabilmektedir.

Çalışma grubu olan lise gençliği, gelecekle ilgili yaşamlarına yön verecek olan meslek tercihlerini yapmak durumundadır. Bu durumda kalan gençlerin ailelerin mesleklerle ilgili beklentilerini ve çocuklarına olan tutumlarının çocuklarının tercihlerinin nasıl etkilediğini bilmekte yarar vardır. Çünkü, çocuk ilk doğduğu andan itibaren aile ile birlikte ve anne-baba tutumundan etkilenmesi doğaldır.

Otoriter anne-baba, aşırı cezalandırıcı ve baskıcı tutumlarıyla çocuğun bağımsızlık duygusunu yok etmekte, ona kendini ifade özgürlüğü tanımamaktadır. Kendine ilişkin güven duygusu zayıf olup, kendisine değer verilmediği duygusundan dolayı genç, kendisini değerli bulmamaktadır.

Demokratik tutum sergileyen aile ortamında yetişen bireylerde, kendine ait kararlarda payı olan, aldığı kararların sonucunda da başına gelenlerin sorumluluğunu alabilecek kişilik özelliği gelişmektedir. Bu da içten denetimli bireylerin özelliklerindendir.

Koruyucu davranılan ortamlarda da birey, beklentilerini, hedeflerini ve sınırlarını olumlu yönde oluşturamamaktadır. Gelecekte kendi hayatıyla ilgili vereceği kararlarda, örneğin, meslek seçimi kararında, başkalarına bağımlı olacaktır.

Bu ve bu gibi nedenlerle araştırmadan elde edilecek bulgular özellikle de anne-babalara çocuk yetiştirmede ve tutumlarının sonuçlarının nasıl olacağını görmelerini sağlaması düşünülmektedir.

Denetim odağıyla ilgili ülkemizde çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Örneğin; Erol (2000) öz saygı düzeyi, Aydın (1999) ergenlerin problem çözme becerileri, Balkuvar (1998) kaygı düzeyleri, Yüksel (1991) yalnızlık ile denetim odağı arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar yapmıştır. Fakat bu araştırmaların daha çok tek bir değişkenle denetim odağı ilişkisini saptamaya çalışan veya denetim odağını bağımsız değişken olarak ele alan araştırmalar olduğu görülmekte, denetim odağını çok daha farklı faktörler açısından yordayan araştırmaya rastlanmamaktadır. Bu açıdan araştırmanın, bu konudaki yapılan çalışmalara ve bilgi birikimine somut ve güvenilir olarak katkıda bulunacağı, bu alanda deneysel çalışma yapmak isteyen araştırmacılara bir dayanak olarak kullanılabileceği düşünülmektedir.

Araştırmada, Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği, Anne-Baba Tutum Ölçeği uygulanmış, denetim odağının anne tutumu ve baba tutumu ile ilişkisi, anne ve baba tutumlarının denetim odağının ne kadarını açıkladığı belirtilmeye çalışılmıştır.

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde, araştırmanın kuramsal çerçevesi ve bu konuda yapılan araştırma bulguları özet halinde verilecektir.

2.1. DENETİM ODAĞI İLE İLGİLİ KURAMSAL ÇERÇEVE

Bireyler daha çok başarısız sonuçları değil, başarılı sonuçları kendi kişisel özelliklerine bağlama eğilimi içinde olabilirler veya başarısızlıkları kendine başarıları dış etkenlere bağlama içinde olabilirler. Tüm bu eğilimleri “denetim odağı” kavramı ile açıklamak mümkündür (Şahin, 1997).

Kişilik özellikleri, bireyin sıklıkla yaptığı veya kişinin en tipik davranışı olduğu için bireye özeldir. Bu davranışlar bireyi başkalarından farklılaştırdığı için ayırt edicidir. Kişiliğin incelenmesinde bireyin başkalarından hangi noktada veya noktalarda ayrıldığı ön plana çıkmakta ve önem kazanmaktadır (Baymur, 1989).

Denetim odağının temelinde, Rotter tarafından ilk olarak ortaya atılan sosyal öğrenme teorisi olduğu ifade edilmektedir (Erol, 2000). Kişiliğin temel boyutlarının öğrenme yolu ile kazanıldığı, ödül ve cezaların bireyin davranışlarını şekillendirdiği Rotter’ın ortaya koyduğu sosyal öğrenme kuramının temel yapısını oluşturmaktadır. Rotter’a göre, ortaya koyduğu davranışlar sonucu aldığı ceza ve ödüller, çocuğun ilerideki davranışlarının sonuçları ile ilgili bazı beklentiler geliştirmesine neden olmaktadır. Bu görüşe göre herhangi bir durumda belirli bir davranışın ortaya çıkması, bu davranış o durum içerisinde belirli bir pekiştirecin izleyeceği beklentisine bağlıdır. Bu beklentinin gerçekleşme ihtimali nesnel olmaktan çok,

bireye özgüdür. Çünkü farklı bireylerin aynı veya benzer pekiştireçleri farklı şekilde algılamaları ve değişik biçimlerde tepki göstermeleri olasıdır. Bu tepkileri etkileyen etkenlerin en önemlisi, bireyin uyarıcıyı kendi davranışlarından mı kaynaklandığına veya şans, tesadüf, talih ya da kontrolü dışındaki güçlerden mi kaynaklandığına inanma (bekleme) düzeyine bağlıdır (Rotter, 1972: 346).

Nowicki ve Strickland'a (1973, 148-149) göre pekiştirme, bireyin kendi hareketini takip eder; fakat hareketinin sonucu olarak tanımlanmaz ve nedeni şans, talih, kader ve güçlü kişiler olarak algılanırsa buna dışsal denetimlilik, eğer kişi olayı kendi davranışının sonucu veya kendi göreceli, sürekli, karakteristikleri olarak algılasa bu inanç da içsel denetimlilik olarak tanımlanır.

Rotter (1966) bireyin, kendi hareketinin ve sonuçlarının arasındaki ilişkiyi algılamasını içten ve dıştan denetimlilik olarak tanımlamıştır. Bir kişi kendi davranışını takip eden olayları; kendi davranışlarıyla ya da kendi göreceli karakteriyle koşullu olarak ilişkilendirirse bu kişinin içten denetimli olduğunu söylemek mümkündür. Eğer bir kişi kendi davranışını takip eden olayları, büyük bir oranda kendi öz hareketleriyle ilişkilendirmek yerine şans, kader gibi dışsal çevrenin kontrolü altında olduğu şeklinde ilişkilendirirse o kişinin de dıştan denetimli olduğunu söylemek mümkündür (Akt. Yın, 1990, s.180).

Rotter denetim odağını,

Kişinin kendi davranışları üzerinde kontrole sahip olduğuna veya başkalarının kontrolü altında olduğuna dair genellenmiş bir beklentiye (inanca) sahip olması

şeklinde tanımlamaktadır (Özen, 1995; Akt. Çakar, 1997).

Lefcourt'a (1982) göre kişinin yaşadığı veya yaşama ihtimali olan olumlu olayları ödüller; olumsuzları da cezalar olarak ayırırsak ortaya iki eğilim (yönelim) çıkacaktır. Bu eğilimlerden birincisi, ödül ve cezaların kişinin dışındaki başka güçlerce yöneltildiği, denetlendiği, ödüllere ulaşma ve cezalardan kaçınmada kişisel çabaların etkili olmadığı doğrultusundaki bir beklentinin olması durumudur. İkinci eğilimse, ödül ve cezaların büyük ölçüde bireyin kendi eseri olduğu, bunların ortaya çıkışında daha çok kendi davranışlarının etkin olacağı doğrultusunda oluşan beklentilerdir. İşte bu eğilimlerin hepsine denetim odağı adı verilmektedir.

İç ya da dış denetimliliğin bireylerin yaşamlarındaki farklı alanlardaki davranışlarında değişmeyen genel bir eğilim olmadığı kanısı kabul görmeye başlamıştır. Diğer bir deyişle, davranışı etkileyen iç ya da dış denetimlilik eğiliminin bireyde, farklı pekiştirme alanlarına göre değişebileceği görüşünün benimsenmesi, bu değişkenin daha özel durumlara (somut alanlara) yönelik ölçülmeye çalışılmasına neden olmuştur. Bunun sonucu olarak da davranışlar, dinsel inançlar, eğitsel davranışlar, siyasal ve ekonomik alan, örgütsel davranış gibi alanlara özgü denetim odağı ölçeklerinin geliştirildiğini ve bu alanların kuramsal (kavramsal) gelişmeleri ile ilişkilendirilerek daha sağlam temellerin arandığı görülmektedir (Yeşilyaprak, 1992, s.29).

2.1.1. Rotter'ın Sosyal Öğrenme Kuramı ve Denetim Odağı

Rotter'ın (1954-1984) kuramı için sosyal öğrenme adını seçmesinin nedeni, davranışın sosyal durumlarda öğrenilmiş olması ve ihtiyaçlarla iç içe bulunmasından ileri gelir. Sosyal öğrenme kuramı, inançları nedenlerini açıklarken, pekiştireçleri temel değişken olarak ele almıştır. İnançların nedensellik boyutları üzerinde ilk sistematik çalışmalar, Rotter tarafından yapılmıştır (Akt. Aydın, 1999).

Rotter'ın kuramında öğrenme ilkelerine dayanılarak kişiliğin oluşumuna açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Öyle ki Rotter, insanlarda öğrenmenin yalnızca pekiştirmenin bir işlevi olmayıp, bireyin elde ettiği ödül ve cezaların kendisi

tarafından ya da kendi dışındaki güçlerce denetlendiğine ilişkin inancına da bağlı olduğuna dikkat çekmiştir. Kısaca, Rotter pekiştiriciyi, sosyal öğrenme kuramı kapsamında denetim odağının bir boyutu olarak görür (Yeşilyaprak, 1990, s. 41-42).

Rotter'a göre, belli bir davranışı izleyen bir pekiştiricinin kişi üzerindeki etkisi, yalın bir tepki güçlendirme süreci değil, kişinin ödülle, kendi davranışı arasında bir nedensellik ilişkisi algılayıp algılamadığına bağlı olarak değişebilen bir etkidir. Rotter, davranışların yalnızca bireyin kişisel algılamaları ya da pekiştireçler tarafından değil, aynı zamanda kişinin davranışları sonucunda gereksinimlerini karşılamaya dönük beklentileri tarafından da oluştuğunu belirtmektedir. Rotter, davranışın meydana gelmesinde üç temel değişkenden söz etmektedir. Bunlar; özgül bir psikolojik durum, beklenti ve pekiştiricinin değeridir (Lefcourt, 1982).

Sosyal öğrenme kuramı, bu temel değişkenlere bağlı olarak, özgül bir psikolojik durumda, pekiştirici değeri ve beklentinin işlevi olarak tanımlanır. Rotter, bu kuramdaki bu değişkenlerin birbiriyle ilişkisini belirlemeye çalışmış ve aşağıdaki şekilde formüle etmiştir:

$$BP_{X_1} S_{11} R_a = f (E_{X_1} R_{a1} S_1 \text{ ve } RV_{a1} S_1)$$

Formülde,

BP	:	Davranış potansiyeli (Potential for Behavior)
X	:	Davranış
S ₁	:	Durum 1 (Situation)
R _a	:	Pekiştirici "a" (Reinforcement)
E _X	:	Davranışın gerçekleşme beklentisi (Expectancy)
RV	:	Pekiştirme "a"nın değeri (Reinforcement Value)
f	:	Fonksiyon, işlev (function)

Formülü şöyle açıklayabiliriz:

Pekiştirme “a” ilişkili bir durum, 1’de “x” davranışının gerçekleşme potansiyeli, durum 1’deki “a”nın değeriyle “x” davranışını izleyen pekiştirme “a”nın gerçekleşme beklentisinin bir işlevidir.

Bu formülü bir örnekle somutlaştırmak mümkündür:

Üniversiteli bir gencin aynı okuldaki bir kıza güzel sözlerle yaklaşması bir davranışını simgelemektedir. Gencin bu davranışına karşılık kızdan olumlu karşılık alma beklentisi, gencin bu konudaki arzusu ve davranışın meydana geldiği psikolojik bir duruma bağlıdır. Kızın gence olan yaklaşımın niteliği, gencin gelecekte kızlarla olan ilişkisini etkileyecektir. Kişinin davranışlarının gerçekleşme olasılığı, pekiştirme beklentisine, pekiştiricinin değerine ve içinde bulunulan özgül duruma verilen değere bağlıdır (Strickland, 1989; Akt. Argun, 1995).

Sosyal öğrenme kuramına göre, insanın belli bir türden sonuç ya da sonuçlara ilişkin beklentisi, bir durumdan diğerine genellenecektir. Bu, beklentilerin benzer iki durum için aynı olacağı anlamına gelmez. Ancak, bir duruma ilişkin beklentilerdeki değişikliklerin diğer duruma ilişkin beklentileri değiştirmede küçük bir etkisi olacaktır. Her bir durumdaki beklentileri, bireyin yalnızca o durum içindeki özgül deneyim ve yaşantıları değil, bunun yanında, benzer olarak algıladığı diğer durumlardaki deneyim ve yaşantıları da belirleyecektir. Bu genelleşmiş ve özgül beklentilerin belirleyicilerinden biri, o özgül durum içindeki deneyim ve yaşantılar miktarıdır (Rotter, 1966-Erdur, 1987, s:4; Akt. Argun,1995).

Rotter, bu ilişkileri belirlemek için beklentinin işlevini formüle etmiştir:

$$E_{S_1} = f(E^1_{S_1} \text{ ve } G_{E/N_{S_1}})$$

Bu formülde;

- E : Beklenti (Expectancy)
 E^1 : Özgül beklenti (Specific Expectancy)
 S_1 : Özgün bir psikolojik durum (Psychological Situation)
 GE : Genelleşmiş beklenti (General Expectancy)
 N : Kişinin o duruma ilişkin deneyim sayısı

Formül, özgül psikolojik durumun özgül beklentisi ile genelleştirilmiş beklentinin, kişinin o duruma ilişkin özgül psikolojik durumunun deneyim sayısına bölümünün toplamının fonksiyonudur.

Genel beklentinin önemi, onun içsel ve dışsal denetim pekiştireçlerine inanan insanları derecelendirmesinden kaynaklanmaktadır. Genel beklentinin tipi ve problem çözme stilleri açısından insanların genellikle birbirine benzemeleri onların sınıflandırılabilmesine izin vermektedir. Phares (1974), beklenti yapısının inançlardaki farklılıkları tanımlayan genel kişilik yapısı olarak kullanılmasının uygun olduğundan bahsetmektedir (Akt. Argun,1995).

Rotter, geliştirdiği sosyal öğrenme modelinde, iki tür genelleştirilmiş beklentiden söz eder. Bunlardan biri başarı, bağımlılık, toplumsal kabul ve benzeri gibi yalnızca belirli türden sonuçlara ilişkin beklentileri içerir. Psikolojik durumlara ilişkin olarak algılanmış benzerlik, sonucun niteliği ile ilgilidir. İkinci tür genelleştirilmiş beklenti ise, sonuçların kendi niteliklerinin belli bir kararı ya da problemin çözümünü içeren bir dizi psikolojik durumun başka özelliklerinden genelleştirilen beklentileri içerir. Kuramda belirli davranışlardan beklenen ve o davranışı yapmaya iten değerler üzerinde durulur:

1. Değer Katmanı (Wert Komponente) : Sosyal öğrenme kuramı çerçevesinde, kişinin öğrenme yoluyla davranışa subjektif olarak verdiği değerdir.

Burada, sınavda başarılı olma ya da olmamanın kişinin şahsında ne gibi değer taşıdığı ve nasıl algılandığı üzerinde durulur.

2. Beklenti Katmanı (Erwartungs Komponente) : Kişi, belirli bir davranış içine girdiğinde, bunun nasıl sonuçlanacağı, nasıl bir avantaj sağlayacağı ve hangi amaca ulaşacağına dair subjektif beklentisi üzerinde durulur. Kişi, sınavda başarılı olduğu veya olmadığı takdirde, bu alternatif davranışlar, onu hangi amaçlara ulaştırıp ulaştırmayacağına dair subjektif bir beklenti taşımaktadır.

Bu iki katmanın birleşmesiyle kişi kendisine bir davranış yolu seçer. Örneğin; çalışmasıyla başarısızlığını yeneceğine inanan kişi derslerine çalışmayı seçer. Derslerine çalışsa da çalışmasa da başarının kendisi için bir değeri olmadığına inanan kişi, sonucu şansa bırakacaktır (Erdur, 1987, s. 5-6; Akt. Argun,1995).

Rotter, anne-baba-çocuk ilişkisine, kuramında özel yer vermiştir. Çocuk, anne ve babadan aldığı olumlu pekiştireçlerle kişiliğini, beklentileri etrafında geliştirir. Rotter, pekiştireçler olmadan davranışların gelişmesini olanaksız olarak nitelendirmektedir (Rotter,1972). Anne-babadan gelen bilgilere ek olarak çevreden alınan pekiştireçler kadar kişinin kendi içinden gelen pekiştireçler de Rotter'ın kuramında önemli bir yer tutmaktadır (Giderer, 1990).

2.1.2. Yükleme Kuramı ve Denetim Odağı

Rotter'ın geliştirdiği sosyal öğrenme kuramındaki davranış-sonuç ilişkisinin davranışları etkilediği şeklindeki görüş, yükleme kuramında da görülür. Sosyal öğrenme kuramında birey, davranışlarının sonuçlarında ortaya çıkan olayların ya kendi özelliklerinden kaynaklandığına ve böylece kendi davranışlarının sonucundan sorumlu olduğuna inanır ya da davranışlarının dış güçlerce denetlendiğine ve değiştirilmeyeceğine inanır. Yükleme kuramı da davranış sonuçlarının hangi güçlere yüklendiği ile ilgilidir (Şar, 1997).

Seligman ve Martin (1979, s.242-247)'e göre, insanlar karşılaştıkları olaylar hakkında yüklemelerde bulunurlar ve bu yüklemeler, genellenerek sonraki davranışlarını etkiler. Birey, davranışlarının nedeni olarak kendini ya da çevresinde yer alan güçlerden birini görebilir. Bir başka deyişle, birey, davranış ile sonuç arasındaki ilişki ile ilgili yüklemeleri iç ve dış etmenlerden birine yapar. İç ve dış etmenlerden birine yapılan yüklemeler, farklı sonuçlar ortaya çıkarır. Bu iç ve dış etmenden birinin davranışın nedeni olarak algılanması, farklı davranışlara yol açar. Genelde, bir davranışın sonucu için çevre ve kişinin kendisi olmak üzere iki kaynak vardır. Davranışlar, etkili kişisel ve çevresel özelliklerin ürünüdür. Etkili kişisel özellikler, kudret, yetenek, niyet ve çabalarla belirlenir. Etkili çevresel özelliklerse zorluk ve şans etkenlerini içerir. Davranışların nedenlerinin, kişisel ve çevresel etmenlere bağlı olarak algılanması kişilerde farklı davranış belirtilerinin olmasına yol açar (Akt. Şar, 1997).

Yeşilyaprak (1998), yükleme kuramında “etkinin yeri” kavramını, sosyal öğrenme kuramında denetim odağı olarak kabul etmektedir. Yükleme kuramında açıklandığı gibi birey, elde ettiği sonucun nedenlerini ya kendinde ya da çevresinde aramaktadır. Sosyal öğrenme kuramı ve yükleme kuramı, her ikisi de davranışların sonucunu bir nedene bağlayarak açıklamaktadır. Ancak bu ortak yaklaşımda ayrıldıkları nokta; yükleme kuramında nedensellik, duruma özgü olarak değişebilmekteyken, sosyal öğrenme kuramında bireye özgü olarak belirlenmiştir. Daha açık bir ifadeyle, yükleme kuramında davranışın sonucu; durumun özelliğine göre yetenek, çaba, işin güçlüğü, talih gibi değişen etmenlere bağlanırken, sosyal öğrenme kuramında birey içsel ya da dışsal denetimli oluşuna göre belli etmenlere bağlanır.

Yükleme kuramında söz konusu yüklemeler, bir davranışın sonucunu elde ettikten sonra yapılır. Denetim odağı inancı ise, bir eyleme girişmeden önce oluşur ve davranışı etkiler. Buna göre söylenebilir ki; yükleme kuramı, davranışın oluşumunu açıklamaz ve yüklemelerin sonuç üzerinde bir etkisi yoktur. Oysa

denetim odağı, davranışın oluşumunda bir işleve sahiptir ve içsel ya da dışsal denetimlilik, sonuç üzerinde etkilidir. O halde bu iki kuram, işlevsel olarak birbirinden farklıdır (Zurof, 1980, s. 130-146; Akt. Aydın, 1999).

Heider'in denge kuramı ile Rotter'ın denetim odağı kavramı arasında paralellik bulunmaktadır. Heider (1988)'in denge kuramının temel hipotezinde, bireyler kişilerarası ilişkilerde dengesiz bir durumu dengeli bir duruma dönüştürme eğilimindedir görüşü vardır. İçten denetimliler, içinde bulunmaktan hoşlanmadıkları durumlarda kendi yararlarına değişiklik yapmaya dıştan denetimlilere göre daha yatkındır (Dönmez, 1984, s.143-158). Denge kuramına göre, kişiliği etkileyen özellikler içinde, özellikle de benliğin değerlendirilmesi söz konusu olduğunda, yani başarı için beklentiler yüksek olduğunda, kişinin kendi özelliklerine (yetenek-çaba) yükleme yapılmaktadır. Bireyin benlik değerlendirmesi olumsuz olduğu durumlarda (başarı için beklentiler düşükse) başarıya ilişkin yüklemeler dışsal özelliklere (şans-kader) yapılmaktadır (Durak, 1997).

2.1.3. Denetim Odağına Göre İçten ve Dıştan Denetimli Bireylerin Özellikleri

Aşağıda belirtilen özellikler son yirmi yılda denetim odağı üzerine yapılan çalışmalardan derlenmiştir.

İçten Denetimli Bireylerin Özellikleri

İçten denetimliler, çalışmaları sırasında dikkatlerini dağıtıcı uyaranları suçlamakta, dıştan denetimlilerden daha az eğilimli olmaktadır. Phares ve Wilson, içten denetimli kişilerin, kazaların nedenlerini, kendi sorumluluklarında aramaya daha eğilimli olduklarını saptamıştır (Dönmez, 1986, s.265).

İçten denetimliler, başkalarından gelen baskılara boyun eğmeye eğilimli değildirler. Cherulnik ve Citrin'in araştırma sonucuna göre içten denetimliler kendi yargılarına, dıştan denetimlilere göre daha fazla güvenmektedirler. Karar vermeden önce, daha uzun bir süreyi düşünmeye ayırmakta ve başarıya daha fazla değer verip, ilgili uyaran ve ipuçlarına daha çok dikkat etmektedirler (Dönmez, 1986, s.259-275).

Siyasal ve toplumsal etkinliklere katılmada değişik araştırma sonuçları tutarsız ve çelişkili görünmesine karşın, genel olarak, içten denetimlilerin kendi yaşamlarına ilişkin sorumluluk yüklenmeye, rahatsız edici ve kötü koşulları değiştirme çabalarına dıştan denetimlilerden daha hazır oldukları saptanmıştır (Dönmez, 1986, s267).

1. İçten denetimliler entellektüeldir ve akademik etkinliklere daha fazla zaman ayırırlar.
2. İçten denetimlilerin okul başarıları daha yüksektir. Özellikle yarışma ortamlarında daha üstün başarı gösterirler.
3. İçten denetimliler, toplumsal olaylarda daha aktiftirler.
4. İçten denetimliler, olumsuz etkilere daha fazla direnç gösterirler.
5. İçten denetimliler, kişisel özgürlüklerinin sınırlandırılmasına çok güçlü tepki gösterirler.
6. İçten denetimliler, kendilerini daha etkili, güvenli ve bağımsız kişiler olarak algırlarlar.
7. İçten denetimliler, olumlu kendilik kavramına sahiptirler.
8. İçten denetimliler, atılgan ve girişimci kişilerdir.
9. İçten denetimliler, daha uyumlu davranış gösterirler.
10. İçten denetimliler, sağlıklı bir duygusal yaşamları vardır.
11. İçten denetimliler, savunma mekanizmalarını daha az kullanırlar.
12. İçten denetimliler, daha objektif olurlar.
13. İçten denetimliler, çevre ile daha iyi baş etme davranışı (davranışları) gösterirler.

14. İçten denetimliler, daha etkili iletişim kurarlar ve iletişim ortamında daha aktiftirler.
15. İçten denetimliler, zamanı daha iyi kullanırlar.
16. İçten denetimliler, engellemeler karşısında daha yapıcı tepkiler ortaya koyarlar.
17. İçten denetimliler, kendi çevrelerini ve geleceklerini etkileyebileceklerine daha fazla güvenirlir (Yeşilyaprak, 1988-1990; Dönmez, 1985-1986; Korkut, 1991 ve Aydınay, 1996).

Dıştan Denetimli Bireylerin Özellikleri

Dıştan denetimliler, başlarına gelen olaylar için ya şanslı ya da dışsal koşulları, özellikle de, başarısızlık yaşantıları söz konusu olduğu durumlarda, bunların nedeni olarak görmektedirler (Durak, 1997,s.30).

1. Dıştan denetimliler, daha düşük beklenti düzeyine sahiptirler.
2. Dıştan denetimliler, depresif özellikler taşırlar ve bu depresif özellikleri artan yönde bir hareketlilik arz eder.
3. Dıştan denetimliler, kendilerini dış güçlerin kurbanı, esiri olarak görürler.
4. Dıştan denetimliler, başarılı olduklarında, başarısız oldukları zamana göre daha çok kaygı yaşarlar.
5. Dıştan denetimliler, çevre üzerinde kontrolleri olmadığına inanırlar.
6. Dıştan denetimliler, olayları kontrol altına alamayacakları veya olayların sonuçları üzerinde etkili olamayacakları inancı içindedirler.
7. Dıştan denetimliler, daha çok kaygılı, kuşkucu ve dogmatiktirler.
8. Dıştan denetimliler, hem kendilerine hem de başkalarına daha az güvenirlir.
9. Dıştan denetimliler, kendilerini tanımada yetersizdirler.
10. Dıştan denetimliler, daha çok saldırgandırlar.
11. Dıştan denetimliler, daha çok savunma mekanizmalarını kullanırlar.
12. Dıştan denetimliler, kendini kabul düzeyleri düşük kişilerdir (Yeşilyaprak,

1988-1990; Dönmez, 1985-1986; Korkut, 1991 ve Aydınay, 1996).

2.1.4. Denetim Odağı İle İlgili Olarak Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Yurt dışında ve yurt içinde denetim odağı ile ilgili bir çok araştırma yapılmıştır.

Crowne ve Liverant (1963), denetim odağı ile uyum davranışı arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Araştırmada içten denetimli deneklerin dıştan denetimli deneklere oranlara, başkalarından gelen baskılara boyun eğmeye daha az eğilimli oldukları ve kendi yargılarına daha fazla güvendikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Rotter ve Botleve'nin (1963), yaptıkları araştırmalarında sosyo-ekonomik düzey ile denetim odağının içten ya da dıştan olması arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Sonuçta, düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip olanların, yüksek sosyo-ekonomik düzeye sahip olanlara göre daha dıştan denetimli oldukları görülmüştür.

Phares (1968), içten ve dıştan denetimli bireylerin karar verme anında bilgi düzeylerini kullanma yeteneklerini karşılaştırmıştır. Sonuçta, içten denetimli bireylerin karar vermeden önce ilgili uyaran ve ipuçlarına daha fazla dikkat ettiklerini, başarıya daha fazla değer verdiklerini ve kendi yargılarına daha fazla güvendikleri gözlenmiştir.

Charulnic (1972), tarafından yapılan araştırmadan şu sonuçlar çıkmıştır: İçten denetimlilerin, yaşam koşullarını değiştiren sosyal hareketlere daha çok giriştikleri, gelecek için yaptıkları planlarını etkileyecek bilgiyi öğrenme ve hatırlama davranışlarında bulundukları, bunun yanında başarısızlıkları ve yetenekleriyle daha çok ilgili oldukları görülmüştür. Ayrıca, içten denetimlilerin, başarının beceriye dayalı olduğu işlerde daha çok başarılı oldukları, bunun yanında dıştan denetimlilerin sonuçları şans tarafından belirlenen görevlerde daha başarılı oldukları bulunmuştur.

Andrisina ve Nestel'in (1976), üç bin kişi üzerine yaptıkları çalışmada denetim odağının mesleki başarı ile ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır. İçten denetimli bireylerin iş verimlerinin de yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Bu bireylerin, daha fazla güçlü yeterlilik duygusuna sahip oldukları ve kendi birikimlerine daha fazla güvenme eğiliminde oldukları sonucuna ulaşılmıştır (Akt. Balkuvar, s.22).

Abraham ve Cristophersen (1985)'in, ergenler üzerinde yaptıkları araştırmada, ebeveynin ergene yönelik destekleyici davranışları ile içten denetimlilik arasında olumlu ilişki, ebeveynin ergene yönelik cezalandırıcı davranışları arasında ise olumsuz bir ilişki gözlemlenmiştir.

Modison'un (1985), yaptığı çalışmadan şu sonuçlar elde edilmiştir: İçten denetim odağı ile başarı ve popülerlik gibi beğenirlik özellikleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Dıştan denetim odağı ile düşük güdülenme arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Akademik motivasyon, problem çözmede uygun bilgiye ulaşma veya arama ve fırsatları değerlendirme ile denetim odağının içten veya dıştan olması arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Heaven (1988), gençler üzerine yaptığı bir araştırmada denetim odağı ile otorite ilişkisini incelemiştir. İçten denetimli bireylerin otorite durumundaki kişilere karşı olumlu tutum içinde oldukları, dıştan denetimli gençlerin ise otorite durumundaki kişilere karşı olumsuz bir tutum sergiledikleri araştırmanın sonucunda gözlenmiştir.

Young (1992), 116 üniversite öğrencisi üzerine yaptığı araştırmasında, üstünlük duygusu ile denetim odağı puanının arttıkça saldırganlık eğilimine olan inancın azaldığı sonucuna ulaşmıştır.

Rawdon Willis ve Ficken (1995), yaptıkları araştırmada 85 Amerikalı ve 84 Rus öğrenci ile çalışmışlardır. Öğrencilere uygulanan denetim odağı testi sonucunda

Rus öğrencilerin Amerikalı öğrencilere göre daha fazla dıştan denetimli oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Eliot (1996), davranış bozukluğu gösteren 237 öğrenci ile çalışma yapmıştır. Denetim odağı ile davranış bozukluğu arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yaptığı araştırmasının sonucunda, davranış ile denetim odağı arasında çok az bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Denetim odağıyla ilgili yapılan araştırmalar, denetim odağının başarı, uyum, karar verme, davranış bozukluğu, farklı ülkenin vatandaşı olma, üstünlük duygusu, otoriterlik, anne-baba tutumları, cinsiyet, yaş, mesleki başarı, sosyo-ekonomik düzey gibi bir çok durumdan etkilendiğini göstermektedir.

2.1.5. Denetim Odağı İle İlgili Olarak Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Ülkemizde, denetim odağı ile ilgili olarak yapılan araştırmalar, tarihi sıralarına göre özetlenmeye çalışılmıştır.

Gündüz'ün (1986) "Okul Başarısı ve Ortaokul 1. Sınıf Öğrencilerinde Denetim Odağı" üzerine yaptığı çalışmada örneklem grubu olarak Eskişehir ili sınırları içinde bulunan bir resmi lisenin orta kısmında okuyan 72 kız, 72 erkek öğrenciden oluşan 144 kişilik bir grup seçilmiştir. Çıkan sonuçlara göre, öğrenciler, olumlu (başarılı) ve olumsuz (başarısız) yaşantılarından, başarılı olanlarını kendilerine yükleme eğilimindedirler. Cinsiyete göre her iki cins de başarıları kendilerine yüklemektedir. İçten ve dıştan denetimlilik puanları cinsiyet ile karşılaştırıldığında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. İçten denetimliler, dıştan denetimlilere göre akademik olarak daha başarılıdırlar. İçten denetimli erkekler, dıştan denetimli erkeklerden daha başarılıdır. Buna karşın, içten denetimli kızlar, dıştan denetimli kızlardan daha başarılı değildirler.

Washington (1989; 34-35), Ankara’da bulunan yuvalarda yaşayan 10-12 yaşları arası, 3.,4.,5., sınıflarda okuyan yuva çocukları ile alt sosyo-ekonomik düzeydeki aynı yaş grubu aileli ilkokul çocuklarının denetim odağı algısı ve kendine saygı duygusu arasında fark olup olmadığını araştırmıştır. Elde edilen bulgulara göre, korunmaya muhtaç çocukların, aileleri olan çocuklara göre daha dıştan denetimli olduğu, kendine saygı duygusu düzeylerinin daha düşük olduğu belirlenmiştir.

Giderer (1990), fen lisesine devam eden öğrencilerle Ömer Seyfettin Lisesi’ne devam eden öğrencileri denetim odağı açısından karşılaştırmıştır. Sonuçta, fen lisesine devam eden öğrencilerin daha içten denetimli davranışlar içinde oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Dağ (1991), Rotter’ın İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği’nin geçerlik ve güvenilirlik çalışmasında kızların erkeklere göre dış denetim odağı inancına sahip olduğu sonucuna varmıştır.

Köksal (1991), “Denetim Odağı ile Saldırgan Davranışlar Arasındaki İlişkiler” isimli çalışmasına 205 öğrenci katılmıştır. Sonuçta, dıştan denetimlilerin daha saldırgan olduğu ortaya çıkmıştır.

Ören (1991)’in yaptığı “Denetim Odağı ve Kendini Kabul Değerleri Arasındaki İlişki” isimli araştırmasında, Eğitim Fakültesinde okuyan 2. ve 3. sınıflardaki 53 kız ve 63 erkek öğrenci örneklemini oluşturmuştur. İçten denetimlilikle, kendini kabul değerleri arasında olumlu bir ilişki saptanmıştır. Cinsiyetin denetim odağına etkisi olduğu sonucu bulunmuştur. Kızlarda daha çok içten denetimlilik eğilimi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yüksel (1991), “Denetim Odağı ve Yalnızlık İlişkisi” isimli çalışmasında, denetim odağının, cinsiyetin, yerleşim biriminin dış görünümün, popülerliğin yalnızlık düzeyine etkisini araştırmıştır. İçsel denetimlilerin, dışsal denetimlilere göre daha az yalnızlık çektiği saptanmıştır. Erkeklerin de daha çok yalnızlık duygusu

yaşadığı ve dış görünüşünden memnun olmamanın yalnızlık duygusunu artırdığı saptanmıştır.

Aksoy'un (1992), "Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Öz Saygı ve Denetim Odağını Etkileyen Bazı Değişkenlerin İncelenmesi" isimli çalışmasında, örneklem grubu olarak alt sosyo-ekonomik düzeyde 400 kişi, orta sosyo-ekonomik düzeyden 400 kişi, üst sosyo-ekonomik düzeyden 400 kişi olmak üzere 1200 kişilik lise son sınıf öğrencisi seçilmiştir. Sonuçta, farklı sosyo-ekonomik düzeylerdeki öğrencilerin denetim odağı gelişimlerine göre aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır ($p<.01$). Öğrencilerin denetim odağı gelişimleri ile kardeş sayıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($p<.05$). Öğrencilerin denetim odağı gelişimleri ile ailede kaçınıcı çocuk oldukları, anne-babanın öğrenim durumları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır ($p<.01$). Öğrencilerin denetim odağı gelişimleri ile cinsiyetleri ve yaşları arasındaki farkın anlamlı olmadığı saptanmıştır ($p>.05$). Araştırmanın sonuçlarına göre kişiliğin boyutlarından olan öz saygı ve denetim odağının olumlu yönlerde birleştiği görülmüştür.

Özyürek'in (1992), "Denetim Odağını Etkilemeye Yönelik Deneysel Bir Çalışma" isimli araştırmasında örneklem grubu olarak Adana ili sınırları içindeki bir Anadolu Lisesi'nin hazırlık sınıfında okuyan 144 öğrenciden seçilen 74 öğrenci alınmıştır. Araştırmanın bağımlı değişkenini denetim odağından elde edilen sonuçlar oluşturmuştur. Bağımsız değişkenini ise öğrencilerle haftada bir saat olmak üzere 11 hafta süreyle uygulanan grup rehberliği yaşantısı oluşturmuştur. Araştırmadan çıkan sonuçlar şu şekilde özetlenebilir: Denetim odağını etkilemeye yönelik olarak uygulanan grup rehberliğinin öğrencilerin denetim odakları üzerinde her hangi bir etkiye yol açmadığı görülmüştür. Bu sonuca göre de, denetim odağının, yaşantıya dayalı olmayan anlatım, tartışma ve süreç pekiştireçlerin oluşturduğu grup rehberliği programından etkilenmediği anlaşılmıştır.

Canel (1993)'in, “Ortaokul Seviyesindeki Ergenlerin Denetim Odağı Özelliklerinin Yaratıcı Düşünceye Etkisi” isimli çalışmasını 91 erkek 44 kızdan oluşan 15 yaşında 135 ergen ile yapmıştır. Bu çalışmada denetim odağının yaratıcılık üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Bulgular, denetim odağının yaratıcılığı tam olarak etkilemeyip, kısmen yaratıcılığın bazı alt boyutlarında etkili olduğunu göstermiştir. Cinsiyetin de denetim odağını etkilediği ve kızların erkeklere göre daha dışsal denetimli oldukları bulunmuştur.

Kıran (1993), cinsiyetleri ve denetim odakları farklı lise öğrencilerinin uyum alanları ve yöntemlerini incelemiştir. Sonuçta, denetim odağının içsel olmasının uyum alanları ve uyum yöntemlerinin olumlu yönde etkilediği; dışsal olmasının ise uyum yöntemlerini olumsuz yönde etkilediği görülmüştür.

İstanbul'daki genel lise ve imam hatip lisesi öğrencilerinin denetim odaklarının arasında fark olup olmadığını tesbit etmek için her iki liseden 724 öğrenciye uygulama yapılmıştır. Araştırma sonucunda iki grubun denetim odakları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Ancak baskıcı-disiplinli ve aşırı koruyucu tutumla yetişen gençlerin, adaletli ve demokratik tutumla yetiştirilenlere göre daha dıştan denetimli oldukları belirlenmiştir (Sert, 1994, s.145).

Kalkan (1995), Işıklar Askeri Lisesi öğrencilerinin denetim odağı algılarının, okul içi gelişimi ile başarı ve disiplin durumları açısından değerlendirmesini yapmıştır. Araştırmada denetim odağı ile ders başarısı ve disiplin puanları için ayrı ayrı korelasyon katsayısı hesaplanmış; içten denetim ile disiplin puanları arasında olumlu bir ilişkinin varlığını ortaya koyan bulgu elde edilmesine karşın, içten denetim ile ders başarısı arasında olumlu bir ilişki bulunamamıştır.

Buluş (1996)'da, Yüksel'in (1991)'de yapmış olduğu “Denetim Odağı ve Yalnızlık İlişkisi” isimli çalışmasının bir benzerini, “Ergen Öğrencilerde Denetim Odağı ve Yalnızlık İlişkisi” isimli araştırmasında farklı değişkenlerle yapmıştır. Buluş (1996; 95), ergen öğrencilerde denetim odağı-yalnızlık düzeyi ilişkisini

araştırmıştır. Araştırma sonundan elde edilen bulgulara göre, ergen öğrencilerin denetim odağının şekli ile yalnızlık düzeyi arasında ilişki bulunmuştur. Öğrencilerin denetim odağı ve yalnızlık düzeylerinin bireysel ve ailevi özelliklerinden değişik derecelerde etkilendiği, ailenin ekonomik düzeyinin algılanışının denetim odağı düzeyine etkisi olmadığı belirlenmiştir.

Balcı (1997) araştırmasında, lise öğrencilerinin denetim odağı ile sınav kaygısı arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışmıştır. Sonuçta edinilen bulgular, lise öğrencilerinin denetim odağı ile sınav kaygısı arasında ilişki olduğunu göstermiştir. Araştırmada ayrıca, sınıf düzeyleri, cinsiyetleri ve anne-babanın eğitim seviyelerine, ailenin aylık gelir düzeylerine göre farklı olup olmadığı araştırılmış ve hepsinde de farklılık bulunmuştur.

Akboy (1998), İzmir ili içindeki 932 fen lisesi ve genel lise öğrencilerini kapsayan araştırmasında, benlik kavramı, denetim odağı ve sürekli kaygı açısından karşılaştırmıştır. Beklentisi yerine gelip daha mutlu olanların, okul idaresi ve öğretmenlerin kız-erkek arkadaşlıklarına yaklaşımına “destekleyici”, “anlayışlı” bulanların, diğerlerine göre kaygı düzeyi daha düşük ve daha içten denetimli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca okullara kendi isteğiyle gelen öğrencilerin daha içten denetimli olduğu sonucuna da ulaşılmıştır.

Balkuvar (1998) araştırmasında, seçilmiş bir grubu oluşturan ve akademik başarıları yüksek olan Fen Lisesi öğrencilerinin diğer lise öğrencilerine göre daha içten denetimli oldukları, okuduğu okulu kendi seçmiş olan, kendi kararlarını verebilen gençlerin diğer öğrencilere göre daha içten denetimli olduğu, seçtikleri okulda beklentisi gerçekleşmiş olan öğrencilerin daha içten denetimli, beklentileri gerçekleşmemiş olan öğrencilerin daha dıştan denetimli olduğu belirlenmiştir. Dersleri ya da özel sorunları için çevresinden yardım gören ve yakınında yol gösterici kişilerin olduğunu belirten öğrenciler, diğer öğrencilere göre daha içten denetimlidir. Çok yüksek gelirli ve çok düşük gelirli olan ailelerin çocuklarının dıştan denetimli oldukları da belirlenmiştir.

Gökçekan ve Yanılmaz (1998), öğretmen adaylarında denetim odağı ve stresle başa çıkma tarzları ile bunlar arasındaki ilişkiyi incelemiştir. İçten veya dıştan denetimli olma açısından kız ve erkek öğrenciler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Stresle başa çıkmada, kendine güvenli yaklaşımlı öğrencilerin, sosyal destek arama yaklaşımındaki öğrencilere kıyasla daha fazla içten denetimli olduğu sonucuna varılmıştır.

Sungur (1998), üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada yaratıcı sorun çözme programının etkililiğini araştırmıştır. Bu program sonunda deney grubu öğrencilerinin içten denetimliklerinde artış gözlenmiştir.

Aydın (1999) araştırmasında, denetim odakları farklı olan ergenlerin problem çözme becerileri puanlarını karşılaştırmıştır. Ergenlerin problem çözme becerileri ve iç-dış denetim odağı puanları karşılaştırılarak, puanlar arasındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığı test edilmiştir. İç ve dış denetim odağına sahip ergenlerin problem çözme becerileri puanları karşılaştırılmış ve aralarında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ancak, cinsiyet açısından bakıldığında; kız ve erkeklerin denetim odakları puanları arasındaki ilişki, anlamlı bulunmuştur.

Erol (2000) araştırmasında, 15-16 yaşındaki çalışan, meslek lisesine ve resmi liseye devam eden ergenlerde özsaygı düzeyi ve denetim odağını karşılaştırılmıştır. Endüstri meslek lisesi öğrencilerinin çalışan ve resmi liseye giden öğrencilere göre daha içten denetimli oldukları sonucuna ulaşmıştır. Endüstri meslek lisesine giden öğrencilerin anne-baba ilgi düzeylerinin çalışan ve resmi liseye giden öğrencilere göre daha fazla olduğu gözlenmiştir. Endüstri meslek lisesi öğrencilerinin özsaygı düzeylerinin çalışan ve resmi liseye devam öğrencilere göre daha yüksek olduğu sonucuna da ulaşılmıştır.

Ülkemizde denetim odağı konusunda oldukça fazla araştırmaya rastlamak mümkündür. Yapılan bu araştırmalar denetim odağının, cinsiyet, yaş, kardeş sayıları,

sosyo-ekonomik düzey, yaratıcılık, sınav kaygısı, stresle başa çıkma tarzları, yalnızlık düzeyi, kendini kabul düzeyi, saldırganlık, yaratıcı sorun çözme programı, öz saygı düzeyi, anne-baba tutumları gibi bir çok değişkenden etkilendiğini göstermektedir. Yapılan literatür taramasında denetim odağı ile ilgili çalışmalarda lise öğrencileriyle ilgili çalışmalar fazla yer verilmediği gözlenmiştir.

2.2. ANNE-BABA TUTUMLARI İLE İLGİLİ KURAMSAL ÇERÇEVE

Ailenin çocuk üzerindeki etkilerinin daha çocuk anne karnındayken başladığı bilinmektedir. Aile içinde anne-babaların çocuklarına karşı olan tutumları çocuğun gelişimi açısından çok önemlidir. Bu tutumların farklı biçimlerde gösterildiği literatür bulgularıyla belirlenmiştir. Anne babaların çocuklarına karşı tutumları genelde otoriter anne-baba tutumu, demokratik anne-baba tutumu, koruyucu anne-baba tutumu olmak üzere üç grupta ele alınmaktadır.

2.2.1. Otoriter Anne-Baba Tutumu

Çocuğun davranış ve tutumlarını toplumsal standartlara göre şekillendirip denetlemeye ve değerlendirmeye çalışır. Çocuğun kesin olarak uymasını bekler. Çocuğun davranış ya da inançları kendi doğru bildiği değerlerle çatıştığında zora ve cezaya başvurur. Her söylediğinin tartışmasız kabul edilmesini ister (Baumrind, 1966; Akt. Eldeleklioğlu,1996, s.19). Kendi istediği mesleği, çocuğun itirazsız kabul etmesi ve tercih etmesi gerekmektedir. Otoriter tutuma sahip anne-babanın seçtiği meslekler en mükemmel, en doğru mesleklerdir. Eğer çocuk, ailenin istediği mesleği seçmeyecek olursa, öfke, bağırma ve fiziksel cezalarla karşılık görebilir. Bu karşılıklar yüzünden çocuk, kendi isteğini bilemez, kendine güveni azalır ve sonuçta mutsuz olacağı, hiç kendisine uymayan bir meslekte kendisini bulur. Çocuk, uysal ve söz dinleyen roledir. Çocuğun kişiliğine, isteklerine, tercihlerine yeteri kadar saygı gösterilmez. Burada itaat etmek, otorite olan anne-babaya saygı göstermek,

geleneklere uymak gereklidir. Anne-baba, çocuğu kendi istediği kalıba sokmak amacını güder.

Otoriter anne-baba, çocukların tutum ve davranışlarını kendi tasarladığı standartlara göre değerlendirmeye, denetlemeye ve biçimlendirmeye çalışmaktadır. Bu ailelerde, düzenin korunmasına, geleneğe, düzenli çalışmaya, otoriteye saygıya ve itaate değer verilmektedir. Anne-baba çocuk arasında görüş alışverişı desteklenmeyerek, çocuğun bireyselliği ve bağımsızlığı kabul görmemektedir. Ders çalışması ve iyi notlar alması, çocuktan sürekli istenmektedir. Çocuk attığı her adımda yanlış yapma korkusu içine düşmekte ve anne-babanın eleştirisinden çekinmektedir. Çocuğun duygu ve isteklerine önem verilmemekte ve ilişkiler gergin bir ortamda sürdürölmektedir. Çocuktan, yaşının üstünde bir olgunluk beklenmekte, kendisine davranış esnekliği tanınmamakta ve özgürlük sınırları da bir hayli daraltılmaktadır(Yörükoğlu, 2000; s.199-200).

Otoriter ailelerde, ne pahasına olursa olsun çocuğun yola getirilmesi düşüncesi hakimdir. Ceza, ön planda tutulmaktadır (Yörükoğlu, 2000; s.199-200). Bu tutumun temel niteliği, çocuğa karşı gösterilen baskıdır. Anne-babaya itaat esastır ve bunun bir meziyet olduğu düşünölmektedir. Anne-babanın sözlerinin doğru olarak kabul edilmesi gerektiğine inanılmaktadır. Ergenler, anne-babanın isteğinden farklı davrandıklarında dışlanmadan ve cezadan korktuklarından, boyun eğmektedir. Böyle ailelerde yetişen çocukların duygu ve düşünceleri daha çok bastırılmakta ve bunun açık bir biçimde ifade edilmesi engellenmektedir. Fiziksel cezalar ve öfke duygularının bastırılması, çocuk ve ergende pasif saldırganlık yaratmakta ve bu duygularını kendisinden daha zayıf gördüğü kişilere yöneltebilmektedir. Ailede sevgi duyguları yerine korku ve kızgınlık duyguları egemen olmaktadır. İletişim, genellikle tek yönlüdür (Kulaksızıoğlu, 1999; s.121-122).

2.2.2. Demokratik Anne-Baba Tutumu

Demokratik anne-baba çocuğun arzu ve iç tepkilerine karşı onaylayıcı kabul edici bir tutum takınır, kendisini çocuğa istediği zaman kullanabileceği bir kaynak olarak sunar, çocuğun hareketlerini yönetmekten kaçınır (Kuzgun, 1973). Liseli öğrenciler üzerinde yapılan bir çalışmada belirli konularda anne-babaları tarafından fikirleri alınan çocuklarda özgüven gelişmesi, anne-babalarının demokratik, benimseyici tavırları nedeniyle daha olumlu olmaktadır (Kasatura, 1998).

Demokratik anne-baba, çocuğuna karşı içten, derin ve koşulsuz sevgi duyar. Çocuğun ilgi ve yeteneklerine duyarlıdır. O ilgi ve yetenekleri ölçüsünde meslek seçimleri yapmasına yardımcı olur. Kendi bilgi ve deneyimlerinden de yararlanmasını sağlar. Karşılıklı bilgi alışverişinde bulunulmasını sağlar. Ailede alınacak önemli kararlarda çocukların düşünceleri alınır ve düşüncelerine saygı duyulur. Anne-baba çocuğu ayrı bir birey olarak görür. Çocuğun da kendine güveni artar. Kendi özelliklerini tanımasına fırsat verilir. Kendi özelliklerini tanıyan çocuk istekleri ve erişme olasılığı ölçüsünde meslek tercihleri yapar. Anne-baba da çocuğunun seçmesinin istediği mesleği baskı uygulamadan, emir vermeden dile getirir. Seçimler arasında sorun çıkarsa, konuşarak, bir orta yol bulunarak ve uzmanlardan gerekli yardım alınarak çözüme kavuşulur. Anne-baba engelleyici değildir, çocuklarına akla uygun sınırlar içerisinde özgürlük vermiştir.

Demokratik anne-baba tutumu, çocukları seven ve benimseyen aile tutumudur. Anne-baba arasında sevgiye ve saygıya dayanan bir ilişki vardır. Aile içindeki sorunlar buyruklarla değil, konuşarak çözümlenir. Arasına çıkan tartışmalar dışında aile içinde uzun süren çekişme, kavga ve anlaşmazlıklar yoktur. Sorunlara konuşup, tartışarak çözüm getirilmeye çalışılır. Evde gerginlik yerine ılımlı, sıcak bir hava vardır. Çocuklara, aile ile ilgili kararlarda söz hakkı tanınmıştır. Birlikte konuşma, şakalaşma, eğlenme yanında herkesin uyacağı kurallar bellidir. Ancak, bu kurallar dayakla, baskıyla, korkutmayla sürdürülmez. Aile içinde konan kuralları

herkesin gönüllü benimsemesi söz konusudur. Cezalar ılımlı ve eğiticiidir. Amaç, çocuğu eğitmek değil, sorumluluk duygusu kazandırmaktır (Argun, 1995; s.10).

Anne sevecen ve sıcaktır. Gerektiğinde çocuklarına sınır koyabilir, ceza verebilir. Baba ise anneye göre daha otoriterdir. Fakat, otoritesi ılımlı, esnek ve demokratiktir. Çocuklar babadan korkmak yerine onu sayarlar. Çocuklara deneme ve yanılma payı bırakılmıştır. Çocuk buyruklarla değil, yol göstererek ve uyarılarak eğitilir. Ailede, çocuğun kişiliğine saygı gösterilir. Bağımsız davranışları aileden destek görür (Argun, 1995; s.10).

Kuzgun'un (1973) anne-baba tutumunun kendini gerçekleştirme düzeyi üzerine etkisini incelediği araştırma sonucunda, demokratik tutumun, kendini gerçekleştirme için en elverişli ortam olduğu saptanmıştır.

Demokratik ailelerde öz denetime önem verilmektedir. Bu nedenle, kurallar ve beklentilerin, çocuğun yaş, kişilik ve özel durumlarına uygun olmasına dikkat edilmekte ve bunların nedenleri ayrıntılı olarak çocuğa anlatılmaktadır. Kuralların uygulanmasında çocuğa aktif rol ve sorumluluk verilerek bu, beklenen davranışlar gösterildikçe pekiştirilmektedir (Navaro,1990).

Demokratik aile ortamında büyüyen çocuklarda, öz güven duygusu yüksek, benlik saygısı ve iç denetim mekanizması özerk, bağımsız fakat sorumlu, dengeli, uyumlu bir kişilik oluşmakta ve gelişmektedir (Navaro, 1990).

2.2.3. Koruyucu Anne-Baba Tutumu

Anne-baba sevgisini koşullu gösterir. Çocuklarının istekleri göz ardı edilir, anne-babalar çocuklarının kendi isteklerini yerine getirmek şeklinde davranmalarını beklerler Koruma normal bir anne-babalık davranışdır. Ancak, çocuğun kendi geliştireceği faaliyeti engelleyecek şekilde yapılırsa aşırı koruyucu tutum olmaktadır.

Otoriter tutumdan farkı, bu tutumda saldırganlık yoktur; ama duygu sömürüsü işine girmektedir. Çocuklarının kendilerine bağımlı olmasını isterler, uzak yerlerde okuyup da oralarda meslek sahibi olmasını istemezler. Bunu sağlamak için de, duygu sömürüsünü kullanırlar, ekonomik durumlarının iyi olmadığını söylerler veya rahatsız olup çocuklarının hep yanında olmasını sağlamaya çalışırlar. Bunun tam tersi de mümkündür. Çocuklarının kendi istediği mesleği seçmesi için onların her istediğini yerine getirmeye çalışırlar.

Koruyucu ailelerde anne-baba, çocuğa gerektiğinden fazla kontrol ve özen göstermektedir. Bu nedenle, çocuk diğer kişilere aşırı bağımlı, kendine güveni olmayan, duygusal kırıklıkları olan bir kişi olmaktadır (Yavuzer, 1998; s.126).

Anne-baba, çocuğun isteklerini hiç bir sınırlama getirmeden karşılıyorsa çocuk son derece bencil bir karakter oluşturmaktadır. Çocuğun, anne-baba tarafından sevildiğini, istendiğini bilmesi kişiliğinin gelişmesi için gereklidir. Ancak, anne-babanın gereğinden fazla yardım ve koruması altında kalmış olan çocuklar genellikle şımarık, egoist, daima talep eden, ve tatmin olmayan, otoriteye isyankar ve sorumluluk hissinden yoksun gençler olmaktadır (Gökçe, 1991; s.18).

Anne-baba, yaşamlarını çocuğa göre düzenlemiştir. Çocuğun her gereksinimi karşılanmakta ve ona yaşından küçük bir çocuk gibi davranılmaktadır. Çocuk, bağımlı ve nazlı büyüdüğünden, gençlik çağında daha çok bocalamaktadır. Anne-babaya bağımlılıktan kurtulup bağımsızlığını kazanması zor olmaktadır (Yörükoğlu, 2000; s.144-145).

İlk kez ailelerden ayrı düştüklerinde, bu çocukların bunalıma girme olasılığı fazladır. Bir yatılı okula gitmek, büyük bir sorun olabilmektedir. Böyle bir genç, anne-babanın sevgisinden kuşku duymamakta fakat onların bağımlılığından çıkamadığı için de yetersizlik duygusu taşımakta ve bu nedenle, benlik saygısı da düşük olmaktadır. Girişken davranması ve kendisini göstermesi zor olmaktadır. Sorumluluk almaya yanaşmamakta ve zora gelememektedir. Arkadaşlık ilişkilerinde bencil ve

kaprisli davranmakta ve kişiliğini kabul ettirmekte zorluk çekmektedir (Yörükoğlu, 2000; s.145).

2.2.4. Anne-Baba Tutumları ile Denetim Odağı Arasındaki İlişki

Aile ortamının özellikleri ve aile içi ilişkiler, bir kişilik özelliği olan denetim odağının kazanılmasında önemli bir etkidir.

Anne-babanın tutum, değer, ilgi ve inançlarının ifadesi, bir kişilik boyutu olarak denetim odağını belirleyen değişkenlerin en önemlisi olarak görülür. Çocuk büyüdükçe denetim odağının dıştan içe doğru bir değişiklik göstermesi beklenir. Yalnız, yaşça büyüme içten denetimli olmayı etkilemez. Yaşça büyümeyle birlikte ebeveynlerin çocuklarının kendi başlarına karar alabilmedeki serbestliği, büyüdükçe ailesine ve çevresine karşı bağımsızlığını elde etmesi ve yeterli duruma gelme çabaları onun daha içten denetimli olmasında etkili olmaktadır (Şar, 1997).

Rotter, kuramında anne-baba-çocuk ilişkisine özel bir yer vermiştir. Çocuk, anne-babadan aldığı olumlu pekiştirmelerle, kişiliğini beklentileri etrafında geliştirmektedir. Davranışların gelişimi pekiştirmeler olmadan mümkün değildir (Rotter, 1972). Ailenin yapısına uygun olarak çocuğa sunulan ödül ve ceza sistemi içinde, onun kendi davranışlarıyla ödül arasında kurduğu nedensellik ilişkisi sonunda, kendine ait algıları oluşmaya başlamaktadır.

Otoriter anne-baba, aşırı cezalandırıcı ve baskıcı tutumlarıyla bireyin bağımsızlık duygusunu yok etmekte, ona kendini ifade özgürlüğü tanımamaktadır. Kendine ilişkin güven duygusu zayıf olup, kendisine değer verilmediği duygusundan dolayı kendisini değerli bulmamaktadır.

Demokratik tutum sergileyen aile ortamında yetişen bireyde, kendine ait kararlarda payı olan, aldığı kararlarn sonucunda da başına gelenlerin sorumluluğunu alabilecek kişilik özellikleri gelişmektedir.

Koruyucu tutum sergileyen aile ortamlarında da birey, beklentilerini, hedef ve sınırlarını olumlu bir yönde oluşturmamaktadır. Zamanla bu kişilik özellikleri, yaşanan çeşitli olaylarla da pekişmektedir. Yani, çevreden alınan pekiştirmeler de önemlidir. Bireyin kendisiyle kurduğu iletişim, beklenti düzeyinin önemli bir kısmını meydana getirmektedir. Birey hem çevreden hem de kendisinden aldığı güç ile kişiliğini geliştirmektedir (Rotter, 1972).

Dış denetimin iç odağı yönünde değişiminde, yaş, çevre ve tecrübeler etkili olmaktadır. Denetim odağında meydana gelebilecek değişikliğe farklı eğitim ortamlarının da etkili olabileceği söylenebilir (Lefcourt, 1982).

2.2.5. Anne-Baba Tutumları İle Denetim Odağı Arasındaki İlişkiyle İlgili Olarak Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Katkovsky, Crandall, ve Good (1967) yaptıkları araştırmalarında, anne-babaların aile içindeki davranışlarını temel alarak, çocukların denetim odağı puanlarıyla karşılaştırmışlardır. Annenin ilgi-şefkat davranışı ile içten denetimlilik arasında olumlu bir ilişki olduğu araştırmanın sonuçlarında görülmektedir.

Crandall (1973), ergenlerle yaptığı araştırmasında, ergenlikte saptanan içten denetimlilik puanları ile annelerini soğuk ve eleştirici tanımlamaları arasında olumlu yönde ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Halpin ve arkadaşları (1980), 12 ile 18 yaş arasındaki 200 ergen üzerinde yaptığı araştırmada, çocuğun içten denetimli olması ile anne-baba arkadaşlığı, çocuk bakımı, disiplin ve başarı için destek arasında olumlu ilişki olduğunu belirtmişlerdir.

Cezalandırma davranışının ilişkiyi olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır (Akt. Yeşilyaprak, 1988, s.83).

Slater, Stewart ve Linn (1983), günümüzdeki parçalanmış veya bölünmüş ailelerin gençlerin üzerindeki etkilerini ortaya çıkarmak amacıyla yaptıkları çalışmada, gençlerin uzun süreli aile içi huzursuzlukların sonucu olumsuz yönde etkilendikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Yukarıda özetlenen araştırmalarda anne baba tutumları ile denetim odağı ilişkisinde soğuk ve olumsuz eleştiri ve cezalandırmaların çocukların davranışlarıyla tutarlılık göstermesi durumunda dıştan denetim odağının oluşmasında etkili olduğu görülmektedir.

2.2.6. Anne-Baba Tutumları İle Denetim Odağı Arasındaki İlişkiyle İlgili Olarak Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Kağıtçıbaşı (1972), İzmir’de lise öğrencilerinin, pekiştiricinin içten ya da dıştan kontrollere inanç durumunu ölçmek için Rotter’ın İçsel-Dışsal Denetim Odağı Envanterini kullanmıştır. İçten denetimlilikle yurtseverlik, kişisel gelecek hakkında iyimserlik, başarı güdüsü, kuvvet yönelimi ve anne-babaya saygı ve bağımsızlık arasında olumlu bir ilişki bulunmuştur. İçten denetimlilikle öz-otoriteriyenizm, dindarlık ve kişisel gelecek hakkında karamsarlık arasında ters bir ilişki bulunmuştur.

Kılıççı (1981), Kızıltan (1982), Bilal (1984), Güneysu ve Bilir (1989)’in yaptıkları araştırmalarda, çocuklarını olduğu gibi kabul eden, ilişkilerinde demokratik olmaya özen gösteren anne-babaların çocuklarının, kendilerini kabul düzeyleri, topluma uyum sağlama düzeyleri ve olumlu benlik saygısı geliştirme düzeylerinin otoriter aile ortamında yetişen çocuklara göre daha yüksek düzeyde oldukları sonucuna varılmıştır (Akt. Eldeleklioğlu, 1999, s.286-287).

Dönmez (1985), üniversite öğrencileri üzerinde denetim odağı, öz saygı, aile ortamlarının ilişkisini araştırmıştır. Demokratik ailelerle otoriter olanların denetim odağı ile ilişkili olduğu ve demokratik tutumun içsel denetime, otorite tutumun dışsal denetime neden olduğu bulunmuştur.

Korkut (1986)'un tezi ilkökul öğrencileri üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma sırasında, ilkökul öğrencilerinin kendilerine ve ailelerine ilişkin bazı değişkenlerin denetim odağı üzerindeki etkilerini incelemiştir. Elde edilen bulgulara göre, eve giren aylık gelirin, anne-babaların eğitim düzeylerinin, anne ve baba mesleğinin, evde yaşayanların toplam sayısının, çocuğa evde ayıracak oda olup olmadığının çocuğun denetim odağı üzerinde etkili olup olmadığı belirtilmiştir.

Yeşilyaprak (1988), lise öğrencilerinin denetim odağının içsel ya da dışsal oluşunu etkileyen etmenleri incelediği araştırmada, 720 öğrenci üzerinde uygulama yapmıştır. Ölçme aracı olarak, “Algılanan Ana-Baba Davranış Envanteri, Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği”ni kullanmıştır. Araştırma bulguları sonucunda; denetim odağı düzeyleri ile çocukluk dönemlerine ilişkin anne-baba davranışları arasında önemli bir ilişki saptanmamıştır. Buna karşın, denetim odağı düzeyi ile cinsiyet, daha önceki dönemlerdeki başarı durumu, aile-gelir düzeyi, yerleşim birimi, anne-baba öğrenim durumları ve annenin çalışması ile bir ilişki saptanmamıştır.

Akbaş (1989), doktora tezi çalışmasında “demokratik” ve “otoriter” anne-baba tutumlarının çocukların uyum davranışları üzerindeki etkilerini incelemiştir. Araştırmadan elde edilen veriler, demokratik anne-baba tutumunun çocuğun uyumsal davranışlarını olumlu yönde etkilediği şeklindedir.

Argun (1995), İzmir ili ortaokulunda okuyan orta 2. sınıf öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmasında, anne-babaların çocuk yetiştirme tutumlarının öğrencilerin denetim odağı üzerine etkisini incelemiştir. Örnekleme, 105 kız ve 145 erkek olmak üzere toplam 250 öğrencidir. Sonuçta, annenin çocuk yetiştirme tutumları ile

çocuğun denetim odağı arasında; ev kadınlığını reddetme ve baskı-disiplin boyutları yönünden istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Babaların çocuk yetiştirme tutumları ile çocukların denetim odağı karşılaştırıldığında, sadece baskı-disiplin boyutunda anlamlı bir ilişki; çocuklarına daha az baskı uygulayan ve onları daha az cezalandıran babaların çocukları daha çok içten denetimli bulunmuştur.

Durak'ın (1997) araştırmasında, öğrencilerin öz saygı düzeyleri ile denetim odağı düzeyleri arasındaki ilişki ve öz saygı düzeyleri ile denetim odağı düzeylerinin yaş, algılanan akademik başarı, algılanan anne-baba tutumları gibi değişkenlere göre incelenmiştir. Sonuçta, öğrencilerin denetim odağı düzeylerinin yaş, algılanan akademik başarı durumu ve algılanan anne-baba tutumuna göre anlamlı düzeyde fark gösterdiği bulunmuştur.

Tan (2000), “Lise Öğrencilerinin Yalnızlık Düzeyleri ile Denetim Odağının Aile Destek Düzeyleri ve Özlük Nitelikleri Açısından Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi” isimli çalışmasında, eğitim seviyesi yüksek olan annelerin çocuklarının eğitim seviyesi düşük olanlardan daha fazla dıştan denetimli olduğunu, lise öğrencilerinin aile destek düzeyi arttıkça dıştan denetimlilik düzeyinin azaldığını, fakat içten denetimin arttığını bulmuştur. Ayrıca, yalnızlık düzeyi ile dıştan denetimlilik düzeyleri arasında bir ilişki bulunmadığını; fakat içten denetimlilikle ters yönlü bir ilişki, varlığını ortaya koymuştur.

Tapçan (2002), araştırmasında ebeveyn tutumları ile ilköğretim 6.-7. ve 8. sınıf öğrencilerinin denetim odağı ilişkisini incelemiştir. Sonuçta, çocukların denetim odağı ile ebeveyn tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Yapılan bu araştırmalarda denetim odağı ile anne-baba tutumu arasındaki ilişkide, anne-baba eğitim seviyesinin, yalnızlık düzeyinin, yaşın, algılanan akademik başarı durumunun, öz saygı düzeylerinin, anne-babanın baskı-disiplin boyutlarının,

aile-gelir düzeyi, yerleşim birimi, annenin çalışması, cinsiyet, anne ve baba mesleğinin, evde yaşayanların toplam sayısının, çocuğa evde ayıracak oda olup olmadığının gibi değişkenlerin etkili olduğu görülmektedir. Ayrıca, çocukların kendilerini kabul düzeyleri, topluma uyum sağlama düzeyleri ve olumlu benlik saygısı geliştirme düzeylerinde de etkili olduğu görülmektedir.

2.2.7. Meslek ve Meslek Seçimi ile Denetim Odağı Arasındaki İlişki

Meslek, insanlara yararlı mal ve hizmet üretmekten ve karşılığında para kazanmak için yapılan, belli bir eğitimle kazanılan sistemli bilgi ve becerilere dayalı, kuralları toplumca belirlenmiş etkinlikler bütünüdür (Kuzgun,2000).

Meslek seçimi gelecekte bir kimsenin kendisine açık meslekleri çeşitli yönleriyle değerlendirip kendi ihtiyaçları ve beklentileri açısından, istenilen yönleri çok istenilmeyen yönleri az olan birine yönelmeye karar vermesidir (Kuzgun, 1982).bu kararında kişilik özelliği olan denetim odağı etkilidir. Meslek seçimi kararının, çeşitli gelişim evrelerinde olup biçimlendiği görüşünden hareket eden meslek psikologlarına göre, bireyin davranış ve kararları, bilinçli ya da bilinçsiz gereksinimleri, kendini algılayış biçimi, kendine ve çevresine karşı tutumu ve değerleri tarafından belirlenmektedir (Kuzgun, 2000). Bunun en iyi şekilde değerlendirilebilmesi için de o kişinin özü hakkında bilgiye ihtiyaç vardır. Back (1977)'e göre öz, kabaca kişinin kendisiyle ilgili algılamalarının toplamından oluşur; yani kişi kendisini nasıl görüyorsa odur (Akt, Erol, 2000). Yıldırım (1997)'ın Hamilton'dan aktardığına göre öz, bireyin kendi kişiliğine özgü olan bilinçli veya bilinçdışı tasarımlarıdır ve öz, her zaman bir içsel imge anlamındadır. Bu kullanıma göre, bir dış gözlemci tarafından bakılan biri, öz değil bir kişidir; öz kişiye özeldir. Ergenlik, gençler için hem iç dünyalarında hem de dış dünya açısından önemli değişikliklerin olduğu dönemdir. Dıştan ya da içten denetimli olma özellikleri ayrılmamıştır. Bu dönemin başta gelen özelliklerinden biri, özün gelişimidir. Kısaca öz kavramı, insanın kendini görüş ve algılayış biçimi olarak tanımlanmaktadır. Super'a göre, meslek seçimi kişinin özüne, denetim odağına ilişkin tasarımlarının bir

meslek adı ile ifade edilmiş halidir. Bir kimse meslek seçimini, çeşitli yaşam evreleri boyunca durmadan gelişen ve yenilenen öz kavramını belli bir ya da birkaç mesleğe yansıtmak suretiyle yapmaktadır (Kuzgun, 2000). Meslek seçimi, mesleki gelişim sürecinin en önemli aşamasıdır.

Super (1957-1970)'a göre, bir kimse meslek seçmekle o ana kadar geliştirmiş olduğu ben kavramını, kendini algılama biçimini uygulamaya koymuş olmaktadır (Akt. Kuzgun, 2000, s.171). Yani birey, meslek tercihini ifade ederken açıkça “ben şu ya da bu biçimde bir insanım” demektedir (Bacanlı, 1995, s.16). Meslek, kişinin özüne ilişkin algıların bir ifadesi, bir tür yansımasıdır. Ayrıca bir kimsenin meslek olarak öz kavramını uygulamaya koymak için yaptığı belli davranışlar onun içinde bulunduğu gelişim aşamasının bir fonksiyonudur. Öz kavramının meslek davranışı halinde uygulanmaya konması bireyin içinde bulunduğu koşullara bağlıdır. Birey olgunlaştıkça özü hakkındaki kavramları kararlılık kazanmaya başlar. Bu nedenle, yeni yetmelik dönemde verilen bir mesleğe yönelme kararı, aynı kararın orta yaşta verilmesinden çok farklıdır (Kuzgun,2000, s.171). Kısaca Super, meslek seçimi olgusunu açıklamada benlik kavramını temel almakta ve benlik kavramının meslek seçimi kararını etkileyen önemli etmen olduğunu belirtmektedir (Bacanlı, 1995, s.17). Benlik de kişinin denetim odağından etkilenmektedir.

Bireysel ve toplumsal faktörler, bireyin denetim odağı kadar meslek seçimine de etki etmektedirler. Meslek seçimi yaparken bireysel etkenler göz önüne alınmalıdır. İlgi, yetenek ve ihtiyaçlarını tanımayan, denetim odağı özelliklerini bilmeyen, seçtiği mesleğe erişmek için gerekli olan eğitimi, o mesleğin çalışma koşullarını seçimlerini yapmadan önce öğrenmeyen öğrencilerin yapacakları tercihler çok gerçekçi ve geçerli olmayacaktır.

2.2.8. Denetim Odağı İle Meslek Tercihleri Arasındaki İlişkiyle İlgili Olarak Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Luzzo (1993) araştırmasında, üniversite öğrencilerinin denetim odağı ile mesleki kariyer gelişimleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 401 üniversite öğrencisi üzerinde yapılan araştırmada Denetim Odağı Ölçeği, Mesleki Olgunluk Envanteri ve Karar Verme Ölçeği kullanılmıştır. Üniversite öğrencilerinin denetim odağı ile mesleki gelişimleri arasında ilişki bulunmuştur. İçten denetimli öğrencilerin mesleki karar verme tutumlarının daha olgun ve becerilerinin daha fazla olduğu saptanmıştır. Sonuca göre, içten denetimli üniversite öğrencilerinin mesleki gelişimlerini kolaylaştırdığı görülmektedir. Ayrıca, içten denetimli kişiler mesleki planlama ve mesleki tercihlerinde daha aktif rol almaktadırlar.

Luzzo'nun (1994), "Mesleki Gelişimde Sosyal ve Bilişsel Yapılarının Değerini Ölçme ve Değerlendirme" üzerine yaptığı çalışmasında Rotter'ın denetim odağı modeli ve Bandura'nın benlik değeri teorisinin göreceli değerinin mesleki karar tutumları üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Örneklem grubu, 83 kız ve 30 erkek olan 113 kişilik bir üniversite öğrencisinden oluşturulmuştur. Sonuçta, üniversite öğrencilerinin mesleki karar tutumlarını tahminde benlik değeri teorisinin denetim odağı modeline göre daha üstün olduğu görülmüştür.

Yurt dışında yapılan araştırmalardan denetim odağı ile meslek tercihleri arasındaki ilişkiyle ilgili az sayıda araştırmaya rastlanılmıştır. Yapılan araştırmalarda da, mesleki karar tutumları, mesleki planlama, meslek gelişimleri ile denetim odağı arasında ilişki olduğu görülmektedir.

2.2.9. Denetim Odağı İle Meslek Tercihleri Arasındaki İlişkiyle İlgili Olarak Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Çakar (1997), "Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeyleri ile Denetim Odağı Düzeylerinin Karşılaştırılması" isimli çalışmasında, İstanbul'daki

783 lise son sınıf öğrencisinin denetim odakları ve mesleki olgunluk düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda, öğrencilerin mesleki olgunluk düzeyleri ile denetim odakları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Öğrencilerin içten denetimlilikleri arttıkça, mesleki olgunluk düzeylerinin de arttığı belirlenmiştir.

Sahranç (2000), araştırmasında lise öğrencilerinin denetim odaklarına göre mesleki olgunluk düzeylerinin cinsiyet, sınıfları, akademik başarı algıları, kardeş sayıları, aile parçalanmışlık durumları anne-baba eğitim düzeyleri ve anne-baba yaşları gibi değişkenlerle birlikte incelemiştir. Araştırmanın sonucuna göre, incelenen diğer bağımsız değişkenler ne olursa olsun içten denetimli lise öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeyleri dıştan denetimli öğrencilerin mesleki olgunluk düzeylerinden daha yüksek çıkmıştır. Cinsiyet, sınıf aile parçalanmışlık durumları, anne-baba eğitim düzeyi, anne yaşı ve baba yaşıyla denetim odağına göre mesleki olgunluk düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Yapılan literatür taraması sonucunda denetim odağı ile meslek tercihi arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Sadece mesleki olgunluk düzeyi ile ilgili araştırmalara rastlanılmıştır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, araştırma grubu, veri toplama araçları ve kullanılan istatistiksel analizler hakkında bilgi verilmiştir.

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmada varolan durumu betimleme amacıyla tarama modeli kullanılmıştır.

3.2. Araştırma Grubu

Araştırma evrenini 2003-2004 Eğitim Öğretim yılı ikinci yarıyılında Ankara il merkezinde içinde fen lisesi, anadolu lisesi, süper lise ve genel lise 2. sınıfta okuyan öğrenciler oluşturmaktadır. Belirli bir meslek seçimleri olduğu için meslek lisesinde okuyan öğrenciler ve sosyo-ekonomik düzeyleri farklı olacağı düşünüldüğü için özel liseler çalışma dışı bırakılmıştır.

Lise son sınıf öğrencileri de araştırma evrenini kapsamamaktadır. Bunun nedeni, uygulamanın ikinci dönemde yapılması ve lise son sınıf öğrencilerinin üniversite sınavına hazırlanması nedeniyle raporlu olup okullarında bulunmamalarıdır. Ayrıca, bu nedenle sınıf değişkeni de çalışma dışı bırakılmıştır.

Örneklem grubu oluşturulurken küme örnekleme yöntemine başvurulmuştur. Bu araştırmada, öğrencilerin lise türleri (fen lisesi, anadolu lisesi, süper lise, genel lise) incelenecek bir değişken olduğu için, küme örnekleme yapılırken Ankara il

sınırları içerisinde akademik liseler bu dört lise türüne göre kümelendirilmiştir. Sonra her kümeden random yöntemiyle ikişer alt küme seçilmiştir. Ancak Ankara il merkezi içerisinde bir tane fen lisesi olduğu için o tek olarak ele alınmıştır. Bu liseler Ankara Fen Lisesi, Atatürk Anadolu Lisesi, Çağrıbey Anadolu Lisesi, Cumhuriyet Lisesi (süper lise), Kanuni Lisesi (süper lise), Bahçelievler Deneme Lisesi, Şehit Nuri Pamir Lisesi'dir. Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyetlerine ve okullarına göre dağılımı Tablo 1'de görülmektedir.

Tablo-1
Örnekleme Oluşturan Öğrencilerin Okul ve Cinsiyetlerine Göre Frekans
Dağılımı ve Yüzdeleri

UYGULAMA YAPILAN OKUL	CİNSİYETLER				TOPLAM	
	Kız		Erkek			
	N	%	N	%	N	%
Ankara Fen Lisesi	14	24.6	43	75.4	57	100
Atatürk Anadolu Lisesi	16	53.3	14	46.7	30	100
Çağrıbey Anadolu Lisesi	30	38.5	48	61.5	78	100
Cumhuriyet Lisesi (Y.D.A)	16	76.2	5	23.8	21	100
Kanuni Lisesi (Y.D.A)	44	65.7	23	34.3	67	100
Bahçelievler Deneme Lisesi	29	40.8	42	59.2	71	100
Şehit Nuri Pamir Lisesi	39	51.3	37	48.7	76	100
TOPLAM	188	50.1	212	49.9	400	100

Araştırmaya katılan öğrencilerin, 188'i kız, 212'si erkektir. Öğrencilerin, 57'si fen lisesi, 108'i anadolu lisesi, 88'i süper lise, 147'si genel lise öğrencisidir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın bağımlı değişkenini oluşturan denetim odağına ilişkin veriler (Nowicki-Strickland, 1973) “Nowicki–Strickland Denetim Odağı Ölçeği” ile toplanmıştır. Anne ve baba tutumlarına ilişkin veriler Eldeleklioğlu'nun (1966) geliştirdiği “Anne-Baba Tutum Ölçeği” ile elde edilmiştir. Bağımsız değişkenlerden cinsiyet, lise türü, annenin öğrenim durumu, babanın öğrenim durumu, sosyo-ekonomik düzey, ailenin tümünü ilgilendiren kararların kim tarafından alındığı, öğrenciyi ilgilendiren kararların kim tarafından alındığı, sorunları çözerken kimlerden yardım aldığı, anne-babanın meslek seçmedeki yaklaşımı, öğrencilerin nasıl bir meslek istedikleri, öğrencilerin en iyi mesleğin ne olduğuna yönelik görüşleri kişisel bilgi formu ile toplanmıştır.

3.3.1. Nowicki – Strickland Denetim Odağı Ölçeği

Araştırmada öğrencilerin içsel-dışsal denetimli oluşlarını belirlemek amacıyla “Nowicki–Strickland Denetim Odağı Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek Nowicki ve Strickland tarafından 1973 yılında yayınlanmıştır (Nowicki-Strickland, 1973).

Nowicki–Strickland Denetim Odağı Ölçeği, MacDonald'ın (1973) denetim odakları ölçeklerinin geçerlik ve güvenilirliğine ilişkin yapmış olduğu değerlendirmede baş sırayı almıştır (Yeşilyaprak,1988, s.120).

Ölçek kolay uygulanabilen ve anlaşılır bir envanter olmasının yanında, geliştirildiği kültürde güvenilirlik ve geçerlik açısından araştırmacıların tercih ettiği bir

testtir. Bu envanterin Türkiye’de de güvenilirlik ve geçerlik çalışmasının yapılması bu araştırmanın seçilme nedenidir (Giderer, 1990, s.21).

Nowicki–Strickland Denetim Odağı Ölçeği, maddelere “evet” veya “hayır” türünden yanıtlamayı gerektiren 40 sorudan oluşan bir kağıt-kalem testidir. Ölçeğin maddeleri, bağımlılık, başarı, kader gibi kişisel ve güdüsel olanlar yanında pekiştirme durumlarını tanımlamaktadır (Nowicki-Strickland, 1973). Ölçek, bireyin dışsal ve içsel denetimiyle ilgili genellenmiş beklentisini ölçer. Ölçeğin “hayır” ya da “evet” yanıtları çift yönlü olarak değerlendirilir. Bazen “hayır” bazen de “evet” yanıtı puan alır. Nowicki–Strickland Denetim Odağı Ölçeği’nden alınan puan yükseldikçe dışsal denetimlilik artar; düşük puanlar ise içsel denetimliliği göstermektedir (Giderer, 1990, s.21).

3.3.1.1. Orjinal Nowicki–Strickland Denetim Odağı Ölçeği’nin Geçerliği ve Güvenirliği

Ölçek test tekrarı yöntemiyle 8 hafta ara ile yapılan uygulanma ile bulunan güvenilirlik katsayısı 7. sınıflar için .66, 10. sınıflar içinse .71’dir (Nowicki–Strickland, 1973).

Omizo-William, Nowicki–Strickland Denetim Odağı Ölçeği sonuçları ile, Rotter’ın Internal-External Denetim Odağı Skalası ve altı denetim odağı skalaları arasında geçerlik-güvenirlik çalışmaları yapmışlardır. Çalışma 78 erkek ve 62 kız olmak üzere 140 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Yaş genişliği 11-14 arasındadır. Sonuçlar, zihinsel başarı düzeyi ve Nowicki–Strickland Denetim Odağı Ölçeği’nin verileri arasındaki anlamlı ilişkiyi açıklayıcı niteliktedir ($r = -.57, p < .01$). Zihinsel alanda başarısızlık ($r = -.21, p < .05$), sosyal alanda başarı ($r = -.46, p < .01$), fiziksel başarı ($r = -.48, p < .01$) başarının üç alanıdır. Üç alandaki geçerliği desteklemek için bazı çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalara karşılıklı geçerlik çalışmaları denilmektedir. Nowicki–Strickland Denetim Odağı Ölçeği ile Rotter’ın Internal-

External Skalası arasındaki ilişkiyi belirleyen çalışma, üçlü başarı alanının (LOCITAD) geçerlik çalışmalarına başlangıç oluşturduğundan dolayı anlamlıdır (Nowicki – Strickland, 1973).

K-R₂₀ formülüyle hesaplanan iç tutarlık katsayısı; zihinsel ölçek için . 53, sosyal ölçek için .54, fiziksel ölçek için . 52, olarak elde edilmiştir. Üçlü başarı katsayısı . 70'den daha fazla bulunmuştur. Elde edilen bulgular daha kapsamlı ve profesyonel geçerlik çalışmalarına ışık tutacak niteliktedir (Omizo, 1987, s. 737; Akt. Argun, 1995).

Nowicki–Strickland Denetim Odağı Ölçeği'nin güvenirlik katsayısı .68 ve .81 arasındadır. Rotter'ın Internal-External Skalası, Bialer-Cromwell Skalası .41 arasındaki yüksek korelasyon yapısal geçerlik konusunda önemli ipucu vermektedir. Veriler, istatistiksel olarak $p < .05$ düzeyinde anlamlıdır (Nowicki–Strickland, 1973).

3.3.1.2. Nowicki – Strickland Denetim Odağı Ölçeği'nin Türkiye'deki Çeviri ve Uyarlama Çalışması

Ölçek, ülkemizde yapılan konu ile ilgili bilimsel çalışmalarda yer almıştır. Başal (1983)'ın ve Özyürek (1983)'in çalışması Türkçe'ye çevrilerek uygulanmış; ancak geçerlik güvenirlik çalışması yapılmamıştır. Korkut (1986) ölçeğin çocuklar için kısaltılmış 19 soruluk bir formu kullanılmıştır (Yeşilyaprak, 1988, s.120-121).

Yeşilyaprak (1988)'ın çalışmasında ölçek, İngilizce'den Türkçe'ye çevrilmiştir. Bu çalışmada, ölçeğin yaygınlığı ve kültürümüzdeki anlaşılma düzeyi üzerinde önemle durulmuş ve kavramların taşıdığı psikolojik anlamlar korunmaya özen gösterilmiştir (Yeşilyaprak, 1988, s.121-122).

3.3.1.3. Nowicki – Strickland Denetim Odağı Ölçeği’nin Türkiye’deki Güvenirlik Çalışması

Ölçeğin güvenirliliğini belirleme çalışması “test tekrarı” yöntemi ile yapılmıştır. 130 kişilik bir öğrenci grubu üzerinde ölçek iki hafta ara ile uygulanmıştır. Birinci ve ikinci uygulamadan alınan puanlar arasındaki korelasyon hesaplanmıştır. Bulunulan güvenirlilik katsayısı . 87’dir (Yeşilyaprak, 1988, s.122).

Ölçeğin güvenirliliği ile ilgili diğer bir çalışma da, Kuder-Richardson formülünden yararlanılarak güvenirlilik katsayısı hesaplanmıştır. K-R₂₀ kullanılarak elde edilen değer . 71’dir. Bu değer alt sınır olarak kabul edilerek ölçeğin güvenirliliğinin .71- .87 arasında olduğu söylenebilir (Yeşilyaprak, 1988, s.123).

3.3.1.4. Nowicki – Strickland Denetim Odağı Ölçeği’nin Türkiye’deki Geçerlik Çalışması

Bir ölçme aracının güvenirliliğine ilişkin elde edilen sonuçlar geçerliği yönünde de fikir vericidir (Yeşilyaprak, 1988, s.123).

Shostrom tarafından geliştirilmiş ve ülkemizde Kuzgun (1972) tarafından geçerlik ve güvenirlilik çalışması yapılmış olan “Kişisel Yönelim Envanteri”nin “Benlik Saygısı” ve “Destegi İçten Alma” alt ölçeğine benzer bulunarak, bu iki alt ölçekten alınan puanlar ile denetim odağı puanları arasındaki korelasyon katsayısı bulunmuştur. “Destegi İçten Alma” ve “Benlik Saygısı” ölçeklerinden yüksek puan alma, bu kişilik değerleri açısından olumlu bir durumu gösterirken, denetim odağı ölçeğinden yüksek puan alma ise bu kişilik değişkeni açısından olumsuz bir durumu göstermektedir. Güvenirlilik çalışmalarının yapıldığı aynı grup (N:109) üzerindeki araştırmalarda, “Denetim Odağı” ile “Benlik Saygısı” arasında . 58, “Destegi İçten Alma” ve “Denetim Odağı” arasında . 40 olmak üzere negatif yönde bir ilişki bulunmuştur. Veriler, denetim odağından alınan puanlar yükseldikçe, “Benlik

Saygısı” ve “Destegi İçten Alma” puanlarının düştüğünü göstermektedir. Bu sonuç, benzer ölçeklerin geçerliği yönünden önemli bir veri olarak kabul edilmiştir (Yeşilyaprak, 1988, s.124).

Bialler-Crombell Denetim Odağı Ölçeği ile Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeklerinin puanları arasında saptanan . 41 $p < .01$ önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur (Nowicki-Strickland, 1973).

Yeşilyaprak (1988)’ın çalışması, ölçeğin geçerlik ve güvenirlik katsayısının yüksek oluşunu ve ölçme aracının kendi içinde tutarlı oluşunu göstermektedir. Ölçeğin, ölçmedeki kararlılığı ve tutarlılığı aynı zamanda ölçmek istediğimiz nitelik açısından bir ön koşul olarak düşünülmektedir.

Aracın geçerlik katsayısı 3. sınıflar için . 31, 5.sınıflar için .68, 8. sınıflar için .74, 12. sınıflar için . 81 olarak bulunmuştur (Giderer, 1990, s.22). Yeşilyaprak (1988)’ın lise öğrencileriyle yaptığı araştırmasında ölçeğin geçerlik katsayısı . 71 olarak bulunmuştur.

3.3.1.5. Nowicki – Strickland Denetim Odağı Ölçeği’nin Puanlanması

Nowicki–Strickland Denetim Odağı Ölçeği’nde puanlama çift yönlüdür. Bazı sorularda “evet” yanıtları, bazılarında ise “hayır” yanıtlarına puan verilir (Yeşilyaprak, 1988). Ölçek, bireyin dıştan denetimliliğini ölçmektedir. Ölçekten maksimum 40 puan alınır. Cevap anahtarının tersi işaretlenirse minimum puan 0 olur. 40 puana yaklaşıldıkça dıştan denetimlilik artarken, 0 puana yaklaşıldıkça içten denetimlilik artar.

3.3.2. Anne-Baba Tutum Ölçeği

Anne babaların çocuklarına karşı tutumlarını ölçmek amacıyla, Eldeleklioğlu (1996) tarafından geliştirilen 40 maddeden oluşan “Anne-Baba Tutum Ölçeği” kullanılacaktır.

Bu ölçeğin geliştirilmesinde, Kuzgun (1973)’un geliştirdiği “Anne-Baba Tutum Ölçeği” esas alınmıştır. Bu ölçekteki demokratik ve otoriter alt ölçeklerine ek olarak koruyucu-istekçi anne baba tutumları da eklenerek toplam üç alt ölçek belirlenmiş ve demokratik 15, otoriter 15, koruyucu 10 olmak üzere bu alt ölçekleri betimleyen 40 madde yazılmıştır. Bu maddelerin bazıları (10 otoriter, 7 demokratik), Kuzgun (1973)’un orijinal envanterinden olduğu gibi alınmış, diğer maddeler ise aynı formda yazılmaya çalışılmıştır.

3.3.2.1. Anne-Baba Tutum Ölçeği’nin Güvenirliği

Anne Baba Tutum Ölçeği’nin güvenirliliği için alt ölçeklerin, Cronbach-Alpha değerleri ve kararlılık katsayıları hesaplanmıştır. Bulunan Alpha değerleri, demokratik .8971, koruyucu-istekçi .8228, otoriter .7855’dir. Bu bulgular “Anne Baba Tutum Ölçeği”nin, alt ölçeklerinin bireyler hakkında karar vermede kullanılan ölçeklerin sahip olması gereken en az güvenirlilik değerine sahip olduğunu göstermektedir (Özcelik, 1989; Akt. Eldeleklioğlu, 1996).

Bulunan kararlılık katsayıları ise; demokratik .92, koruyucu .75, otoriter .79’dur. Elde edilen kararlılık katsayılarına baktığımızda ölçeklerin oldukça kararlı bir ölçme yaptığı söylenebilir (Eldeleklioğlu, 1996).

3.3.2.2. Anne-Baba Tutum Ölçeği'nin Geçerliği

“Anne Baba Tutum Ölçeği”nin maddeleri daha önce geçerlik ve güvenirlikleri belirlenmiş olan, Ana Baba Tutum Ölçekleri incelenmiş ve sorular aynı formda hazırlanmıştır. Böylece ölçeğin mantıksal geçerliği sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca alt ölçekler arasındaki korelasyonlar hesaplanmıştır. Demokratik alt ölçek grupları ve otoriter alt ölçek puanları arasında -0.64 'lük, otoriter ve koruyucu alt ölçek puanları arasında $.36$ 'lık, demokratik ve koruyucu alt ölçek puanları arasında -0.13 'lük bir korelasyon vardır. Bu haliyle ölçeklerin birbirinden az çok bağımsız ölçme yaptıklarını söyleyebiliriz. Demokratik alt ölçeği ile otoriter alt ölçeği arasındaki ilişkinin olumsuz yönde olması birbirinin tersi olan bu davranış boyutlarının bu ölçeklerle ölçülebildiğinin işaretidir. Demokratik ve otoriter tutumlar tek bir davranış boyutunun iki ucu gibidir. Ailelerin demokratik yapısı ve demokratik tutumları arttıkça otoriter davranışlar azalmaktadır. Bu nedenle aradaki korelasyonun negatif yönde olması da beklenen bir sonuçtur.

3.3.2.3. Anne-Baba Tutum Ölçeği'nin Puanlanması

Maddelere verilen cevaplar, beş basamaklı Likert tipi bir ölçekte derecelenecek şekilde düzenlenmiştir. Her bir madde için cevaplar 1'den 5'e kadar derecelenmiştir. Dereceleme şöyle yapılmıştır: Hiç Uygun Değil (1), Pek Uygun Değil (2), Biraz Uygun (3), Uygun (4), Tamamen Uygun (5). Deneklerden her maddeyi okuyup, anne ve babaları için en uygun ifadenin (cevabın) yanına işaret koymaları istenmiştir. Hesaplamalar, 1'den 5'e kadar derecelenmiş, bu puanlar üzerinde yapılmıştır (Eldeleklioğlu, 1996).

Anne-baba tutum ölçeğinin cevaplarının yorumlanması, koruyucu ve otoriter alt ölçeklerinde puanlar yükseldikçe, bireylerin anne-babalarını demokratik, koruyucu ya da otoriter olarak algılama düzeylerinin de arttığı; puanlar düştükçe, anne-babalarını anılan tutumlara sahip olarak algılama düzeylerinin de azaldığı şeklinde doğru orantılı olarak yapılmaktadır.

Anne-baba tutum ölçeğinin demokratik ve koruyucu tutum alt ölçeklerinden alınabilecek en yüksek puan 75, en düşük puan ise 15'dir. (15'er madde ve 5'li dereceleme). Otoriter tutum alt ölçeğinden alınabilecek en yüksek puan 50, en düşük puan ise 10'dur (10 madde ve 5'li dereceleme).

3.3.3. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formu, 22 sorudan oluşmaktadır. Kişisel bilgi formu, araştırmanın bağımsız değişkenleri olan cinsiyet, lise türü, annenin öğrenim durumu, babanın öğrenim durumu, sosyo-ekonomik düzey, ailenin tümünü ilgilendiren kararların kim tarafından alındığı, öğrenciyi ilgilendiren kararların kim tarafından alındığı, sorunları çözerken kimlerden yardım aldığı, anne-babanın meslek seçmedeki yaklaşımı, öğrencilerin nasıl bir meslek istedikleri, öğrencilerin en iyi mesleğin ne olduğuna yönelik görüşleri ile ilgili bilgileri toplamak amacıyla araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

3.4. Verilerin Analizi

Değerlendirme yapılırken ilk olarak, Anne Baba Tutum Ölçeği'nin alt ölçekleri (demokratik, koruyucu-istekçi, otoriter) ve Denetim Odağı Ölçeği'nin puanlanması yapılmıştır. Süreksiz değişkenlerden, cinsiyete (Kız :1, Erkek :2), lise türüne (Fen Lisesi :1, Anadolu Lisesi :2, Süper Lise :3, Genel Lise :4), annenin öğrenim durumuna (Okur-Yazar Değil Ya da İlkokul Mezunu :1, Ortaokul Mezunu :2, Lise-Meslek Lisesi Mezunu :3, Üniversite-Yüksekokul-Lisansüstü Öğrenim Mezunu :4), babanın öğrenim durumuna (Okur-Yazar Değil Ya da İlkokul Mezunu :1, Ortaokul Mezunu :2, Lise-Meslek Lisesi Mezunu :3, Üniversite-Yüksekokul-Lisansüstü Öğrenim Mezunu :4), sosyo-ekonomik düzeye (Alt Sosyo-ekonomik Düzey :1, Orta Soyo-ekonomik Düzey : 2, Üst Soyo-ekonomik Düzey :3), ailenin tümünü ilgilendiren kararların kim tarafından alındığına (Babam :1, Annem :2, Dedem veya Büyükanem :3, Annem ve Babam Birlikte :4, Tüm Aile Bireyleri Birlikte :5), öğrenciyi ilgilendiren kararların kim tarafından alındığına (Babam :1,

Annem :2, Annem ve Babam Birlikte :3, Tüm Aile Bireyleri Birlikte :4, Kendim :5), sorunları çözerken kimlerden yardım aldığına (Annemden :1, Babamdan :2, Kardeşlerimden :3, Arkadaşlarımdan :4, Hiç Kimseden :5), anne-babanın meslek seçmedeki yaklaşımına (Annem Baskı Yapıyor :1, Babam Baskı Yapıyor :2, Ailem Beni Serbest Bırakıyor :3, Ailem Benimle Fikirlerimi Tartışır, Kararı Bana Bırakır :4), öğrencilerin nasıl bir meslek istediklerine (Özel Sektörde :1, Devlet Sektöründe :2, Kendi Özel İşlerinde :3), öğrencilerin en iyi mesleğin ne olduğuna yönelik görüşlerine (Ücreti En Yüksek Olan :1, Kabiliyet ve Yeteneklere Uygun Olan :2, Toplumda İtibarı Olan :3, İş Bulma Sorunu Olmayan :4, Severecek Çalışılan ve Tatmin Olunan :5) değerleri verilerek, kişisel bilgi formuyla toplanmıştır.

Veriler SPSS 11.0 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma grubundaki öğrencilerin denetim odağı düzeyi ortalamaları ve standart sapmaları cinsiyet, lise türü, annenin öğrenim durumu, babanın öğrenim durumu, sosyo-ekonomik düzey, ailenin tümünü ilgilendiren kararların kim tarafından alındığı, öğrenciyi ilgilendiren kararların kim tarafından alındığı, sorunları çözerken kimlerden yardım aldığı, anne-babanın meslek seçmedeki yaklaşımı, öğrencilerin nasıl bir meslek istedikleri, öğrencilerin en iyi mesleğin ne olduğuna yönelik görüşleri değişkenlerine göre tablolar haline getirilmiştir.

Denetim odağı puanlarının cinsiyete göre karşılaştırılmasında ortalamalar arasındaki farkın anlamlı düzeyde olup olmadığını ortaya çıkarmak için bağımsız gruplarda uygulanan “t testi” kullanılmıştır (Kaptan, 1995, s.247).

Denetim odağı puanlarının ortalamalarının lise türüne, annenin öğrenim durumuna, babanın öğrenim durumuna, sosyo-ekonomik düzeye, ailenin tümünü ilgilendiren kararların kim tarafından alındığına, öğrenciyi ilgilendiren kararların kim tarafından alındığına, sorunları çözerken kimlerden yardım aldığına, anne-babanın meslek seçmedeki yaklaşımına, öğrencilerin nasıl bir meslek istediklerine, öğrencilerin en iyi mesleğin ne olduğuna yönelik görüşlerine göre karşılaştırılmasında “Tek Yönlü Varyans Analizi (One Way ANOVA) kullanılmıştır. Varyans analizi sonucunda elde edilen F değerinin anlamlı bulunduğu durumlarda bu

farkın hangi lise türünden, annenin öğrenim durumundan, babanın öğrenim durumundan, sosyo-ekonomik düzeyden, ailenin tümünü ilgilendiren kararların kim tarafından alındığından, öğrenciyi ilgilendiren kararların kim tarafından alındığından, sorunları çözerken kimlerden yardım aldığından, anne-babanın meslek seçmedeki yaklaşımından kaynaklandığını bulmak amacıyla, tek yönlü varyans analizi sonrası yapılan ve grupların 2’şerli olarak karşılaştırıldığı “Scheffe Testi” kullanılmıştır.

Denetim odağı ile anne-baba tutumu ölçeğinin alt ölçekleri olan, anne demokratik-baba demokratik, anne koruyucu-istekçi-baba koruyucu-istekçi, anne otoriter- baba otoriter ölçeklerinin ortalamaları ve standart sapmaları tablo haline getirilmiştir. Öğrencilerin denetim odakları ile anne tutumları ve denetim odakları ile baba tutumları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla denetim odağı puanlarına ve anne tutum alt ölçeklerine, denetim odağı puanlarına ve baba tutum alt ölçeklerine “pearson-momentler çarpımı korelasyon katsayısı” tekniği uygulanmıştır.

Araştırmada hata payı .05 olarak kabul edilmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın problemlerine cevap vermek amacıyla toplanan verilerin istatistiksel analizi sonucu elde edilen bulgulara, problem sırasına göre yer verilmiştir.

4.1.0.Cinsiyete Göre Denetim Odaklarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulgular

Araştırma grubundaki öğrencilerin denetim odağı puanlarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin bulgular sunulacaktır.

Araştırma grubundaki kız ve erkek öğrencilerin denetim odağı puanlarına ilişkin puanlarının aritmetik ortalamaları, standart sapmaları ve t testi sonucu Tablo-2'de verilmiştir.

Tablo-2

Kız Ve Erkek Öğrencilerin Denetim Odaklarına İlişkin Puanlarının Karşılaştırılması

İstatistikler Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S	sd	T	p
Kız	188	13.28	4,90	398	-0.79	.43
Erkek	212	13,69	5,52			

Tablo-2 incelendiğinde kız öğrencilerin denetim odağına ilişkin puanlarının ortalaması 13.28 (ss= 4,90), erkek öğrencilerin puan ortalamalarının ise 13.69 (ss= 5.52) olduğu görülmektedir. Bu iki ortalama arasındaki farkın anlamlı olup olmadığı t testi ile kontrol edilmiş ve ortalamalar arası fark anlamlı bulunmamıştır ($t = 0.79, p > .05$). Bu bulgu lise öğrencilerinin denetim odaklarında cinsiyete göre anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir.

4.2.0. Lise Türlerine Göre Denetim Odaklarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulgular

"Lise türlerine göre denetim odakları anlamlı bir farklılık göstermekte midir?" sorusunu test etmek için fen lisesi, anadolu lisesi, süper lise ve genel lisede okuyan öğrencilerin denetim odaklarına ilişkin puanlarının ortalamaları ve standart sapmaları Tablo-3'de verilmiştir.

Tablo - 3
Lise Türüne Göre Denetim Odaklarına İlişkin Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları

Grup	N	$\bar{X}$	ss
Fen Lisesi	57	11.70	4.64
Anadolu Lisesi	100	12.64	5,09
Süper Lise	88	12,82	4,36
Genel Lise	155	15,11	5,58
Toplam	400	13.50	5,23

Tablo-3 incelendiğinde denetim odaklarına ilişkin en yüksek ortalamanın genel lisede okuyan öğrencilere ait olduğu görülmektedir. ($\bar{X}_{G.L} = 15,11; ss=5,58$). Bunu, süper lise ($\bar{X}_{S.L} = 12,82; ss=4,36$) ve anadolu lisesi ($\bar{X}_{A.L} = 12,64; ss=5,09$)

öğrencilerinin izlediği görülmektedir. En düşük ortalamanın fen lisesi öğrencilere ait olduğu görülmektedir ($\bar{X}_{F.L} = 11.70$; $ss = 4,64$).

Öğrencilerin denetim odağından aldıkları puanların lise türüne göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi uygulanmış ve sonuçlar Tablo-4’de verilmiştir.

Tablo-4

Öğrencilerin Lise Türlerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

VARYANSIN KAYNAĞI	KARELER TOPLAMI	sd	KARELER ORTALAMASI	F	p	ANLAMLI FARK
GRUPLARARASI	700.801	3	233.600	9,029	,000	1-4, 2-4, 3-4
GRUPLAR İÇİ	10245.196	396	25.872			
TOPLAM	10945.998	399				

Tablo-4 incelendiğinde denetim odağı ölçeğinden elde edilen puanların lise türüne göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin F değeri (9.029 ; $p < .001$) anlamlı bulunmuştur. Bu durum denetim odağı puanlarının lise türüne göre farklılaştığını göstermektedir. Bu farkın hangi lise türünden kaynaklandığını belirlemek amacıyla ilişkisiz örneklem için yapılan, grupların 2’şerli olarak karşılaştırıldığı Scheffe sonuçları Tablo-5’de verilmiştir.

Tablo-5
Lise Türüne İlişkin Scheffe Testi Sonuçları

Ortalama	LİSE TÜRÜ	FEN LİSESİ (1)	ANADOLU LİSESİ (2)	SÜPER LİSE (3)	GENEL LİSE (4)
11,70	FEN LİSESİ (1)				*
12,64	ANADOLU LİSESİ (2)				**
12,82	SÜPER LİSE (3)				***
15,11	GENEL LİSE (4)				

** p < .01

*** p < .05

* p < .001

Tablo-5 incelendiğinde denetim odağı açısından genel lisede okuyan öğrenciler ile fen lisesi, anadolu lisesi ve süper lisede okuyanların değerlendirilmesi arasında anlamlı farklılıklar çıkmıştır. Birimler arası farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Scheffe testinde farkın, genel lisede okuyan öğrenciler ($\bar{x}=15,11$) ile fen lisesinde okuyanlar ($\bar{x}=11,70$); genel lisede okuyan öğrenciler ($\bar{x}=15,11$) ile anadolu lisesinde okuyanlar ($\bar{x}=12,64$) ve genel lisede okuyan öğrenciler ($\bar{x}=15,11$) ile süper lisede ($\bar{x}=12,82$) okuyan öğrenciler arasında olduğu görülmektedir. Farkın genel lisede okuyan öğrencilerden ileri geldiği görülmektedir. Genel lisede okuyan öğrenciler diğer lise türünde okuyan öğrencilere göre daha dıştan denetimlidir.

4.3.0. Annenin Öğrenim Durumuna Göre Denetim Odaklarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulgular

"Annenin öğrenim durumuna göre denetim odakları anlamlı bir farklılık göstermekte midir?" sorusunu test etmek için annelerin eğitim durumuna göre öğrencilerin denetim odaklarına ilişkin puanlarının ortalamaları ve standart sapmaları Tablo-6'da verilmiştir.

Tablo - 6
Annenin Öğrenim Durumuna Göre Denetim Odaklarına İlişkin Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları

Grup	N	$\bar{X}$	ss
Okur-Yazar Olmayan Ya da İlkokul mezunu	120	15,01	5,50
Ortaokul	42	13,90	4,87
Lise –Meslek Lisesi	118	12,75	4,90
Üniversite-Yüksekokul-Lisansüstü	120	12,59	5,10
TOPLAM	400	13,50	5,23

Tablo-6 incelendiğinde denetim odaklarına ilişkin en yüksek ortalamanın annesinin öğrenim durumu okur-yazar değil ya da ilkokul olan öğrencilere ait olduğu görülmektedir ($\bar{X}_{O.Y.I}=15,01$; $ss=5,50$). Bunu, annesinin öğrenim durumu, ortaokul ($\bar{X}_{O.O}=13,90$; $ss=4,87$), lise ya da meslek lisesi ($\bar{X}_L=12,75$; $ss=4,90$) ve üniversite-yüksekokul-lisansüstü ($\bar{X}_{Ü.Y.L}=12,59$; $ss=5,10$) olan öğrencilerin izlediği görülmektedir. En düşük ortalamanın annesinin öğrenim durumu üniversite-yüksekokul-lisansüstü olan öğrencilere ait olduğu görülmektedir ($\bar{X}_{Ü.Y.L}=12,59$; $ss=5,10$).

Öğrencilerin denetim odağından aldıkları puanların annenin öğrenim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi uygulanmış ve sonuçlar Tablo-7’de verilmiştir.

Tablo- 7

Annenin Öğrenim Durumuna İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

VARYANSIN KAYNAĞI	KARELER TOPLAMI	sd	KARELER ORTALAMASI	F	p	ANLAMLI FARK
GRUPLARARASI	444.522	3	148.174	5.587	,001	1-3, 1-4
GRUPLAR İÇİ	10501.475	396	26.519			
TOPLAM	10945.997	399				

Tablo-7 incelendiğinde denetim odağı ölçeğinden elde edilen puanların annenin öğrenim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin F değeri (5.587 ; $p<.001$) anlamlı bulunmuştur. Bu durum denetim odağı puanlarının annenin öğrenim durumuna göre farklılaştığını göstermektedir. Bu farkın hangi öğrenim durumundan kaynaklandığını belirlemek amacıyla ilişkisiz örneklem için yapılan, grupların 2’şerli olarak karşılaştırıldığı Scheffe sonuçları Tablo-8’de verilmiştir.

Tablo-8
Annenin Öğrenim Durumuna İlişkin Scheffe Testi Sonuçları

Ortalama	ANNE ÖĞRENİM DURUMU	Okur-Yazar Olmayan Ya da İlkokul (1)	Ortaokul (2)	Lise –Meslek Lisesi (3)	Üniversite-Yüksekokul-Lisansüstü (4)
15,01	Okur-Yazar Olmayan Ya da İlkokul(1)			**	*
13,90	Ortaokul (2)				
12,75	Lise–Meslek Lisesi (3)				
12,59	Üniversite-Yüksekokul-Lisansüstü (4)				

** p < .05

* p < .01

Tablo-8 incelendiğinde denetim odağı açısından annesinin öğrenim durumu okur-yazar olmayan ya da ilkököl olan öğrenciler ile annesinin öğrenim durumu lise-meslek lisesi ve üniversite-yüksekokul-lisansüstü olan öğrencilerin değerlendirilmesi arasında anlamlı farklılıklar çıkmıştır. Birimler arası farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Scheffe testinde farkın, annesinin öğrenim durumu okur-yazar değil ya da ilkököl olan öğrenciler ($\bar{x} = 15,01$) ile annesinin öğrenim durumu lise-meslek lisesi olan öğrencilerin ($\bar{x} = 12,75$) ve annesinin öğrenim durumu okur-yazar olmayan ya da ilkököl olan öğrenciler ($\bar{x} = 15,01$) ile annesinin öğrenim durumu üniversite-yüksekokul-lisansüstü ($\bar{x} = 12,59$) olan öğrenciler arasında olduğu görülmektedir. Farkın annesinin öğrenim durumu okur-yazar olmayan ya da ilkököl olan ($\bar{x} = 15,01$) öğrencilerden ileri geldiği görülmektedir. Annesinin öğrenim durumu okur-yazar olmayan ya da ilkököl olan öğrenciler, diğer öğrencilere göre daha dıştan denetimlidir.

4.4.0. Babanın Öğrenim Durumuna Göre Denetim Odaklarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulgular

"Babanın öğrenim durumuna göre denetim odakları anlamlı bir farklılık göstermekte midir?" sorusunu test etmek için babaların eğitim durumuna göre öğrencilerin denetim odaklarına ilişkin puanlarının ortalamaları ve standart sapmaları Tablo-9'da verilmiştir.

Tablo - 9
Babanın Öğrenim Durumuna Göre Denetim Odaklarına İlişkin Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları

Grup	N	$\bar{X}$	Ss
Okur-Yazar Olmayan Ya da İlkokul	47	16,23	6,15
Ortaokul	41	15,19	5,08
Lise –Meslek Lisesi	120	13,45	4,57
Üniversite-Yüksekokul-Lisansüstü	192	12,50	5,12
TOPLAM	400	13,50	5,23

Tablo-9 incelendiğinde denetim odaklarına ilişkin en yüksek ortalamanın babasının öğrenim durumu okur-yazar olmayan ya da ilkököl olan öğrencilere ait olduğu görülmektedir ($\bar{X}_{O.Y.L}=16,23$; $ss=6,15$). Bunu, babasının öğrenim durumu ortaokul ($\bar{X}_{O.O}=15,19$; $ss=5,08$), lise ya da meslek lisesi ($\bar{X}_L=13,45$; $ss=4,57$) ve üniversite-yüksekokul-lisansüstü ($\bar{X}_{Ü.Y.L}=12,50$; $ss=5,12$) olan öğrencilerin izlediği görülmektedir. En düşük ortalamanın babasının öğrenim durumu üniversite-yüksekokul-lisansüstü olan öğrencilere ait olduğu görülmektedir ($\bar{X}_{Ü.Y.L}=12,50$; $ss=5,12$).

Öğrencilerin denetim odağından aldıkları puanların babanın öğrenim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi uygulanmış ve sonuçlar Tablo-10'da verilmiştir.

Tablo- 10

Babanın Öğrenim Durumuna İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

VARYANSIN KAYNAĞI	KARELER TOPLAMI	sd	KARELER ORTALAMASI	F	p	ANLAMLI FARK
GRUPLARARASI	659,438	3	219,813	8,462	.000	1-3, 1-4
GRUPLAR İÇİ	10286,559	396	25,976			
TOPLAM	10945,998	399				

Tablo-10 incelendiğinde denetim odağı ölçeğinden elde edilen puanların babanın öğrenim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin F değeri (8,462 ; $p<.001$) anlamlı bulunmuştur. Bu durum denetim odağı puanlarının babanın öğrenim durumuna göre farklılaştığını göstermektedir. Bu farkın hangi öğrenim durumundan kaynaklandığını belirlemek amacıyla ilişkisiz örneklemeler için yapılan, grupların 2'şerli olarak karşılaştırıldığı Scheffe sonuçları Tablo-11'de verilmiştir.

Tablo-11
Babanın Öğrenim Durumuna İlişkin Scheffe Testi Sonuçları

Ortalama	BABA ÖĞRENİM DURUMU	Okur-Yazar Olmayan Ya da İlkokul (1)	Ortaokul (2)	Lise –Meslek Lisesi (3)	Üniversite-Yüksekokul-Lisansüstü (4)
16,23	Okur-Yazar Olmayan Ya da İlkokul (1)			**	*
15,19	Ortaokul (2)				
13,45	Lise–Meslek Lisesi(3)				
12,50	Üniversite-Yüksekokul-Lisansüstü (4)				

** p < .05 * p < .001

Tablo-11 incelendiğinde denetim odağı açısından babasının öğrenim durumu okur-yazar olmayan ya da ilkokul olan öğrenciler ile babasının öğrenim durumu lise-meslek lisesi ve üniversite-yüksekokul-lisansüstü olan öğrencilerin değerlendirilmesi arasında anlamlı farklılıklar çıkmıştır. Birimler arası farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Scheffe testinde farkın, babasının öğrenim durumu okur-yazar olmayan ya da ilkokul olan öğrenciler ($\bar{x} = 16,23$) ile, babasının öğrenim durumu lise-meslek lisesi olan öğrencilerin ($\bar{x} = 13,45$) ve babasının öğrenim durumu okur-yazar olmayan ya da ilkokul olan öğrenciler ($\bar{x} = 16,23$) ile babasının öğrenim durumu üniversite-yüksekokul-lisansüstü ($\bar{x} = 12,50$) olan öğrenciler arasında olduğu görülmektedir. Farkın babasının öğrenim durumu okur-yazar olmayan ya da ilkokul olan ($\bar{x} = 16,23$) öğrencilerden ileri geldiği görülmektedir. Babasının öğrenim durumu okur-yazar olmayan ya da ilkokul olan öğrenciler, diğer öğrencilere göre daha dıştan denetimlidir.

4.5.0. Sosyo-Ekonomik Düzeylerine Göre Denetim Odaklarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulgular

"Sosyo-ekonomik düzeylerine (sed) göre denetim odakları anlamlı bir farklılık göstermekte midir?" sorusunu test etmek için sosyo-ekonomik düzeylerine göre öğrencilerin denetim odaklarına ilişkin puanlarının ortalamaları ve standart sapmaları Tablo-12'de verilmiştir.

Tablo -12
Sosyo-Ekonomik Düzeylerine Göre Denetim Odaklarına İlişkin Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları

Grup	N	$\bar{X}$	ss
ALT SED	50	15,54	5,58
ORTA SED	141	13,58	5,14
ÜST SED	196	12,85	5,12
TOPLAM	387	13,46	5,25

Tablo-12 incelendiğinde denetim odaklarına ilişkin en yüksek ortalamanın alt sosyo-ekonomik düzeyde olan öğrencilere ait olduğu görülmektedir. ($\bar{X}_{ALT SED} = 15,54$; $ss = 5,58$). Bunu, orta sosyo-ekonomik düzey ($\bar{X}_{ORTA SED} = 13,58$; $ss = 5,14$) ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ($\bar{X}_{ÜST SED} = 12,85$; $ss = 5,12$) öğrencilerin izlediği görülmektedir. En düşük ortalamanın üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilere ait olduğu görülmektedir ($\bar{X}_{ÜST SED} = 12,85$; $ss = 5,12$).

Öğrencilerin denetim odağından aldıkları puanların sosyo-ekonomik düzeye göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi uygulanmış ve sonuçlar Tablo-13'de verilmiştir.

Tablo-13**Sosyo-Ekonomik Düzeylerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları**

VARYANSIN KAYNAĞI	KARELER TOPLAMI	Sd	KARELER ORTALAMASI	F	p	ANLAMLI FARK
GRUPLARARASI	291.075	2	145.538	5,397	,005	1-3
GRUPLAR İÇİ	10355.271	384	26,967			
TOPLAM	10646.346	386				

Tablo-13 incelendiğinde denetim odağı ölçeğinden elde edilen puanların sosyo-ekonomik düzeye göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin F değeri (5,397; $p<.005$) anlamlı bulunmuştur. Bu durum denetim odağı puanlarının sosyo-ekonomik düzeye göre farklılaştığını göstermektedir. Bu farkın hangi sosyo-ekonomik düzeyden kaynaklandığını belirlemek amacıyla ilişkisiz örneklem için yapılan, grupların 2'şerli olarak karşılaştırıldığı Scheffe sonuçları Tablo-14'de verilmiştir.

Tablo-14**Sosyo-Ekonomik Düzeye İlişkin Scheffe Testi Sonuçları**

Ortalama	SOSYO-EKONOMİK DURUM	ALT SED (1)	ORTA SED (2)	ÜST SED (3)
15,54	ALT SED (1)			*
13,58	ORTA SED (2)			
12,85	ÜST SED (3)			

* $p<.01$

Tablo-14 incelendiğinde denetim odağı açısından alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler ile üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin değerlendirilmesi arasında anlamlı farklılıklar çıkmıştır. Birimler arası farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Scheffe testinde farkın, alt

sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler ($\bar{x} = 15.54$) ile üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin ($\bar{x} = 12.85$) arasında olduğu görülmektedir. Farkın alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerden ileri geldiği görülmektedir. Alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler diğer sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilere göre daha dıştan denetimlidirler.

4.6.0. Ailenin Tümünü İlgilendiren Kararların Kim Tarafından Alındığına Göre Denetim Odaklarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulgular

"Ailenin tümünü ilgilendiren kararların kim tarafından alındığına göre denetim odakları anlamlı bir farklılık göstermekte midir?" sorusunu test etmek için babam, annem, dedem-büyükannem, annem-babam birlikte ve tüm aile bireyleri yanıtı veren öğrencilerin denetim odaklarına ilişkin puanlarının ortalamaları ve standart sapmaları Tablo-15'de verilmiştir.

Tablo - 15

Ailenin Tümünü İlgilendiren Kararların Kim Tarafından Alındığına Göre Denetim Odaklarına İlişkin Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları

Grup	N	$\bar{X}$	ss
Babam	60	15,41	4,96
Annem	13	14,61	4,50
Dedem veya büyükannem	2	13,50	,70
Annem-babam birlikte	95	13,97	5,41
Tüm aile bireyleri birlikte	230	12,74	5,16
Toplam	400	13,50	5,23

Tablo-15 incelendiğinde denetim odaklarına ilişkin en yüksek ortalamanın ailenin tümünü ilgilendiren kararların babası tarafından alınan öğrencilere ait olduğu görülmektedir ($\bar{X}_{B,K}=15.41$; $ss=4.96$). Bunu, annem ($\bar{X}_{A,K}=14.61$; $ss=4.50$), dedem veya büyükannem ($\bar{X}_{D,B}=13.50$; $ss=.70$), annem-babam birlikte ($\bar{X}_{A,B,K}=13.97$; $ss=5.41$) ve tüm aile bireyleri birlikte ($\bar{X}_{T,B,K}=12.74$; $ss=5.16$) olan öğrencilerin izlediği görülmektedir. En düşük ortalamanın ailenin tümünü ilgilendiren kararların tüm aile bireyleri tarafından alınan öğrencilere ait olduğu görülmektedir ($\bar{X}_{T,B,K}=12.74$; $ss=5.16$).

Öğrencilerin denetim odağından aldıkları puanların ailenin tümünü ilgilendiren kararların kim tarafından alındığına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi uygulanmış ve sonuçlar Tablo-16'da verilmiştir.

Tablo- 16

Ailenin Tümünü İlgilendiren Kararların Kim Tarafından Alındığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

VARYANSIN KAYNAĞI	KARELER TOPLAMI	sd	KARELER ORTALAMASI	F	p	ANLAMLI FARK
GRUPLARARASI	390.014	4	97.504	3,649	,006	1-5
GRUPLAR İÇİ	10555.983	395	26.724			
TOPLAM	10945.998	399				

Tablo-16 incelendiğinde denetim odağı ölçeğinden elde edilen puanların ailenin tümünü ilgilendiren kararların kim tarafından alındığına göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin F değeri (3,649; $p<.006$) anlamlı bulunmuştur. Bu durum denetim odağı puanlarının ailenin tümünü ilgilendiren kararların kim tarafından alındığına göre farklılaştığını göstermektedir. Bu farkın hangi karar veren kişiden

kaynaklandığını belirlemek amacıyla ilişkisiz örneklemeler için yapılan, grupların 2'serli olarak karşılaştırıldığı Scheffe sonuçları Tablo-17'de verilmiştir.

Tablo-17

**Ailenin Tümünü İlgilendiren Kararların Kim Tarafından Alındığına İlişkin
Scheffe Testi Sonuçları**

Ortalama	AİLE KARARLARI	Babam (1)	Annem (2)	Dedem ve büyükannem (3)	Annem-Babam Birlikte (4)	Tüm aile bireyleri (5)
15,41	Babam (1)					*
14,61	Annem (2)					
13,50	Dedem veya büyükannem (3)					
13,97	Annem-babam birlikte (4)					
12,74	Tüm aile bireyleri birlikte (5)					

* $p < .05$

Tablo-17 incelendiğinde denetim odağı açısından ailenin tümünü ilgilendiren kararları babası alan öğrenciler ile ailenin tümünü ilgilendiren kararları tüm aile bireyleri alan öğrencilerin değerlendirilmesi arasında anlamlı farklılıklar çıkmıştır. Birimler arası farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Scheffe testinde farkın, ailenin tümünü ilgilendiren kararları babası alan öğrenciler ($\bar{x} = 15,41$) ile ailenin tümünü ilgilendiren kararları tüm aile bireyleri alan öğrencilerin ($\bar{x} = 12,74$) arasında olduğu görülmektedir. Farkın ailenin tümünü ilgilendiren kararları babası alan öğrencilerden ileri geldiği görülmektedir. Ailenin tümünü ilgilendiren kararları babası alan öğrenciler, diğer öğrencilere göre daha dıştan denetimlidirler.

4.7.0. Öğrenciyi İlgilendiren Kararların Kim Tarafından Alındığına Göre Denetim Odaklarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulgular

" Öğrenciyi ilgili kararların kim tarafından alındığına göre denetim odakları anlamlı bir farklılık göstermekte midir?" sorusunu test etmek için babam, annem, annem-babam birlikte tüm aile bireyleri ve kendim yanıtı veren öğrencilerin denetim odaklarına ilişkin puanlarının ortalamaları ve standart sapmaları Tablo-18'de verilmiştir.

Tablo - 18

Öğrenciyi İlgilendiren Kararların Kim Tarafından Alındığına Göre Denetim Odaklarına İlişkin Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları

Grup	n	$\bar{X}$	ss
Babam	19	14.94	5.37
Annem	21	13.52	3.18
Annem-babam birlikte	95	14.84	4.94
Tüm aile bireyleri birlikte	150	12.69	5.29
Kendim	115	13.20	5.47
Toplam	400	13.50	5.23

Tablo-18 incelendiğinde denetim odaklarına ilişkin en yüksek ortalamanın Öğrenciyi ilgilendiren kararlar babası tarafından alınan öğrencilere ait olduğu görülmektedir ($\bar{X}_{B,K}=14,94$; $ss=5,37$). Bunu, annem-babam birlikte ($\bar{X}_{A,B,K}=14,84$; $ss=4,94$), annem ($\bar{X}_{A,K}=13,52$; $ss=5,41$), kendim ($\bar{X}_{K,K}=13,20$; $ss=5,47$) ve tüm aile bireyleri birlikte ($\bar{X}_{T,B,K}=12,69$; $ss=5,29$) olan öğrencilerin izlediği görülmektedir. En düşük ortalamanın öğrenciyle ilgili kararlar tüm aile bireyleri tarafından alınan öğrencilere ait olduğu görülmektedir ($\bar{X}_{T,B,K}=12,69$; $ss=5,29$).

Öğrencilerin denetim odağından aldıkları puanların öğrenciyi ilgilendiren kararların kim tarafından alındığına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi uygulanmış ve sonuçlar Tablo-19’da verilmiştir.

Tablo- 19

Öğrenciyi İlgilendiren Kararların Kim Tarafından Alındığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

VARYANSIN KAYNAĞI	KARELER TOPLAMI	Sd	KARELER ORTALAMASI	F	p	ANLAMLI FARK
GRUPLARARASI	318.296	4	79.574	2.958	,020	3-4
GRUPLAR İÇİ	10627.702	395	26,906			
TOPLAM	10945.998	399				

Tablo-19 incelendiğinde denetim odağı ölçeğinden elde edilen puanların öğrenciyi ilgilendiren kararların kim tarafından alındığına göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin F değeri (2.958; $p<.020$) anlamlı bulunmuştur. Bu durum denetim odağı puanlarının öğrenciyi ilgilendiren kararların kim tarafından alındığına göre farklılaştığını göstermektedir. Bu farkın hangi karar veren kişiden kaynaklandığını belirlemek amacıyla ilişkisiz örneklem için yapılan, grupların 2’şerli olarak karşılaştırıldığı Scheffe sonuçları Tablo-20’de verilmiştir.

Tablo-20

Öğrenciyi İlgilendiren Kararların Kim Tarafından Alındığına İlişkin Scheffe Testi Sonuçları

Ortalama	SİZİNLE İLGİLİ KARARLARI	Babam (1)	Annem (2)	Annem-babam Birlikte (3)	Tüm aile bireyleri (4)	Kendim (5)
14,94	Babam (1)					
13,52	Annem (2)					
14,84	Annem-babam birlikte (3)				*	
12,69	Tüm aile bireyleri birlikte (4)					
13,20	Kendim (5)					

* $p < .05$

Tablo-20 incelendiğinde denetim odağı açısından öğrenciyi ilgilendiren kararları annesi-babası birlikte alan öğrenciler ile ailenin tümünü ilgilendiren kararları tüm aile bireyleri alan öğrencilerin değerlendirilmesi arasında anlamlı farklılıklar çıkmıştır. Birimler arası farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Scheffe testinde farkın, ailenin tümünü ilgilendiren kararları annesi-babası birlikte alan öğrenciler ($\bar{x} = 14,84$) ile öğrenciyi ilgilendiren kararları tüm aile bireyleri alan öğrencilerin ($\bar{x} = 12,69$) arasında olduğu görülmektedir. Farkın öğrenciyi ilgilendiren kararları annesi-babası birlikte alan öğrencilerden ileri geldiği görülmektedir. Bu öğrenciler daha dıştan denetimlidir.

4.8.0. Öğrencilerin Sorunlarını Çözerken Kimlerden Yardım Aldığına Göre Denetim Odaklarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulgular

"Öğrencilerin sorunlarını çözerken kimlerden yardım aldığına göre denetim odakları anlamlı bir farklılık göstermekte midir?" sorusunu test etmek için annem, babam, kardeşlerim, arkadaşlarım ve hiç kimseden öğrencilerin denetim odaklarına ilişkin puanlarının ortalamaları ve standart sapmaları Tablo-21'de verilmiştir.

Tablo – 21
Öğrenciler Sorunlarını Çözerken Kimlerden Yardım Aldığına Göre
Denetim Odaklarına İlişkin Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları

Grup	N	$\bar{X}$	ss
Annem	108	12,33	4,89
Babam	39	13,84	5,90
Kardeşlerim	35	11,97	5,39
Arkadaşlarım	125	13,54	5,03
Hiç kimseden yardım almam	93	15,23	5,12
Toplam	400	13,50	5,23

Tablo-21 incelendiğinde denetim odaklarına ilişkin en yüksek ortalamanın sorunlarını çözerken hiç kimseden yardım almayan öğrencilere ait olduğu görülmektedir ($\bar{X}_{H.K} = 15.23$; $ss = 5.12$). Bunu, babam ($\bar{X}_B = 13.84$; $ss = 5.90$), arkadaşlarım ($\bar{X}_A = 13.54$; $ss = 5.03$), annem ($\bar{X}_{An} = 12.33$; $ss = 4.89$) ve kardeşlerim ($\bar{X}_K = 11.97$; $ss = 5.39$) olan öğrencilerin izlediği görülmektedir. En düşük ortalamanın sorun çözerken kardeşlerinden yardım alan öğrencilere ait olduğu görülmektedir ($\bar{X}_K = 11.97$; $ss = 5.39$).

Öğrencilerin denetim odağından aldıkları puanların sorun çözerken kimlerden yardım aldığına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi uygulanmış ve sonuçlar Tablo-22’de verilmiştir.

Tablo- 22
Öğrenciler Sorunlarını Çözerken Kimlerden Yardım Aldığına İlişkin Tek
Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

VARYANSIN KAYNAĞI	KARELER TOPLAMI	Sd	KARELER ORTALAMASI	F	p	ANLAMLI FARK
GRUPLARARASI	514,145	4	128.536	4,867	.001	1-5, 3-5
GRUPLAR İÇİ	10431.852	395	26,410			
TOPLAM	10945.998	399				

Tablo-22 incelendiğinde denetim odağı ölçeğinden elde edilen puanların sorunlarını çözerken kimlerden yardım aldığına göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin F değeri (4.867; $p < .001$) anlamlı bulunmuştur. Bu durum denetim odağı puanlarının sorunlarını çözerken kimlerden yardım aldığına göre farklılaştığını göstermektedir. Bu farkın hangi yardım alınan kişiden kaynaklandığını belirlemek amacıyla ilişkisiz örneklem için yapılan, grupların 2'şerli olarak karşılaştırıldığı Scheffe sonuçları Tablo-23'de verilmiştir.

Tablo-23

Öğrenciler Sorunlarını Çözerken Kimlerden Yardım Aldığına İlişkin Scheffe Testi Sonuçları

Ortalama	KİMLERDEN YARDIM ALIRSIN	Annem (1)	Babam (2)	Kardeşlerim (3)	Arkadaşlarım (4)	Hiç kimseden (5)
12.33	Annem (1)					**
13.84	Babam (2)					
11.97	Kardeşlerim (3)					*
13.54	Arkadaşlarım (4)					
15.23	Hiç kimseden yardım almam (5)					

** $p < .01$

* $p < .05$

Tablo-23 incelendiğinde denetim odağı açısından sorunlarını çözerken hiç kimseden yardım almayan öğrenciler, sorunlarını çözerken kardeşlerinden ve annesinden yardım alan öğrencilerin değerlendirilmesi arasında anlamlı farklılıklar çıkmıştır. Birimler arası farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Scheffe testinde farkın, sorunlarını çözerken annesinden yardım alan öğrenciler ($\bar{x} = 12.33$) ile sorunlarını çözerken hiç kimseden yardım almayan öğrencilerin ($\bar{x}=15.23$) ve sorunlarını çözerken kardeşlerinden yardım alan öğrenciler ($\bar{x} = 11.97$) ile sorunlarını çözerken hiç kimseden yardım almayan öğrencilerin ($\bar{x} = 15.23$) değerlendirilmesi arasında olduğu görülmektedir. Farkın sorunlarını çözerken hiç kimseden yardım almayan öğrencilerden ileri geldiği görülmektedir. Hiç kimseden yardım almayan öğrenciler daha dıştan denetimlidir.

4.9.0. Anne Babanın Meslek Seçmedeki Yaklaşımına Göre Denetim Odaklarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulgular

"Anne babanın meslek seçmedeki yaklaşımına göre denetim odakları anlamlı bir farklılık göstermekte midir?" sorusunu test etmek için annem baskı yapıyor. babam baskı yapıyor. ailem beni serbest bırakıyor ve ailem benimle fikirlerimi tartışır-kararı bana bırakır yanıtı veren öğrencilerin denetim odaklarına ilişkin puanlarının ortalamaları ve standart sapmaları Tablo-24'de verilmiştir.

Tablo - 24

Anne Babanın Meslek Seçmedeki Yaklaşımına Göre Denetim Odaklarına İlişkin Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları

Grup	N	$\bar{X}$	ss
Annem Baskı Yapıyor	13	13,38	6,29
Babam Baskı Yapıyor	17	17,17	4,40
Ailem Beni Serbest Bırakıyor	132	14,77	5,51
Ailem Benimle Fikirlerimi Tartışır. Kararı Bana Bırakır	238	12,54	4,82
Toplam	400	13,50	5,23

Tablo-24 incelendiğinde denetim odaklarına ilişkin en yüksek ortalamanın meslek seçmede babası baskı yapan öğrencilere ait olduğu görülmektedir ($\bar{X}_{B.B}=17,17$; $ss=4,40$). Bunu, ailem beni serbest bırakıyor ($\bar{X}_{A.S.B}=14,77$; $ss=5,51$), annem baskı yapıyor ($\bar{X}_{A.B}=13,38$; $ss=6,29$) ve ailem benimle fikirlerimi tartışır-kararı bana bırakır ($\bar{X}_{A.F.T}=12,54$; $ss=4,82$) olan öğrencilerin izlediği görülmektedir. En düşük ortalamanın meslek seçmede ailesiyle fikirlerini tartışıp kararı kendisi veren öğrencilere ait olduğu görülmektedir ($\bar{X}_{A.F.T}=12,54$; $ss=4,82$).

Öğrencilerin denetim odağından aldıkları puanların anne-babanın meslek seçmedeki yaklaşımına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi uygulanmış ve sonuçlar Tablo-25’de verilmiştir.

Tablo- 25
Anne Babanın Meslek Seçmedeki Yaklaşımına İlişkin Tek Yönlü
Varyans Analizi Sonuçları

VARYANSIN KAYNAĞI	KARELER TOPLAMI	sd	KARELER ORTALAMASI	F	p	ANLAMLI FARK
GRUPLARARASI	662.188	3	220,729	8.500	.000	2-4, 3-4
GRUPLAR İÇİ	10283.809	396	25,969			
TOPLAM	10945.998	399				

Tablo-25 incelendiğinde denetim odağı ölçeğinden elde edilen puanların anne babanın meslek seçmedeki yaklaşımına göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin F değeri (8.500: $p < .000$) anlamlı bulunmuştur. Bu durum denetim odağı puanlarının anne babanın meslek seçmedeki yaklaşımına göre farklılaştığını göstermektedir. Bu farkın hangi yaklaşımdan kaynaklandığını belirlemek amacıyla ilişkisiz örneklemeler için yapılan, grupların 2’şerli olarak karşılaştırıldığı Scheffe sonuçları Tablo-26’da verilmiştir.

Tablo- 26
Anne Babanın Meslek Seçmedeki Yaklaşımına İlişkin Scheffe Testi
Sonuçları

Ortalama	Anne-babanın meslek seçmedeki yaklaşımı	Annem Baskı Yapıyor (1)	Babam Baskı Yapıyor (2)	Ailem Beni Serbest Bırakıyor (3)	Ailem Benimle Fikirlerimi Tartışır. Kararı Bana Bırakır (4)
13,38	Annem Baskı Yapıyor (1)				
17,17	Babam Baskı Yapıyor (2)				*
14,77	Ailem Beni Serbest Bırakıyor (3)				*
12,54	Ailem Benimle Fikirlerimi Tartışır. Kararı Bana Bırakır (4)				

* $p < .01$

Tablo-26 incelendiğinde denetim odağı açısından anne-babanın meslek seçmedeki yaklaşımı ailem benimle fikirlerimi tartışır-kararı bana bırakır, babam baskı yapıyor, ailem beni serbest bırakıyor yanıtı veren öğrencilerin değerlendirilmesi arasında anlamlı farklılıklar çıkmıştır. Birimler arası farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Scheffe testinde farkın, anne-babanın meslek seçmedeki yaklaşımı ailem benimle fikirlerimi tartışır-kararı bana bırakır ($\bar{x} = 12,54$) ile babam baskı yapıyor yanıtı veren öğrencilerin ($\bar{x} = 17,17$) ve ailem benimle fikirlerimi tartışır-kararı bana bırakır ($\bar{x} = 12,54$) ile ailem beni serbest bırakıyor yanıtı veren öğrencilerin ($\bar{x} = 14,77$) değerlendirilmesi arasında olduğu görülmektedir. Farkın ailem benimle fikirlerimi tartışır-kararı bana bırakır yanıtı veren öğrencilerden ileri geldiği görülmektedir. Bu öğrenciler daha içten denetimlidirler.

4.10.0. Öğrencilerin Nasıl Bir Meslek İstediklerine Göre Denetim Odaklarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulgular

"Öğrencilerin nasıl bir meslek istediklerine göre denetim odakları anlamlı bir farklılık göstermekte midir?" sorusunu test etmek için özel sektör, devlet sektörü ve kendi özel işim yanıtı veren öğrencilerin denetim odaklarına ilişkin puanlarının ortalamaları ve standart sapmaları Tablo-27'de verilmiştir.

Tablo - 27

Öğrencilerin Nasıl Bir Meslek İstediklerine Göre Denetim Odaklarına İlişkin Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları

Grup	N	$\bar{X}$	ss
Özel Sektör	106	12.65	4.97
Devlet Sektörü	121	14.09	5.49
Kendi Özel İşim	173	13.61	5.17
Toplam	400	13.50	5.23

Tablo-27 incelendiğinde denetim odaklarına ilişkin en yüksek ortalamanın devlet sektörü isteyen öğrencilere ait olduğu görülmektedir ($\bar{X}_{D.S}=14.09$; ss=5,49). Bunu, kendi özel işim ($\bar{X}_{K.Ö.I}=13.61$; ss=5,17) ve özel sektör ($\bar{X}_{Ö.S}=12,65$; ss=4,97) isteyen öğrencilerin izlediği görülmektedir. En düşük ortalamanın özel sektör isteyen öğrencilere ait olduğu görülmektedir ($\bar{X}_{Ö.S}=12,65$; ss=4,97).

Öğrencilerin denetim odağından aldıkları puanların nasıl bir meslek istediklerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi uygulanmış ve sonuçlar Tablo-28'de verilmiştir.

Tablo- 28
Öğrencilerin Nasıl Bir Meslek İstediklerine İlişkin Tek Yönlü
Varyans Analizi Sonuçları

VARYANSIN KAYNAĞI	KARELER TOPLAMI	Sd	KARELER ORTALAMASI	F	p	ANLAMLI FARK
GRUPLARARASI	120.861	2	60,430	2,216	,110	
GRUPLAR İÇİ	10825,137	397	27,267			
TOPLAM	10945,998	399				

Tablo-28 incelendiğinde denetim odağı ölçeğinden elde edilen puanların öğrencilerin nasıl bir meslek istediklerine göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin F değeri (2,216; $p < .110$) anlamlı bulunmamıştır. Bu durum denetim odağı puanlarının öğrencilerin nasıl bir meslek istediklerine göre farklılaşmadığını göstermektedir.

4.11.0. Öğrencilerin En İyi Mesleğin Ne Olduğuna Yönelik Görüşlerine Göre Denetim Odaklarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulgular

"Öğrencilerin en iyi mesleğin ne olduğuna yönelik görüşlerine göre denetim odakları anlamlı bir farklılık göstermekte midir?" sorusunu test etmek için ücreti en yüksek olan, kabiliyet ve yeteneklere uygun, toplumda itibarı olan, iş bulma sorunu olmayan ve severek çalışılan tatmin olunan yanıtı veren öğrencilerin denetim odaklarına ilişkin puanlarının ortalamaları ve standart sapmaları Tablo-29'da verilmiştir.

Tablo - 29

Öğrencilerin En İyi Mesleğin Ne Olduğuna Yönelik Görüşlerine Göre Denetim Odaklarına İlişkin Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları

Grup	N	$\bar{X}$	ss
Ücreti en yüksek olan	67	13,62	4,58
Kabiliyet ve yeteneklere uygun	50	12,00	5,73
Toplumda itibarı olan	33	14,81	5,16
İş bulma sorunun olmayan	34	14,97	5,45
Severek çalışılan tatmin olunan	216	13,37	5,22
Toplam	400	13,50	5,23

Tablo-29 incelendiğinde denetim odaklarına ilişkin en yüksek ortalamanın iş bulma sorunu olmayan yanıtı veren öğrencilere ait olduğu görülmektedir ($\bar{X}_{İ.B.} = 14,97$; $ss=5,45$). Bunu, toplumda itibarı olan ($\bar{X}_{T.I.O} = 14,81$; $ss=5,16$), ücreti en yüksek olan ($\bar{X}_{Ü.Y.} = 13,62$; $ss=4,58$), severek çalışılan tatmin olunan ($\bar{X}_{S.Ç} = 13,37$; $ss=5,22$) ve kabiliyet ve yeteneklere uygun ($\bar{X}_{K.Y.U.} = 12,00$; $ss=5,73$) yanıtı veren öğrencilerin izlediği görülmektedir. En düşük ortalamanın kabiliyet ve yeteneklere uygun yanıtı veren öğrencilere ait olduğu görülmektedir ($\bar{X}_{K.Y.U.} = 12,00$; $ss=5,73$).

Öğrencilerin denetim odağından aldıkları puanların öğrencilerin en iyi mesleğin ne olduğuna yönelik görüşlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi uygulanmış ve sonuçlar Tablo-30'da verilmiştir.

Tablo- 30
Öğrencilerin En İyi Mesleğin Ne Olduğuna Yönelik Görüşlerine İlişkin Tek
Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

VARYANSIN KAYNAĞI	KARELER TOPLAMI	Sd	KARELER ORTALAMASI	F	p	ANLAMLI FARK
GRUPLARARASI	247,576	4	61,894	2,285	,060	
GRUPLAR İÇİ	10698,422	395	27,085			
TOPLAM	10945,997	399				

Tablo-30 incelendiğinde denetim odağı ölçeğinden elde edilen puanların öğrencilerin en iyi mesleğin ne olduğuna yönelik görüşlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin F değeri (2,285; $p < .060$) anlamlı bulunmamıştır. Bu durum denetim odağı puanlarının öğrencilerin en iyi mesleğin ne olduğuna yönelik görüşlerine göre farklılaşmadığını göstermektedir.

4.12.0. Öğrencilerin Denetim Odakları ile Anne Tutumları Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular

"Öğrencilerin denetim odakları ile anne tutumları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?" sorusunu test etmek için anne-baba tutum ölçeği anne demokratik, koruyucu-istekçi, otoriter alt ölçekleri ve denetim odaklarına ilişkin puanlarının ortalamaları ve standart sapmaları Tablo-31'de verilmiştir.

Tablo- 31

**Anne Tutumları İle İlgili Alt Ölçeklerden ve Denetim Odağı Ölçeğinden
Alınan Puanların Ortalamaları, Standart Sapmaları**

	N	$\bar{X}$	ss
ANNE DEMOKRATİK	400	58,23	10,65
ANNE KORUYUCU-İSTEKÇİ	400	38,41	9,68
ANNE OTORİTER	400	19,99	6,99
DENETİM ODAĞI	400	13,50	5,23

Tablo-31 incelendiğinde en yüksek ortalamanın demokratik anne tutumuna olduğu görülmektedir ($\bar{X}_{A.D.}=58.23$; $ss=10.65$). Bunu, koruyucu - istekçi ($\bar{X}_{A.K.I}=38.41$; $ss=9.68$) ve anne otoriterin ($\bar{X}_{A.O.}=19.99$; $ss=6.99$) izlediği görülmektedir. Tablo-31 incelendiğinde denetim odağı puan ortalamalarının $\bar{X}_{D.O.}=13.50$; $ss=5.23$ olduğu görülmektedir.

Öğrencilerin denetim odakları ile anne tutumları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla denetim odağı puanlarına ve anne tutumları alt ölçeklerine pearson-momentler çarpımı korelasyon katsayısı tekniği uygulanmış ve sonuçlar Tablo-32’de verilmiştir.

Tablo- 32
Anne Tutumları İle Denetim Odağı Arasındaki Korelasyonlar

		ANNE DEMOKRATİK	ANNE KORUYUCU- İSTEKÇİ	ANNE OTORİTER
DENETİM ODAĞI	r	-,38	,32	,50
	p	,000	,000	,000
	N	400	400	400

Tablo-32 incelendiğinde denetim odağı ile demokratik anne tutumu arasında orta düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($r = -.38$; $p < .001$). Korelasyonun karesi (determinasyon katsayısı) alındığında ($r^2 = .14$, %14), denetim odağındaki toplam varyansın (değişimlerin) %14'ünün demokratik anne tutumundan kaynaklandığı söylenebilir.

Tablo-32 incelendiğinde denetim odağı ile koruyucu-istekçi anne tutumu arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($r = .32$; $p < .001$). Korelasyonun karesi (determinasyon katsayısı) alındığında ($r^2 = .10$, %10), denetim odağındaki toplam varyansın (değişimlerin) %10'ünün koruyucu-istekçi anne tutumundan kaynaklandığı söylenebilir.

Tablo-32 incelendiğinde denetim odağı ile otoriter anne tutumu arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($r = .50$; $p < .001$). Korelasyonun karesi (determinasyon katsayısı) alındığında ($r^2 = .25$, %25), denetim odağındaki toplam varyansın (değişimlerin) %25'ünün otoriter anne tutumundan kaynaklandığı söylenebilir.

4.13.0. Öğrencilerin Denetim Odakları ile Baba Tutumları Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular

"Öğrencilerin denetim odakları ile baba tutumları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?" sorusunu test etmek için anne-baba tutum ölçeği baba demokratik, koruyucu-istekçi, otoriter alt ölçekleri ve denetim odaklarına ilişkin puanlarının ortalamaları ve standart sapmaları Tablo-33'de verilmiştir.

Tablo- 33

Baba Tutumları İle İlgili Alt Ölçeklerden ve Denetim Odağı Ölçeğinden Alınan Puanların Ortalamaları, Standart Sapmaları

	N	$\bar{X}$	ss
BABA DEMOKRATİK	400	56,10	11,70
BABA KORUYUCU-İSTEKÇİ	400	37,45	9,98
BABA OTORİTER	400	21,13	7,48
DENETİM ODAĞI	400	13,50	5,23

Tablo-33 incelendiğinde en yüksek ortalamanın demokratikbaba tutumu lduğu görülmektedir ($\bar{X}_{B,D}=56.10$; $ss=11,70$) . Bunu, koruyucu-istekçi ($\bar{X}_{B,K.I}=37,45$; $ss=9,98$) ve baba otoriterin ($\bar{X}_{B,O}=21,13$; $ss=7,48$) izlediği görülmektedir. Tablo-33 incelendiğinde denetim odağı puan ortalamalarının $\bar{X}_{D,O}=13,50$; $ss=5,23$ olduğu görülmektedir.

Öğrencilerin denetim odakları ile baba tutumları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla denetim odağı puanlarına ve baba tutumları alt ölçeklerine pearson-

momentler çarpımı korelasyon katsayısı tekniği uygulanmış ve sonuçlar Tablo-34’de verilmiştir.

Tablo- 34
Baba Tutumları İle Denetim Odağı Arasındaki Korelasyonlar

		BABA DEMOKRATİK	BABA KORUYUCU- İSTEKÇİ	BABA OTORİTER
DENETİM ODAĞI	r	-.38	.36	.50
	p	.000	.000	.000
	N	400	400	400

Tablo-34 incelendiğinde denetim odağı ile demokratik baba tutumu arasında orta düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($r = -.38$; $p < .001$). Korelasyonun karesi (determinasyon katsayısı) alındığında ($r^2 = .14$, %14), denetim odağındaki toplam varyansın (değişimlerin) %14’ünün demokratik baba tutumundan kaynaklandığı söylenebilir.

Tablo-34 incelendiğinde denetim odağı ile koruyucu-istekçi baba tutumu arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($r = .36$; $p < .001$). Korelasyonun karesi (determinasyon katsayısı) alındığında ($r^2 = .13$, %13), denetim odağındaki toplam varyansın (değişimlerin) %13’ünün koruyucu-istekçi baba tutumundan kaynaklandığı söylenebilir.

Tablo-34 incelendiğinde denetim odağı ile otoriter baba tutumu arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($r = .50$; $p < .001$). Korelasyonun karesi (determinasyon katsayısı) alındığında ($r^2 = .25$, %25), denetim odağındaki toplam varyansın (değişimlerin) %25’ünün otoriter baba tutumundan kaynaklandığı söylenebilir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde, araştırmada elde edilen bulguların tartışma ve yorumuna sırasıyla yer verilecektir.

5.1.0.Cinsiyete Göre Denetim Odaklarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulguların Tartışması ve Yorumu

Araştırmaya katılan öğrencilerin denetim odaklarında cinsiyete göre, anlamlı farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında erkeklerin denetim odaklarının kızlarınkinden daha yüksek olduğu fakat bu farkın anlamlı olmadığı görülmektedir (Bkz. Tablo-2).

Tapçan'ın (2002) İlköğretim 6-7 ve 8. sınıf öğrencileri üzerine yaptığı araştırmada kızların denetim odaklarının erkeklerin denetim odaklarından daha yüksek olduğu ancak, bu farkın anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla bu araştırmanın sonuçlarını kısmen desteklemektedir. Bu araştırmadaki, bu bulguların araştırma örneklemindeki öğrencilerin lise öğrencisi olmasından kaynaklandığı düşünülebilir. Bu araştırmada erkek öğrencilerin daha dıştan denetimli olması sonucuna ulaşılması, Tapçan'ın (2002), araştırmasında kız öğrencilerin daha dıştan denetimli olması sonucuna ulaşılmasındaki farklılığın yaş farkından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu iki araştırmanın sonuçları ilköğretim 6.-7. ve 8. sınıf öğrencileri ve lise öğrencilerinin denetim odaklarının cinsiyete göre karşılaştırılması problemini ortaya koymaktadır.

Yurt dışında yapılan araştırmalardan, Gilmar'ın (1978) ve Crandal'ın (1967) yapmış oldukları araştırmaların sonucunda kızların erkeklere göre daha dıştan

denetimli olduğu, buna karşılık Cooper'ın (1981), Burger'ın (1981), Good'un (1981) ve Singh'in (1986) yıllarında yapmış olduğu araştırmalarda erkeklerin kızlara göre daha dıştan denetimli oldukları sonucuna ulaşılmıştır (Akt. Yeşilyaprak, 1988, s.178). Aynı durum yurt içinde yapılan araştırmalarda da göze çarpmaktadır. Ören'in (1991) üniversite öğrencileri üzerine yaptığı araştırmasında erkeklerin kızlara göre daha dıştan denetimli sonucuna ulaşılırken, Canel (Denktaş)'ın (1993) yıllarında yapmış olduğu araştırmada kızların erkeklere oranla daha dıştan denetimli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

5.2.0. Lise Türlerine Göre Denetim Odaklarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulguların Tartışması ve Yorumu

Öğrencilerin lise türüne göre denetim odaklarına ilişkin bulgulara bakıldığında, yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda, öğrencileri okudukları lise türleri ile denetim odağı puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir ($p < .001$).

Birimler arası farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Scheffe testi sonucunda, farkın en anlamlı olan birimlerinin fen lisesi ile genel lise arasında olduğu görülmüştür. Genel lisede okuyan öğrencilerin fen lisesinde okuyan öğrencilere göre daha dıştan denetimli oldukları görülmektedir. Beklenti, .05 anlamlılıkken, buna rağmen bulgular .001 düzeyinde çok anlamlı çıkmıştır. Tablo-5'e bakıldığında farkın genel liselerde okuyan öğrencilerden kaynaklandığı görülmektedir. Genel lisede okuyan öğrenciler, süper lise ve anadolu lisesinde okuyan öğrencilere göre de daha dıştan denetimlidirler. Korkut (1986)'da yapmış olduğu araştırmasında, başarı düzeyinin içten denetimliliği arttırdığı sonucuna ulaşmıştır.

Yurt içinde yapılan araştırmalarda (Akboy, 1998, Gündüz, 1986), akademik başarı düzeyi yüksek olan fen lisesi öğrencilerinin diğer liselere giden öğrencilerden

daha içten denetimli olduğunu gösteren bulgular, bu araştırmayı desteklemektedir. Bu araştırmanın bulguları, Balkuvar'ın (1998) farklı liselere giden öğrencilerle yaptığı araştırmasında, fen lisesinde okuyan öğrencilerin özel kolejde okuyan öğrencilere göre daha içten denetimli olduğu sonucuyla desteklenmektedir. Kağıtçıbaşı'nın (1972) İzmir'deki lise öğrencilerinin denetim odağı inançları ile başarı güdüleri arasındaki ilişki üzerinde çalıştığı ve içten denetimlilik ile başarı arasında olumlu bir ilişki belirttiği çalışması da araştırmayı desteklemektedir.

Yurt dışında yapılan araştırmalar da bu doğrultudadır. Mc Chee ve Crandall (1968), ilkokuldan liseye kadar sınıflarda, içten denetimlilik-dıştan denetimlilik ile akademik başarı arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Elde edilen bulgularda, içten denetimli öğrencilerin başarı konusunda daha fazla inançlı oldukları saptanmıştır.

5.3.0. Annenin Öğrenim Durumuna Göre Denetim Odaklarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulguların Tartışması ve Yorumu

Bu çalışmada yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda, öğrencilerin denetim odağı puanları annenin öğrenim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($p < .001$).

Yapılan Scheffe testi sonucunda, anlamlı farklılığın öğrenim durumu okur-yazar değil veya ilkokul mezunu olan annelerin çocuklarıyla öğrenim durumu lise-meslek lisesi mezunu olan annelerin çocukları arasında ($p < .05$) ve öğrenim durumu okur-yazar değil veya ilkokul mezunu olan annelerin çocuklarıyla öğrenim durumu üniversite-yüksekokul-lisansüstü olan annelerin çocukları arasında ($p < .01$) olduğu Tablo-8' de görülmektedir.

Anneleri okur-yazar olmayan veya ilkokul mezunu olan öğrenciler, anneleri üniversite-yüksekokul-lisansüstü mezunu olan öğrencilere göre daha dıştan denetimlidir.

Çakar'ın (1997) lise son sınıf öğrencileriyle yapmış olduğu araştırmanın sonuçları, bu araştırmayı desteklemektedir. Çakar'ın araştırmasının da sonucuna göre, annesi ilkokul mezunu olan öğrencilerin, annesi üniversite ve lise mezunu olan öğrencilere göre daha dıştan denetimli olduğu sonucuna varılmıştır. Argun'un (1995) araştırmasında da annelerin öğrenim durumları ile denetim odakları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamış olsa da, düşük ve orta düzeyde öğrenim görmüş annelerin çocukları, üniversite mezunu annelerin çocuklarına göre daha dıştan denetimli olduğu sonucuna ulaşılması bu araştırmayı kısmen de olsa desteklemektedir.

Annenin eğitim düzeyi ne kadar yüksek olursa, ayrıca kendisini kişisel olarak da ne kadar geliştirebilirse çocuğuyla ilgilenme tarzını ve çocuğuyla geçireceği zamanı en verimli şekilde değerlendirme şeklini olumlu olarak geliştirecektir. Çocuğuna sorumluluk verebilecek, onun görüşlerini ve düşüncelerini dikkate alabilecektir. Bu sayede de çocuk kendi kendine karar verebilme ve özgür düşünme gibi içten denetimlilik özelliklerini geliştirebilecektir.

Buna karşılık Korkut'un (1986) ve Yeşilyaprak'ın (1988) yapmış oldukları araştırmalarda annenin eğitim düzeyi ile öğrencinin denetim odağı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Yurt dışında yapılan araştırmalardan da Nowicki ve Strickland'ın (1973) yılında ilkokuldan lise sona kadar her sınıf düzeyinden alınan örneklem grubu üzerinde yaptıkları araştırmada da denetim odağı ile annenin eğitim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Akt. Yeşilyaprak, 1988 s.188).

5.4.0. Babanın Öğrenim Durumuna Göre Denetim Odaklarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulguların Tartışması ve Yorumu

Bu araştırmada yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda, öğrencilerin denetim odağı puanları babanın öğrenim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($p < .001$).

Scheffe testi sonucunda, anlamlı farklılığın öğrenim durumu okur-yazar olmayan veya ilkokul mezunu olan babaların çocuklarıyla öğrenim durumu lise-meslek lisesi mezunu olan babaların çocukları arasında ($p < .05$) ve öğrenim durumu okur-yazar değil veya ilkokul mezunu olan babaların çocuklarıyla öğrenim durumu üniversite-yüksekokul-lisansüstü olan babaların çocukları arasında ($p < .001$) olduğu Tablo-11'de görülmektedir.

Okur-yazar olmayan veya ilkokul mezunu olan babanın çocuğu üniversite-yüksekokul-lisansüstü mezunu olan babaların çocuklarına göre daha dıştan denetimlidir.

Çakar'ın (1997) lise son sınıf öğrencileriyle yapmış olduğu araştırmanın sonuçları, bu araştırmayı desteklemektedir. Çakar'ın araştırmasının da sonucuna göre, babası ilkokul mezunu olan öğrencilerin, babası üniversite ve lise mezunu olan öğrencilere göre daha dıştan denetimli olduğu sonucuna varılmıştır. Argun'un (1995) araştırmasında da babaların öğrenim durumları ile denetim odakları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamış olsa da, düşük ve orta düzeyde öğrenim görmüş babaların çocukları üniversite mezunu babaların çocuklarına göre daha dıştan denetimli olduğu sonucuna ulaşılması bu araştırmayı kısmen de olsa desteklemektedir.

Annenin eğitim düzeyi gibi babanın eğitim düzeyi de ne kadar yüksek olursa, ayrıca kendisini kişisel olarak da ne kadar geliştirebilirse çocuğuyla ilgilenme tarzını ve çocuğuyla geçireceği zamanı en verimli şekilde değerlendirme şeklini olumlu

olarak geliştirecektir. Çocuğuna sorumluluk verebilecek, onun görüşlerini ve düşüncelerini dikkate alabilecektir. Bu sayede de çocuk kendi kendine karar verebilme ve özgür düşünme gibi içten denetimlilik özelliklerini geliştirebilecektir.

Buna karşılık Korkut'un (1986) ve Yeşilyaprak'ın (1988) yıllarında yapmış oldukları araştırmalarda babanın eğitim düzeyi ile öğrencinin denetim odağı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Yurt dışında yapılan araştırmalardan da Nowicki ve Strickland'ın (1973) yılında ilkokuldan lise sona kadar her sınıf düzeyinden alınan örneklem grubu üzerinde yaptıkları araştırmada da denetim odağı ile babanın eğitim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Akt. Yeşilyaprak, 1988 s.188).

5.5.0. Sosyo-Ekonomik Düzeylerine Göre Denetim Odaklarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulguların Tartışması ve Yorumu

Bu araştırmada yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda, öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeylerine göre denetim odakları puanlarının anlamlı farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır ($p < .005$).

Araştırmada, birimler arası farkların hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan Scheffe testi sonucunda, anlamlı farklılığın alt SED'deki öğrenciler ile üst SED'deki öğrenciler arasında olduğu görülmektedir ($p < .01$). Alt SED'deki öğrenciler üst SED'deki öğrencilere göre daha dıştan denetimlidir. Alt SED'deki öğrencilerin daha dıştan denetimli olması beklenen sonuçtu. Alt sosyo-ekonomik düzeyde yetişen çocukların, maddi yetersizlikler nedeniyle istekleri yerine getirilemez, aile tarafından istekleri ve davranışları kontrol altındadır. Okulda imkanları olan arkadaşları karşısında kendilerine güvenleri azalmaktadır. Ayrıca kısıtlı imkanlar içinde yaşamının talihe ve kaderciliğe daha fazla yatkın bir eğilim oluşturmaktadır. Bu da dıştan denetimliliğin bir özelliğidir. Üst sosyo-ekonomik ortamda yaşayan çocuklar maddi açıdan rahat

oldukları için isteklerine kavuşabilmekte, her türlü eğitim olanaklarından yararlanabilmekte, arkadaşları arasında kendilerine güvenleri artmaktadır.

Dıştan denetimliler, başlarına gelen olaylar için ya şansı ya da dışsal koşulları, özellikle de, başarısızlık yaşantıları söz konusu olduğu durumlarda, bunların nedeni olarak görmektedirler (Durak, 1997, s.30)

Ülkemizde yapılan araştırmalarda Balkuvar'ın (1998) yapmış olduğu araştırmanın sonuçları bu araştırmayı desteklemektedir. Buna karşılık gelir düzeyi oldukça yüksek olan ailelerin çocuklarının daha dıştan denetimli olduğu sonucuna da ulaşılmıştır. Ayrıca Çakar'ın (1997) lise son sınıf öğrencileriyle yapmış olduğu araştırmanın sonucu da bu araştırmayı desteklemektedir. Buna karşılık Korkut'un (1986) ve Yeşilyaprak'ın (1988) yıllarında yapmış oldukları araştırmalarda gelir düzeyi ile öğrencinin denetim odağı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Yurt dışında yapılan araştırmaların sonuçları da bu araştırmayı desteklemektedir. Rotter ve Botleve (1963), sosyo-ekonomik düzey ile denetim odağının içten denetimli veya dıştan denetimli olması arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip olanların, üst sosyo-ekonomik düzeye sahip olanlara göre daha dıştan denetimli olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Akt. Çakar, 1997, s.45).

5.6.0. Ailenin Tümünü İlgilendiren Kararların Kim Tarafından Alındığına Göre Denetim Odaklarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulguların Tartışması ve Yorumu

Bu araştırmada yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda, ailenin tümünü ilgilendiren kararların kim tarafından alındığına göre denetim odağı puanları anlamlı farklılık göstermektedir ($p < .006$).

Araştırmada, birimler arası farkların hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan Scheffe testinde farkın, ailenin tümünü ilgilendiren kararları babası alan öğrenciler ile ailenin tümünü ilgilendiren kararları tüm aile bireyleri birlikte alan öğrencilerin arasında olduğu görülmektedir ($p < .05$). Araştırmada da, ailenin tümünü ilgilendiren kararların baba tarafından alan öğrencilerin dıştan denetimli olduğu görülmektedir (Tablo-17).

Yurt içi literatür tarandığında ailenin tümünü ilgilendiren kararların kim tarafından alındığına göre denetim odağı düzeylerine yönelik bir araştırmaya rastlanamamıştır.

Bir kişinin söz sahibi olduğu ortamda yetişen çocuklar, kendilerini dış güçlerin kurbanı olarak görürler ve olayları kontrol altına alamayacakları veya olayların sonuçları üzerinde etkili olamayacakları inancı içindedirler (Yeşilyaprak, 1988-1990; Dönmez, 1985-1986; Korkut, 1991 ve Aydınay, 1996). Bunlar dıştan denetimli kişilerin özellikleri ile örtüşmektedir.

5.7.0. Öğrenciyi İlgilendiren Kararları Kimin Aldığına Göre Denetim Odaklarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulguların Tartışması ve Yorumu

Bu araştırmada yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda, denetim odağı puanlarının öğrenciyi ilgilendiren kararların kim tarafından alındığına göre anlamlı farklılık göstermektedir ($p < .020$).

Araştırmada, birimler arası farkların hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan Scheffe testi sonucunda, öğrenciyi ilgilendiren kararları annesi-babası birlikte alan öğrenciler ile öğrenciyi ilgilendiren kararları tüm aile bireyleri tarafından alan öğrenciler arasında fark görülmektedir ($p < .05$).

İçten denetimliler, başkalarından gelen baskılara boyun eğmeye eğilimli değillerdir (Dönmez, 1986; 259-275). Kararların aile bireyleriyle birlikte alınması yani demokratik bir ortam olması, bireye karşı baskının olmaması öğrencinin kendisini ilgilendiren kararları ailesiyle beraber almasını sağlamaktadır.

Balkuvar'ın (1988) araştırmasında kendisine ait kararları kendisi veren bireylerin daha içten denetimli olduğu, kendisine ait kararları başkaları verenlerin daha dıştan denetimli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

5.8.0. Sorunlarını Çözerken Kimlerden Yardım Aldığına Göre Denetim Odaklarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulguların Tartışması ve Yorumu

Bu çalışmada yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda, öğrencilerin denetim odağından aldıkları puanlar sorun çözerken kimlerden yardım aldığına göre anlamlı farklılık göstermektedir ($p < .001$).

Yapılan Scheffe testi sonucunda, anlamlı farklılığın sorunlarını çözerken annesinden yardım alan öğrenciler ile sorunlarını çözerken hiç kimseden yardım almayan öğrenciler arasında ($p < .01$) ve sorunlarını çözerken kardeşlerinden yardım alan öğrenciler ile sorunlarını çözerken hiç kimseden yardım almayan öğrenciler arasında ($p < .05$) olduğu Tablo-23'de görülmektedir.

Elde edilen bulgular sonucunda, annesinden yardım almak isteyenler ve kardeşlerinden yardım almak isteyenlerin daha içten denetimli, hiç kimseden yardım almam diyenlerinse daha dıştan denetimli olduğu görülmektedir. Hiç kimseden yardım almayan öğrenciler annelerinden yardım alan öğrencilerden anlamlı düzeyde dıştan denetimli çıkmıştır. Aslında içten denetimli bireyler kendi sorunlarını kendileri çözerler, bu içten denetimli bireylerin özelliğidir. Bu nedenle elde edilen sonuç, ilginç bulunmuştur. Phares (1976), araştırmasında içten denetimli bireylerin

daha fazla kişisel sorumluluk aldıklarını ve sorunlarını çözerken daha başarılı olduklarını saptamıştır.

Balkuvar'a (1998) göre öğretmen, aile ve arkadaşlarından yardım görenler daha içten denetimlidir. Okul rehberlik servisi dahil hiç kimseden yardım almayan öğrenciler daha dıştan denetimlidir. Bu bulgulara göre de destek sistemi çok olan öğrencilerin daha içten denetimli oldukları ifade edilebilir. Bu da rehberlik yardımının ve çevre desteğinin önemini vurgulamaktadır.

Bu konuda yapılan araştırmaların bulgularında farklılıklar görülmektedir. Bunda da araştırmaya katılan öğrencilerin yaşam şartları, kişisel özellikleri, yaşları, sosyo-ekonomik düzeyleri, cinsiyetleri gibi değişkenlerin de araştırma kapsamına alınmasının gerektiğini düşündürmektedir.

Hiç kimseden yardım almayanların, hayatla barışık olmadığı, “ben kimden yardım alırsam alayım sonuç veremez” gibi, kimsenin onlara yardım edemeyeceği şeklinde irrasyonel düşünceleri olur. Bu durum da dıştan denetimli bireylerin özellikleri arasında yer almaktadır.

5.9.0. Anne Babanın Meslek Seçmedeki Yaklaşımına Göre Denetim Odaklarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulguların Tartışması ve Yorumu

Bu araştırmada yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda, öğrencilerin denetim odağından aldıkları puanlar anne babalarının meslek seçmedeki yaklaşımına göre anlamlı farklılık göstermektedir ($p < .000$).

Yapılan Scheffe testi sonucunda, anlamlı farklılığın anne-babanın meslek seçmedeki yaklaşımı “ailem benimle fikirlerimi tartışır-kararı bana bırakır” ile “babam baskı yapıyor” yanıtı veren öğrencilerin arasında ($p < .01$) ve “ailem benimle

fikirlerimi tartışır-kararı bana bırakır” ile “ailem beni serbest bırakıyor” yanıtı veren öğrencilerin değerlendirilmesi arasında ($p < .01$) olduğu görülmektedir. Sonuçta, anne-babanın meslek seçmedeki yaklaşımında babam baskı yapıyor diyen öğrenciler daha dıştan denetimlidir.

Katkovsky ve arkadaşlarına (1967) göre, baskıcı, reddedici ve eleştirici ana baba davranışları ile dıştan denetime inanma arasında olumlu bir ilişki vardır (Akt. Tapçan, 2002, s.39). Toplumumuzda evin reisi halen baba olarak görülmekte ve babanın dediği olmaktadır. Genellikle de bu baskı kurma yani otoriter tutumla gerçekleştirilmektedir. Ergenlik çağındaki genç, kendi hayatını belirleyecek olan bir kararda baskı görmek yerine fikirlerin tartışılıp, kararın kendisine bırakılmasını istemektedir. Ergenlik dönemi itibarıyla da baskı gördüğü sürece, baskı gördüğü konuda bir asileşme, inatlaşma devreye girmektedir.

5.10.0. Öğrencilerin Nasıl Bir Meslek İstediklerine Göre Denetim Odaklarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulguların Tartışması ve Yorumu

Bu araştırmada yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda, öğrencilerin denetim odağından aldıkları puanların nasıl bir meslek istediklerine göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p < .110$).

Yapılan araştırmada beklenen sonuç, “kendi özel işim” diyen öğrencilerin daha içten denetimli olmaları yönündeydi. Öğrencilerin, özel sektör, devlet sektörü ve kendi özel işleri olmak üzere, nasıl bir meslek istediklerine göre farklılaşmadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Yurt içi literatür tarandığında öğrencilerin nasıl bir meslek istediklerine göre denetim odağı düzeylerine yönelik bir araştırmaya rastlanamamıştır.

Lise çağındaki gençler henüz Super'in Meslek Gelişim Kuramı'na göre araştırma evresinin deneme basamağındadırlar. Araştırma evresinin ilk gelişim basamağı 14-18 yaş arasını kapsar ve gelişimin ergenlik dönemine rastlar. Yeni yetmelik diğer dönemlerde olduğundan daha yoğun bir araştırma ve inceleme dönemidir. Bu dönemde ergen kendisi hakkında daha da bilinçlenir ve kendini yetişkin rollerinde daha da bilinçli olarak dener. Başlangıçta bu deneme çok acemicedir. Çünkü büyümekte olan çocuk henüz yetenek ve ilgilerini iyice bilmemektedir ve hala yetişkinlerin rolleri, iş yerinde yapıp ettikleri hakkında yeterli bilgiye sahip değildir. Ancak hangi etkinliklerin ilgisini çektiği ve bunlarda ne ölçüde başarılı olduğu konusunda daha çok düşünmeye başlar, toplumun önem verdiği değerler konusunda fikir edinir, zaman perspektifi gelişir. Bu dönemin başlangıcında bir iş bulma veya evlenme pek uzak bir gelecekte yapılacak işler olarak görülür. Fakat 18 yaşında geleceğe ilişkin konular, olaylar daha gerçekçi olarak görülmeye başlar. Birey ilgi, yetenek, değer ve zaman algısının yeterli olmadığını anlar. İyi bir eğitim görme ya da sermaye sahibi olabilme gibi olanakların da çok önemli olduğunu gittikçe fark eder (Kuzgun, 2000, s.173). Deneme basamağı, ilgi, gereksinme, yetenek, değer ve fırsatların dikkate alındığı, iğreti seçimlerin yapıldığı, fantazi, tartışma ve yarı zamanlı iş yaşantılarında bu seçimlerin geçerliğinin denendiği evredir (Bacanlı, 1995; 21).

5.11.0. Öğrencilerin En İyi Mesleğin Ne Olduğuna Yönelik Görüşlerine Göre Denetim Odaklarının Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulguların Tartışması ve Yorumu

Bu araştırmada yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda, öğrencilerin denetim odağından aldıkları puanların en iyi mesleğin ne olduğuna yönelik görüşlerine göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p < .060$). Yapılan araştırmada dağılımın homojen olmadığı görülmektedir.

Yurt içi literatür tarandığında öğrencilerin nasıl bir meslek istediklerine göre denetim odağı düzeylerine yönelik bir araştırmaya rastlanamamıştır.

Lise çağındaki gençler, Ginzberg'in mesleki gelişim sürecine göre deneme döneminin değer basamağındadırlar. Deneme dönemi, 11-12 yaşlarında başlar, 18 yaşına kadar sürer. Bu evrede çocuk güçlü ve zayıf yanlarını, mesleklerin gerektirdiği nitelikleri ve sağladığı olanakları tanır. Zaman perspektifi gelişmiştir. Şimdiki eylemlerinin geleceğini etkileyeceğinin bilincine varmaya başlar. Gelecekteki doyum için şimdiki zevki erteleyebilir. Meslek seçme sorununa bilinçli bir tavır alması gerektiğinin farkına varır (Bacanlı, 1995, s.13). 15-16 yaş arası kapsayan değer basamağında bulunan ergende topluma hizmet etme fikri belirir. Artık bir mesleğin sağlayabileceği başka doyum olanaklarının farkına varmaya, tercihlerinde işin özü yanında diğer yönlerine de önem vermeye, farklı mesleklerin farklı yaşam biçimleri sağladığını görmeye başlar (Kuzgun, 2000, s.168). Bu basamakta delikanlı uygun bir zaman perspektifi geliştirme yolundadır. Hayat planını çizme dönemi yaklaşmaktadır (Bacanlı, 1995, s.13). Kısaca bu dönemde meslek seçiminde, amaç ve değer etmenleri ortaya çıkmıştır.

5.12.0. Öğrencilerin Denetim Odakları ile Anne Tutumları Arasındaki İlişkiye Ait Bulguların Tartışması ve Yorumu

Bu araştırmada elde edilen bulgular sonucunda, öğrencilerin denetim odağı puanları ile anne tutumları arasında anlamlı ilişki görülmektedir. Bu ilişkiyi belirlemek amacıyla denetim odağı puanlarına ve anne tutumları alt ölçeklerine pearson-momentler çarpımı korelasyon katsayısı tekniği uygulanmış ve sonuçlar Tablo-32'de gösterilmektedir.

Tablo-32 incelendiğinde denetim odağı ile demokratik anne tutumu arasında orta düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişki olduğu ($r = -.38$; $p < .001$), denetim odağı ile koruyucu-istekçi anne tutumu arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı ilişki olduğu ($r = .32$; $p < .001$), denetim odağı ile otoriter anne tutumu arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı ilişki olduğu ($r = .50$; $p < .001$) görülmektedir.

Denetim odağındaki toplam varyansın, %14'ünün demokratik anne tutumundan, %10'nun koruyucu-istekçi anne tutumundan, %25'inin otoriter anne tutumundan kaynaklandığı, korelasyonların kareleri alındığında söylenebilir.

Elde edilen bulgulara göre, annesini demokratik tutumda algılayan öğrenciler, annesini otoriter ve koruyucu-istekçi tutumda algılayan öğrencilerden daha içten denetimli bulunmuştur. Anne demokratik oldukça denetim odağı puanları düşer.

Demokratik tutumda yetişen çocuk, sevgi ile ele alınır, kendisi birey olarak olduğu gibi kabul görür, düşüncelerine saygı gösterilir. İlgisiz bırakılmaz, fazlaca koruyucu olunmaz ve her davranışında nedeni sorulmadan cezalandırılmaz. Böyle olduğu sürece de, o öğrencide içten denetimliliğin artacağı söylenebilir.

Çakar'a (1997) göre, demokratik tutum gösteren ailelerden gelen öğrenciler tutarsız, koruyucu, baskıcı, otoriter tutum gösteren ailelerden gelen öğrencilere göre daha içten denetimlidir. Argun'un (1995) yılında yapmış olduğu araştırmanın sonucu da bu araştırmayı desteklemektedir.

Rotter, anne-baba-çocuk ilişkisine, kuramında özel yer vermiştir. Çocuk, anne ve babadan aldığı olumlu pekiştireçlerle kişiliğini, beklentileri etrafında geliştirir (Rotter,1972). Katkovsky ve arkadaşlarına (1967) göre, sevecen, özgücü, koruyucu ve destekleyici ana baba davranışlarıyla içten denetime olumlu bir ilişki vardır. Nowicki, Gordan ve Wichern'e (1981), Holpin ve Widdan'a (1980), Brodley ve Coldvell'e (1979) göre, içten denetimliler çoklukla sevgiye dayalı tutarlı disiplin uygulayan ve bağımsızlığı vurgulayan daha demokratik olan aile ortamlarından gelmişlerdir (Akt. Tapçan, 2002, s. 39).

XIII. 5.13.0. Öğrencilerin Denetim Odakları ile Baba Tutumları Arasındaki İlişkiye Ait Bulguların Tartışması ve Yorumu

Bu araştırmada elde edilen bulgular sonucunda, öğrencilerin denetim odağı puanları ile baba tutumları arasında anlamlı ilişki görülmektedir. Bu ilişkiyi belirlemek amacıyla denetim odağı puanlarına ve baba tutumları alt ölçeklerine pearson-momentler çarpımı korelasyon katsayısı tekniği uygulanmış ve sonuçlar Tablo-34’de gösterilmektedir.

Tablo-34 incelendiğinde denetim odağı ile demokratik baba tutumu arasında orta düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişki olduğu ($r = -.38$; $p < .001$), denetim odağı ile koruyucu-istekçi baba tutumu arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı ilişki olduğu ($r = .36$; $p < .001$), denetim odağı ile otoriter baba tutumu arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı ilişki olduğu ($r = .50$; $p < .001$) görülmektedir.

Denetim odağındaki toplam varyansın, %14’ünün demokratik ababa tutumundan, %13’nun koruyucu-istekçi baba tutumundan, %25’inin otoriter baba tutumundan kaynaklandığı, korelasyonların kareleri alındığında söylenebilir.

Elde edilen bulgulara, babasını demokratik tutumda algılayan öğrencilerin, babasını otoriter ve koruyucu-istekçi tutumda algılayan öğrencilerden daha içten denetimli oldukları görülmektedir. Baba demokratik oldukça denetim odağı puanları düşer.

Demokratik tutumda yetişen çocuk, sevgi ile ele alınır, kendisi birey olarak olduğu gibi kabul görür, düşüncelerine saygı gösterilir. İlgisiz bırakılmaz, fazlaca koruyucu olunmaz ve her davranışında nedeni sorulmadan cezalandırılmaz. Böyle olduğu sürece de, o öğrencide içten denetimliliğin artacağı söylenebilir. Toplumumuzun yapısı itibarıyla babalar annelerden biraz daha baskıcı ve disiplinli olabiliyorlar. Bu

baskı ve disiplin ne kadar tutarlı olursa çocukların içten denetimliliğinin de o kadar artacağı düşünülmektedir.

Çakar'a (1997) göre, demokratik tutum gösteren ailelerden gelen öğrenciler tutarsız, koruyucu, baskıcı, otoriter tutum gösteren ailelerden gelen öğrencilere göre daha içten denetimlidir. Argun'un (1995) yılında yapmış olduğu araştırmanın sonucu da bu araştırmayı desteklemektedir.

Rotter, anne-baba-çocuk ilişkisine, kuramında özel yer vermiştir. Çocuk, anne ve babadan aldığı olumlu pekiştireçlerle kişiliğini, beklentileri etrafında geliştirir (Rotter,1972). Katkovsky ve arkadaşlarına (1967) göre, sevecen, özgücü, koruyucu ve destekleyici ana baba davranışlarıyla içten denetime olumlu bir ilişki vardır. Nowicki, Gordan ve Wichern'e (1981), Holpin ve Widdan'a (1980), Brodley ve Coldvell'e (1979) göre, içten denetimliler çocuklukla sevgiye dayalı tutarlı disiplin uygulayan ve bağımsızlığı vurgulayan daha demokratik olan aile ortamlarından gelmişlerdir (Akt. Tapçan, 2002, s. 39).

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırmadan elde edilen bulgulara dayalı olarak ulaşılan sonuçlar ve bu sonuçlar doğrultusunda konu ile ilgili araştırma yapacak olan araştırmacılara ve psikolojik danışma ve rehberlik alanına yönelik öneriler sunulmuştur.

6.1. Sonuçlar

Bu araştırmada elde edilen bulgulardan şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Lise türü farklı öğrencilerin denetim odaklarında cinsiyete göre anlamlı bir farklılaşma olmadığı bulunmuştur.

2. Lise türü farklı öğrencilerin denetim odaklarında fen lisesi, anadolu lisesi, süper lise ve genel lisede okumalarına göre anlamlı bir farklılaşma olduğu bulunmuştur.

3. Lise türü farklı öğrencilerin denetim odaklarında annelerinin okur-yazar değil veya ilkokul mezunu, ortaokul mezunu, lise-meslek lisesi mezunu, üniversite-yüksekokul-lisansüstü mezunu olmalarına göre anlamlı bir farklılaşma olduğu bulunmuştur.

4. Lise türü farklı öğrencilerin denetim odaklarında babalarının okur-yazar değil veya ilkokul mezunu, ortaokul mezunu, lise-meslek lisesi mezunu,

üniversite-yüksekokul-lisansüstü mezunu olmalarına göre anlamlı bir farklılaşma olduğu bulunmuştur.

5. Lise türü farklı öğrencilerin denetim odaklarında alt,orta ve üst sosyo-ekonomik düzeylerine göre anlamlı bir farklılaşma olduğu bulunmuştur.

6. Lise türü farklı öğrencilerin denetim odaklarında ailenin tümünü ilgilendiren kararların baba, anne, dede ve büyükanne, anne-baba birlikte, tüm aile bireyleri tarafından alındığına göre anlamlı bir farklılaşma olduğu bulunmuştur.

7. Lise türü farklı öğrencilerin denetim odaklarında öğrenciyi ilgilendiren kararların baba, anne, anne-baba birlikte, tüm aile bireyleri ve öğrencinin kendisi tarafından alındığına göre anlamlı bir farklılaşma olduğu bulunmuştur.

8. Lise türü farklı öğrencilerin denetim odaklarında öğrencinin sorunlarını çözerken anne, baba, kardeşler, arkadaşlardan yardım aldığına, hiç kimseden yardım almadığına göre anlamlı bir farklılaşma olduğu bulunmuştur.

9. Lise türü farklı öğrencilerin denetim odaklarında anne babanın meslek seçmedeki annenin baskı yapmasına, babanın baskı yapmasına, ailenin serbest bırakmasına, ailenin öğrenciyle fikirlerini tartışıp kararı öğrenciye bırakmalarına göre anlamlı bir farklılaşma olduğu bulunmuştur.

10. Lise türü farklı öğrencilerin denetim odaklarında öğrencilerin özel sektörde meslek istediklerine, devlet sektöründe meslek istediklerine, kendi özel işlerini yapmak istediklerine göre anlamlı bir farklılaşma olmadığı bulunmuştur.

11. Lise türü farklı öğrencilerin denetim odaklarında öğrencilerin en iyi mesleğin, ücreti en yüksek olan, kabiliyet ve yeteneklere uygun, toplumda itibarı

olan, iş bulma sorunu olmayan, severek çalışılan tatmin olunan meslek olduğuna yönelik görüşlerine göre anlamlı bir farklılaşma olmadığı bulunmuştur.

12. Lise türü farklı öğrencilerin denetim odakları ile demokratik anne tutumu arasında negatif ve anlamlı bir ilişki, koruyucu-istekçi anne tutumu arasında pozitif ve anlamlı ilişki, otoriter anne tutumu arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur.

13. Lise türü farklı öğrencilerin denetim odakları ile demokratik baba tutumu arasında negatif ve anlamlı bir ilişki, koruyucu-istekçi baba tutumu arasında pozitif ve anlamlı ilişki, otoriter baba tutumu arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur.

6.2. Öneriler

Bu araştırmanın bulguları doğrultusunda konu ile ilgili olarak araştırma yapacak araştırmacılara ve psikolojik danışmanlık ve rehberlik alanına yönelik öneriler geliştirilmiştir:

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

1. Bu araştırmaya, meslek tercihi yaptıkları için meslek lisesi öğrencileri dahil edilmemiştir. Bundan sonraki denetim odağı ile ilgili olarak yapılacak çalışmalarda endüstri meslek lisesi, ticaret meslek lisesi, sağlık meslek lisesi de dahil edilebilir.

2. Cinsiyetin denetim odağı üzerindeki etkisi konusunda güncel veya geçmişe dönük araştırmalar da olsa tutarlı sonuçlara ulaşılmadığı düşünülmektedir.

Cinsiyet değişkenini başka faktörlerinde etkilediği ve bunları tesbit etmek için yeni ve daha kapsamlı araştırmaların yapılması gerektiği düşünülmektedir.

3. Denetim odağıyla ilgili yapılan araştırmalarda ilkökul öğrencilerinin başarı düzeyi ile denetim odakları arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Akademik başarı düzeyi konusunda araştırma yapacaklar, lise öğrencileriyle de bu çalışmayı yaparak bunu verilere dayandırabilirler. Bu araştırmada, direkt olarak öğrencilerin başarı ortalamaları değerlendirmeye alınmamıştır. Somut olarak başarıları belgelendirilmemiştir.

4. Bu araştırmanın anket uygulaması bahar döneminde yapıldığı için lise-3. sınıf öğrencilerine uygulanamamıştır. Uygulama yapılan öğrenciler lise-2. sınıf öğrencisi oldukları için meslekleri henüz tam olarak tanımamakta, ne istediklerini kesinleştirememeye durumundadırlar. Bu çalışma, lise-3. sınıf öğrencilerine de uygulanıp sonuçların daha ayrıntılı değerlendirilmesi gerekmektedir.

5. Yapılan literatür taramalarında meslek tercihi-meslek seçimiyle ilgili ölçeğe rastlanılamamıştır. Anne-babaların, öğrencilerin meslek seçimleriyle ilgili bir ölçek geliştirilebilir.

Psikolojik Danışma ve Rehberlik Mesleğine Yönelik Öneriler

1. Ortaöğretim kurumlarında rehberlik servislerinde, öğrencilere farklı anne-baba tutumlarının kişiliklerine, denetim odaklarına, meslek tercihlerine etkilerinin nasıl olduğuna-olacağına yönelik grup rehberliği çalışmaları yapılabilir.

2. Ortaöğretim kurumlarında rehberlik servislerince düzenlenecek olan anne-baba seminerlerinde, anne babaların çocuklarını içten denetim odağına sahip

bireyler olarak yetiştirebilmeleri için çocuklarının gelişim özelliklerini, ihtiyaçlarını açıklamaya yönelik bilgiler verilebilir.

3. Ortaöğretim kurumlarında rehberlik servislerince düzenlenecek olan anne-baba seminerlerinde, anne-babaların sahip oldukları demokratik, koruyucu-istekçi, otoriter tutumların çocukların geleceklerini, kişiliklerini nasıl etkilediği konusunda anne-babaların bilgilennmelerini sağlamak için programlar düzenlenebilir.

4. Öğrencilerin meslek seçimi ve sınava giriş öncesinde anne-babalara etkin seminerlerin verilmesi, alan ve meslek seçimi konularında anne-babaların bilinçlenmesi çocuklarına yerli yersiz baskı yapmamaları veya onları tamamen başıboş bırakmamaları için gereklidir.

5. Lise öğrencilerinin içten denetimlilik ve dıştan denetimlilik özellikleri dikkate alınarak mesleki rehberlik programları düzenlenebilir.

KAYNAKÇA

ABRAHAMSON, K.G.-CHRISTOPHERSEN, V.A. (1985). *Perceived Competence Among Rural Middle School Children: Parental Antecedents and Relation to Locus of Control*. **Psychological Abstracts**. Vol: 72, Number:11, P:3074

AKAY, Bengisu. (1983). **Lise Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeyleri**. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

AKBOY, Rengin. (1998). *Fen Lisesi ve Genel Lise Öğrencilerinin Benlik Kavramı, Denetim Odağı ve Sürekli Kaygı Açısından Karşılaştırılması*. **VII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Dergisi**. Konya: Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Yayınları, 1. P:189-197.

AKDEMİR, Çağatay. (1987). **Lise Öğrencilerinin Başarı Düzeylerinin Meslek Seçimine Etkisi**. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi).

AKSOY, Cerit Ayşe. (1992). **Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Öz Saygı ve Denetim Odağını Etkileyen Bazı Değişkenlerin İncelenmesi**. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

ARGUN, Yasemin. (1995). **Anne-Babaların Çocuk Yetiştirme Tutumlarının Ortaokul Öğrencilerinin Denetim Odağı Üzerine Etkileri**. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

ATAKAN, Semiha. (1990). *Gençlerin Ana-Babanın İsteklerine Uyum ve Ana-Baba Davranışları*. **V. Ulusal Psikoloji Kongresi Psikoloji Seminer Dergisi Özel Sayısı**. İzmir: Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, P: 507-512.

AZİZOĞLU, Güneş Tülay. (1993). **Anne Baba Tutumları ile Diğer Bazı Değişkenlerin Lise Öğrencilerinin Mesleki İlgilerine Etkisi**. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

AYDIN, Ömer. (1999). **Denetim Odakları Farklı Olan Ergenlerin Problem Çözme Becerilerinin Karşılaştırılması**. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

BACANLI, Feride. (1995). **Mesleki Grup Rehberliğinin Lise Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeylerine Etkisi**. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

BALCI, Süleyman. (1997). **Lise Öğrencilerinin Denetim Odağı İle Sınav Kaygısı Arasındaki İlişki**. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

BALKUVAR, Naz. (1998). **Farklı Liselerin Öğrencilerinin Denetim Odağı ve Sürekli Kaygı Düzeylerinin Belirlenip Karşılaştırılması**. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

BARAK,A.- CARNEY, G.C.-ARCHIBALD, R.D. (1975). *THE Relationship Between Vocational Information Seeking and Educational and Vocational Decidedness*. **Journal of Vocational Behavior**. 7; 149-159.

BAUMRIND, D. (1968). **Guidance And Counseling in Groups**. New York: Mc Graw Hill Book Company.

BAYINDIR, Aşkım. (1999). **Bireylerin Mesleki Olgunluk Düzeyleri İle Anne Babalarının Tutumlarını Algılamaları Arasındaki İlişki**. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

BAYMUR, Feriha. (1989). **Genel Psikoloji**. Sekizinci Baskı. İstanbul: İnkılap Kitapevi.

BELL, N.- JENKINS,D. VE ark. (1985). *Family Relationships and Social Competence During Late Adolescence*. **journal of Youth and Adolescence**. 14: 109-119.

BİLGİN, Asude. (1990). *Anne-Babaların Çocuklarının Yetenek, İlgi ve Değerlerini Algılamaları Eğitim Bilimleri Birinci Ulusal Kongresi Bildirileri*, Ankara: 24-28, Eylül.

BİLGİN, Asude. (1995). **Grup rehberliğinin ve Grupla Psikolojik Danışmanın Lise Öğrencilerinin Anne ve Babalarından Bağımsız Meslek Kararı Verme Davranışına Etkisi**. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

BROWN, J.E.-MANN, L. (1990). *The Relation Ship Between Family Structure and Process Variables and Adolescent Decision Making*. **Journal of Adolescence**, 13, 25-37.

BURKE, J.S. (1990). *Parent Adolescent Relationship and Family Systems Functioning*. **Dissertation Abstracts International**. 51:1, P: 30.

BÜYÜKÖZTÜRK, Şener. (2002). **Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı. (İstatistik, Araştırma Deseni SPSS Uygulamaları ve Yorum)**. Birinci Baskı. Ankara: Pegem Yayıncılık.

CANEL, Denктаş N. (1993). **Ortaokul Seviyesindeki Ergenlerin Denetim Odağı Özelliklerinin Yaratıcı Düşünceye Etkisi**. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

CHARULNIC, P.D.-CITRIN, M. (1972). *Individuall Difference In Psychological Reactance: The Interaction Between Locus of Control and Mode of Elimination of Freedom*. **Journal of Personality and Social Psychology**, Vol: 29, P: 398-404.

CRANDALL, Virginia.C. (1973). *Differences in Parental Antecedents of Internal-External Control in Children and in Young Adulthood*. **Child Development**.

CROWNE, D. P. ve LIVERANT S. (1963). *Conformity under varying conditions of personal commitment*. **Journal of Abnormal and Social Psychology**, 66: 547-555.

ÇAKAR, Murat. (1997). **Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeyleri ile Denetim Odağı Düzeylerinin Karşılaştırılması**. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

DAĞ, İhsan. (1991). *Rotter'ın İç ve Dış Kontrol Odağı Ölçeği'nin Üniversite Öğrencileri İçin Güvenirliği ve Geçerliği*. **Psikoloji Dergisi**. 7,26: 10-15.

DÖNMEZ, Ali. (1983). *Denetim Odağı ve Çevre Büyüklüğü*. **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**. Cilt: 16, Sayı: 1.

(1984). *Belirli Toplumsal Durumların Algılanmasında Denetim Odağının Etkisi*. **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**. Cilt: 17, Sayı: 1-2, P: 143-158.

(1985). *Denetim Odağı: Kendine Saygı ve Üç Değişken: Çevre Büyüklüğü, Yaş, Aile Ortamı*. **Eğitim ve Bilim Dergisi**. Sayı: 55.

(1986). *Denetim Odağı Temel Araştırma Alanları*. **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**. Cilt: 19, Sayı: 1-2.

DÖKMEN, Üstün. (1989). *Anne Babaları Gençleri Ne Ölçüde Tanıyor? Üniversite Gençliğinde Uyum Sorunları Sempozyumu Bilimsel Çalışmaları*. Ankara: 22-24 Kasım.

DURAK, Hatice. (1997). *Ankara Meslek Yükseokulu Öğrencilerinin Özsaygı Düzeyleri ile Denetim Odağı Düzeyleri Arasındaki İlişki*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

DURLANIK, Mustafa. (1998). *Bireysel Danışma Hizmetinin Öğrencilerin Mesleki Tercihlerine Etkisi*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

ELDELEKLİOĞLU, Jale. (1996). *Karar Stratejileri İle Ana-baba Tutumları Arasındaki İlişki*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

ELLIOT, J. (1996). *Locus of Control Behaviorally Disordered Children*. *British Jorunal of Psychology*. 132, 2: 217-222.

EROL, Zehra. (2000). *15-16 Yaşları Arasındaki Çalışan, Resmi Lise ve Endüstri Meslek Lisesine Devam Eden Gençlerin Özsaygı Düzeyleri ve Denetim Odaklarının Karşılaştırılması*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

GINZBERG, E.- GINZBURG, S.W.- AXELRAD, S. -HERMA, J.L. (1951). *Occupational Cjoice: An Approach to a General Theory*. New York: Colombia University Press.

GİDERER, Hakkı. (1990). *Fen Lisesi ile Ömer Seyfettin Lisesi Öğrencilerinin Denetim Odağına Göre Bazı Değişkenler Yönünden Karşılaştırılması*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

GÖKÇAKAN, Zafer ve YANILMAZ, Behçet. (1998). *Öğretmen Adaylarında Denetim Odağı ve Stresle Başaçıkma Tarzları. VII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Dergisi*, Konya: Seuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 2. P:287-290.

GÖKÇE, Birsen. (1991). *Çocuk Kişiliğinin Gelişiminde Aile, Okul ve Dış Çevrenin Rolü. Aile Yazıları 3*. Ankara: Aile Araştırma Kurumu Yayınları, ss. 15-22.

GÜNDÜZ, Zeynep. (1986). **Okul Başarısı ve Ortaokul 1. Sınıf Öğrencilerinde Denetim Odağı**. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

GÜNEY, Z. (1982). **Bir Grup Rehberliği Programının öğrencilerin Meslek Tercihleri ile Meslek Alanlarına Bağlı Değerleri Arasındaki İlişkiye Etkisi**. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

GÜVEN, Aytül. (1993). **Farklı Öğretim Programı İzleyen Öğrencilerde Algılanan Ana-Baba, Öğretmen tutumlarının Benlik Kavramına Etkisi**. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

HAMAMCI, Zeynep. (1996). **Aile Rehberliğinin Anne-Babaların Meslek Gelişimi Konusunda Bilgi Düzeylerine ve Çocuklarına Yardımcı Olmaya Yönelik Tutumlarına Etkisi**. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

HEAVEN, P.C.L. (1988). *Locus of Control and Attitudes to Authority Among Adolescents, Personality and Individual Differences. Jorunal of Personality*. 91, 9, P: 181-183.

İSMAİLOĞLU, Lütfi. (1991). **Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeylerdeki Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Meslekleri Algılamaları**. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

JOGAWARS, V.V. (1982). *Development of Self Concept During Adolescence and Acceptance of the Child by Parents*. **Indian Psychological Review**. 22: 6-8.

KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem. (1972). **Sosyal Değişmenin Psikolojik Boyutları**. Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.

KALAFAT, Zehra. (1998). **Lise Öğrencilerinde Mesleki Geleceğe Bakış**. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

KALKAN, Ergin. (1995). **Işıklar Askeri Lisesi Öğrencilerinin Denetim Odağı Algılarının Okul İçi Gelişimi ile Başarı ve Disiplin Durumları Açısından Değerlendirilmesi**. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

KIRAN, Binnaz. (1993). **Cinsiyetleri ve Denetim Odakları Farklı Lise Öğrencilerinin Uyum Alanları ve Yöntemlerinin İncelenmesi**. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

KAPTAN, Saim. (1995). **Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri**. Ankara: Pegem Yayıncılık.

KARADENİZ, Aynur. (1994). **Lise Son Sınıf Öğrencileri Üzerinde Demokratik ve Otoriter Olarak Algılanan Ana-baba Tutumlarıyla Çeşitli Mesleki Değerler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi**. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

KARASAR, Niyazi. (1999). **Bilimsel araştırma Yöntemi**. Dokuzuncu Baskı, Ankara: Nobel Yayınevi.

KASATURA, İlkay. (1998). **Kişilik ve Özgüven**. Birinci Basım. İstanbul: Evrim Yayınevi.

KATROVSKY, W., CRANDALL,V.C., GOOD, S. (1967). *Parental Antecedents of Children's Beliefs in Internal-External Control of Reinforcement in Intellectual Achievement Situations*. **Child Development**. 28: 765-776.

KAYA, Zülgani. (1988). **Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Meslek Seçimindeki Sosyo-Ekonomik Faktörler**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

KOÇ, Mustafa. (1991). **Karadeniz Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi Birinci Sınıf Öğrencilerinin Meslek Seçimlerine Etki Eden Faktörlerin Belirlenmesi**. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

KORKUT, Fidan. (1986). **İlkokul Öğrencilerinin Kendilerine ve Ailelerine İlişkin Bazı Değişkenlerin Denetim Odakları Üzerine Etkisi**. Ankara: Hacettepe Üniversitesi(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

KÖKSAL, Fikri. (1991). **Denetim Odağı ile Saldırganlık Arasındaki İlişkiler**. Erzurum: Atatürk Üniversitesi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

KULAKSIZOĞLU, Adnan. (1999). **Ergenlik Psikolojisi**. İkinci Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi.

KUZGUN, Yıldız. (1973). *Ana-Baba Tutumlarının Bireyin Kendini Gerçekleştirme Düzeyine Etkisi*, **Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, 5, (1): 57-70, Ankara.

(1976). *Lise Öğrencilerinin mesleki Doyum Tercihleri*. **Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, 8: 1-2.

(1982). **Mesleki Rehberliğin Bireyin Yetenek ve İlgilerine Uygun Meslekleri Tanımlarına Etkisi**. Ankara: Ankara Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Yayınları, 118:41.

(1983). *Benlik ve İdeal benlik Kavramlarının Tercih Edilen Meslek Kavramı İle İlişkisi*, **Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 16, (1): 1-10, Ankara

(2000). **Meslek Danışmanlığı Kuramları-Uygulamaları**. Ankara: Nobel Yayın.

LAMBORN, S. ve ark. (1991). *Patterns of Competence and Adjustment Among Adolescents From Authoritarian, Indulgent and Neglectful Families*. **Child Development**. 62,1049-1065.

LAWTON, L.E. (1992). *The Quality of Parent-Adult-Child Relationships and Family Structure*. **Dissertation Abstracts International**. 52 (9): P:3446.

LEFCOURT, H.M. (1982). **Locus of Control Current Trends In Theory and Research**. New York: Hillsdale New Jersey Lawrence Erlbaum.

LEONARD, Patricia. (1984). *Career Education for Black Youth: A Perspective*. **Negro Educational Review**. Vol: 35, N: 3-4.

LIPSET, L. (1962). *Social Factors in Vocational Development*. **Journal of Personnel and Guidance**. 41, 45-54.

LUZZO, Darell Anthony. (1993). *Predicting The Career Maturity of Undergraduates A Comparison of Personal Educational and Psychological Factors*. **Journal of College Student Development**. Vol: 34, N: 4, P: 271-275.

Mc GHEE, Paul-CRANDALL, Virginia. (1968). *Expectancy of Reinforcement and Academic Competence*. **Journal of Personality**. 36: 635-648.

MODISON, L.S.-BUDD, S.K.-ITZKOWITZ, J.S. *Changes In Stuttering In Relation to Childrens Locus of Control*. **The Journal of Genetic Psychology**, Vol: 2.

NAVARO, Leyla. (1990). **Beni Duyuyor Musun?** İstanbul: Ya-Pa Yayıncılık.

NOWICKI, S.- STRICKLAND, B.A. (1973). *Locus of Control Scale for Children*. **Journal of Consulting and Clinical Psychology**. Vol: 40, N: 1, P: 148-154.

ONARAN, Oğuz. (1981). **Çalışma Yaşamında GÜDÜLENME Kuramları**. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Yayınları.

OSKAY, Güler. (1981). **Değer Yargıları Yönünden Ana-Baba-Ergen Çatışması**. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

ÖREN, N. (1991). *Denetim Odağı ve Kendini Kabul Arasındaki İlişki*. **Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi**. 1 (2): 20-27.

ÖZEN, Dilek. (1995). *Üniversite Öğrencilerinde Kontrol Odağı, Cinsiyet ve Sınıf Değişkenlerinin, bedensel İmgesinden Hoşnut Olma, üzerine Etkisi*. **3P Dergisi**. Cilt:3, sayı: 3,

ÖZSOY, Osman. (2002). **Değişen Dünyada Meslek Seçimi, Geleceğin Meslekleri**. İstanbul: Hayat Yayınları

ÖZYÜREK, Dilek. (1992). **Denetim Odağını Etkilemeye Yönelik Deneysel Bir Çalışma**. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

PARDECK, J.A.-PAEDECK, J.T. (1990). *Family Factors Related to Adolescent Autonomy*. **Journal of Adolescence**. XXV, 310-319.

PHARES, E. J. (1968). *Differential Utilization of Information as a Function of Internal-External Control*. **Journal of Personality**. 36: 649-662.

RAWDON, V.A.-WILLIS, F.N.- FICKEN, E.J. (1995). *Locus of Control in Young Adults in Russia and The United States Perceptual and Motor Skills*. **Journal of Personality**. 80: 599-604.

ROTTER, J.B.-BOTTLEVE, E. (1966), *Childrens Feelings Of Personal Control as Related To Social Class And Ethnic Group*. **Journal of Personality**. Vol: 31.

ROTTER, J.B. (1972). **Applications of a Social Learning Theory of Personality**. New York: Rinerhard and Winston.

SAHRANÇ, Ümit. (2000). **Lise Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeylerinin Denetim Odaklarına Göre Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi**. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

SERT, Meral. (1994). **Normal Lise ile İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Denetim Odakları Üzerine Bir İnceleme**. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

SUNGUR, Nuray. (1998). **Yaratıcı Düşünce**. İstanbul: Evrim Yayınevi.

ŞAHİN, Musa. (1997). **Türkiye’de Aile ve Okulun Meslek Seçimine Etkileri**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

ŞAR, Ali Haydar. (1997). **Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Kişilik Tercihlerinin ve Denetim Odaklarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi**. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

TAN, Deniz. (2000). **Lise Öğrencilerinin Yalnızlık Düzeyleri ile Denetim Odaklarının Aile Destek Düzeyleri ve özlük Nitelikleri Açısından Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi**. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

TAPÇAN, Kadir Tümay. (2002). **Ebeveyn Tutumları ile İlköğretim 6.-7. ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Denetim Odağı İlişkisi**. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

UYSAL, Şefik. (1970). **Lise Öğrencilerinin Meslek Seçimi**. Ankara: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

UZER, Ayşe Sibel. (1987). **Lise Öğrencilerinin Yükseköğretim Programlarını Tercihleri ile Kendi Yetenek, İlgi ve Mesleki Olgunluk Düzeyleri arasındaki İlişkiler**. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

WASHINGTON, G. (1989). **10-12 Yaş Grubu Korunmaya Muhtaç Yuva Çocuklarında Denetim Odağı Algısı ve Kendine Saygı Duygusu**. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

WILKS, J. (1986). *The Relative Importance of Parents and Friends in Adolescent Decision Making*. **Journal of Youth and Adolescence**. 15, (4).

YAVUZER, Haluk. (1998). *Yaygın Ana-Baba Tutumları*. **Ana-Baba Okulu**. İstanbul: Remzi Kitabevi.

YEŞİLYAPRAK, Binnur. (1986). *Gençlere Meslek Seçiminde Yapılacak Yardımlar. Eğitim ve Bilim Dergisi*, X, 19:28-32, Ankara

(1988). *Lise Öğrencilerinin İçsel Ya Da Dışsal Oluşlarını Etkileyen Etmenler*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

(1992). *Denetim odağı ölçekleri Üzerine Eleştirisel Bir Değerlendirme. Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*. Cilt:1, Sayı:3.

YIN, Cheong. (1990). *Locus of Control as an Indicator of Hong Kong Teachers Job Attitudes and Perceptions of Organizational Characteristic. Journal of Counseling Psychology*. Vol: 36.

YOUNG, T.J. (1992). *Locus of Control and Perceptions of Human Aggression, Perceptual and Motor Skills. Journal of Personality*. 74: 1016-1018.

YÖRÜKOĞLU, Atalay. (2000). *Gençlik Çağı*. İstanbul: Özgür Yayınları.

YÜKSEL, F. (1991). *İçsel Ya Da Dışsal Denetimli Olmanın ve Bazı Değişkenlerin Üniversite Öğrencilerinin Yalnızlık Düzeyine Etkisi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

EK.1.KİŞİSEL BİLGİ FORMU

1. Okulunuz :.....

2. Cinsiyetiniz : Kız () Erkek ()

3. Yaşınız :.....

4. Öğrenim Gördüğünüz Alan :.....

5. Sizden başka evde kaç kardeşiniz var?.....

6. Ailenizin kaçınıcı çocuğusunuz?.....

7. Anne ve babanız birarada mı yaşıyorlar?

a) Hayır, babam öldü b) Hayır, annem öldü c) Her ikiside sağ ama, ayrı yaşıyorlar

8. Annenizin öğrenim durumu:

Okur-yazar değil () Okur-yazar veya ilköğretim mezunu () Ortaokul mezunu

veya meslek lisesi mezunu () Üniversite veya yüksek okul mezunu () Lisans üstü öğrenim

9. Babanızın öğrenim durumu:

Okur-yazar değil () Okur-yazar veya ilköğretim mezunu () Ortaokul mezunu

veya meslek lisesi mezunu () Üniversite veya yüksek okul mezunu () Lisans üstü öğrenim

10. Annenizin mesleği:

Ev hanımı, mesleği yok () Memur () İşçi () Öğretmen

veya başka meslek (doktor, avukat, tüccar vb.)

veya başka meslek (Lütfen yazınız).....

11. Babanızın mesleği

Okur-yazar değil () Memur () İşçi () Öğretmen () Esnaf, bakkal

veya başka meslek (doktor, avukat, tüccar vb.)

veya başka meslek (Lütfen yazınız).....

12. Ailenizin aylık ortalama geliri ne kadardır?

a) 500 milyon b) 500 milyon-1 milyar c) 1 milyar ve üstü

13. Ailenin tümünü ilgilendiren kararları kim alır?

a) Annem b) Annem c) Dedem veya büyükannem d) Annem ve babam birlikte e) Tüm aile bireyleri birlikte

14. Sizinle ilgili kararları kim alır?

a) Annem b) Annem c) Annem ve babam birlikte d) Tüm aile bireyleri birlikte e) Kendim

15. Genelde sorunlarınızı çözümlerken kimlerden yardım alırsınız?

emden b) Babamdan c) Kardeşlerimden d) Arkadaşlarımdan e) Hiç kimseden yardım almam

16. Anne ve babanızın size olan yaklaşımının nasıl olduğunu düşünüyorsunuz?

katı buluyorum b) Oldukça ılımlılar c) Belli olmuyor

17. Anne-babanızın size aşırı koruyucu davrandığını düşünüyor musunuz?

t b) Hayır c) Bazen

18. Aileniz hoşlarına gitmeyen bazı durumlardan dolayı sizi cezalandırır mı?

t b) Hayır c) Bazen

19. Aileniz hoşlarına giden bazı durumlarla karşılaştıklarında sizi ödüllendirir mi?

t, her zaman b) Evet, bazen c) Hayır, hiçbir zaman

20. Anne-babanızın meslek seçmedeki yaklaşımı nedir?

- a) Annem baskı yapıyor b) Babam baskı yapıyor c) Ailem beni serbest bırakıyor
- d) Ailem benimle fikirlerimi tartışıyor, kararı bana bırakıyor
- e) Diğer (Lütfen belirtiniz)

21. Nasıl bir mesleğiniz olsun istersiniz?

- a) Özel sektörde b) Devlet sektöründe c) Kendi özel işim

22. Sizce en iyi meslek hangisidir?

- a) Ücreti en yüksek olan b) Kabiliyet ve ilgilere uygun olan c) Toplumda itibarı olan
- d) İş bulma sorunu olmayan e) Severe çalışılan ve tatmin olunan

EK.2.ANA-BABA TUTUM ENVANTERİ

AÇIKLAMA:

Anne-babanızın size karşı tutumlarını nasıl algıladığınızı ölçmek amacıyla hazırlanmış olan bu envanter, 40 maddeden oluşmaktadır. Her madde için cevaplar (A)'dan (E)'ye kadar sınıflandırılmıştır. Sınıflama aşağıdaki gibidir:

- (A) Hiç uygun değil
- (B) Pek uygun değil
- (C) Biraz uygun
- (D) Uygun
- (E) Tamamen uygun

Sizden beklentimiz, her bir maddenin anne-babanızın size karşı tutumlarına ne kadar uyduğunu ifade eden cevaba karşılık gelen harfin bulunduğu parantezi işaretlemenizdir. Cevaplamayı cevap kağıdına yapınız.

Cevaplamanın nasıl yapılacağı aşağıda bir örnekle açıklanmıştır:

ÖRNEK:

"13- Benden her zaman gücümün üstünde başarı beklemiştir."

Bu tutumun anne-babanızın tutumlarıyla ne kadar uygun olduğunu cevap kağıdında parantezin içine (X) işareti koyarak belirtiniz. Diyelim ki bu madde sizin anne-babanızın tutumuna –tam olarak uymasa da – yakın ise, "Uygun" ifadesini temsil eden D harfinin bulunduğu paranteze (X) işaretini koyacaksınız.

Hiç Uygun Değil	Pek Uygun Değil	Biraz Uygun	Uygun	Tamamen Uygun
A	B	C	D	E
()	()	()	(X)	()

1. Bana her zaman güven duygusu vermiş ve beni sevdiğini hissettirmiştir.
2. Çok yönlü biri olarak büyümem için beni olanakları ölçüsünde desteklemiştir.
3. Her yaptığım işin olumlu yanlarını değil, kusurlarını görmüş ve beni eleştirmiştir.
4. İlişkimiz, problemlerimi ona açamayacağım kadar resmidir.
5. Arkadaşlarımı eve çağırmama izin verir, onlara iyi davranırdı.
6. Çevremizdeki çocuklarla beni karşılaştırır, onların benden daha iyi olduklarını söylerdi.
7. Her zaman başıma kötü bir şey gelecekmiş gibi davranır.
8. Bana hükmetmeye çalışırdı.
9. Her konuda benim fikrimi de almaya özen göstermiştir.
10. Problemlerimi onunla rahatlıkla konuşabilirim.
11. Evde bir konu tartışılırken benim de görüşlerimi söylemem için beni teşvik eder.
12. Bugün bile alış-verişe çıktığım zaman, beni kandıracakları endişesiyle kendisi de gelmek ister.
13. Benden her zaman gücümün üstünde başarı beklemiştir.
14. Fiziksel ve duygusal olarak kendisine yakın olmak istediğim zamanlar soğuk ve itici davranırdı.
15. Yapmamam gereken şeylerin nedenini bana açıklar.
16. Sevmediğim yemekleri bana zorla yedirir.
17. Sınavda hep üstün başarı göstermemi istemiştir.
18. Benim gibi bir evladı olduğu için mutsuz olduğunu düşünüyorum.
19. Küçüklüğümden itibaren ders çalışma ve okuma alışkanlığı kazanmam konusunda bana yardımcı olmuştur.
20. Birlikte olduğumuz zamanlar ilişkimiz çok arkadaşçadır.
21. Her gittiği yere beni de götürür, evde yalnız kalmamı istemez.
22. Beni kendi emellerine ulaşmak için bir araç olarak görmüşlerdir.
23. Cinsiyet konusunda karşılaştığım problemleri kendilerine anlattığımda, çok ilgisiz davranırlardı.
24. Onlara yakınlaşmak istediğimde bana sıcak bir şekilde karşılık vermişlerdir.

25. Küçüklüğümde bana yeterince vakit ayırır, parka, sinemaya vs. götürmeyi ihmal etmezlerdi.
26. Bana önemli ve değerli bir insan olduğum inancını vermişlerdir.
27. Paramı nerelere harcadığımı ayrıntılı biçimde kontrol ederler.
28. Her zaman her işte kusursuz olmama gerektiği inancındadır.
29. Cinsel konularda çok tutucu olduğu için onun yanında bu konulara ilgi gösteremem.
30. Benimle genellikle sert tonda ve emrederek konuşur.
31. Kendi istediği mesleği seçmeme konusunda beni zorlamıştır.
32. Aile ile ilgili kararlar alınırken benim de fikrimi sormuştur
33. Benim iyiliğimi istediğini, ama benim için iyinin ne olduğunu ancak kendisinin bileceğini söyler.
34. Beni yapabileceğimden fazlasını yapmaya zorlar.
35. Beni olduğum gibi kabul etmiştir.
36. Başkalarına benden daha çok önem veriri, daha nazik davranır.
37. İyi bir iş yaptığımda beni övmekten çok, daha iyisini yapmam gerektiğini söyler.
38. Her zaman nerede olduğumu ve ne yaptığımı merak eder.
39. Günlük olaylarla ilgili anlattıklarımı ilgi ile dinler ve bana açıklayıcı cevaplar verir.
40. Okulda başarılı olmama konusunda beni zorlar, kırık not aldığımda beni cezalandırırdı.

EK.3.ANNE-BABA TUTUM ENVANTERİ CEVAP KAĞIDI

Cinsiyeti: E K

Okulu:.....

Sınıfı:..... Tarih:...../...../2004

A: Hiç Uygun Değil B: Pek Uygun Değil C: Biraz Uygun D: Uygun E: Tamamen Uygun

	ANNE											BABA											
	A	B	C	D	E		A	B	C	D	E		A	B	C	D	E		A	B	C	D	E
1						21						1						21					
2						22						2						22					
3						23						3						23					
4						24						4						24					
5						25						5						25					
6						26						6						26					
7						27						7						27					
8						28						8						28					
9						29						9						29					
10						30						10						30					
11						31						11						31					
12						32						12						32					
13						33						13						33					
14						34						14						34					
15						35						15						35					
16						36						16						36					
17						37						17						37					
18						38						18						38					
19						39						19						39					
20						40						20						40					

EK.4.NOWICKİ VE STRICKLAND DENETİM ODAĞI ÖLÇEĞİ

AÇIKLAMA

Aşağıda, görüşlerinize, düşüncelerinize ilgili bir dizi soru bulunmaktadır. Her soruyu dikkatlice okuyunuz ve hiç bir soruyu atlamadan, sorunun cevabı size göre ne ise cevap kağıdında o sorunun karşısındaki “EVET” ya da “HAYIR” sütunlarından birindeki boş paranteza (X) işaretini koyarak fikrinizi belirtiniz.

Bu bir sınav değildir, cevaplarınız gizli kalacak ve sadece lisede okuyan gençlerle ilgili bir araştırmada kullanılacaktır. Doğru ve içten cevap vermeniz araştırmanın değerini arttıracaktır.

Lütfen her maddeyi işaretlemeye özen gösteriniz.

SORULAR

1. Sız çaba harcamasanız da çoğu güçlüğün kendiliğinden çözüleceğine inanır mısınız?
2. Üşütüp hasta olmayı engelleyebileceğinize inanıyor musunuz?
3. Bazı çocuklar doğuştan şanslı mıdır?
4. Genellikle iyi notlar almanın sizin için çok önemli olduğu kanısında mısınız?
5. Kendi kusurunuz olmayan şeylerden dolayı sık sık suçlandığınız olur mu?
6. Herhangi bir kişinin yeterince çalışırsa her dersten geçeceğine inanır mısınız?
7. Nasıl olsa hiç bir şeyin istenen biçimde sonuçlanmadığı düşüncesiyle, çok çalışmanın hiç bir işe yaramadığı kanısında mısınız?
8. Sabahı iyi başlayan bir günün ne yaparsanız yapın, iyi bir gün olacağına inanır mısınız?

9. Ana-babanın çocuklarının söylediklerine genellikle gereken önemi verdikleri kanısında mısınız?
10. İyi dileklerde bulunmanın iyi şeylerin oluşmasını sağlayacağına inanıyor musunuz?
11. Cezalandırıldığınız zaman, genellikle bunun uygun bir nedene dayanmadığı izleniminde mi olursunuz?
12. Bir arkadaşınızın düşüncesini değiştirmenin genellikle güç olduğu kanısında mısınız?
13. İzleyicilerin alkış ve tezahüratlarını, bir takımın kazanmasına şanstı daha fazla yardım edeceği kanısında mısınız?
14. Herhangi bir konuya ilişkin olarak ana-babanın düşüncesini değiştirebilmenin hemen hemen olanaksız olduğu kanısında mısınız?
15. Kararlarınızın çoğunun kendiniz tarafından alınmasını ana-babanızın hoşgörüsüyle karşılaması gerektiği inancında mısınız?
16. Yanlış bir şey yağıtığınızda onu düzeltmek için yapabileceğiniz pek bir şey olmadığı kanısında mı olursunuz?
17. Çocukların çoğunun sporda doğuştan yetenekli olduğuna inanıyor musunuz?
18. Yaştlarınızın çoğunun sizden daha güçlü olduğu kanısında mısınız?
19. Sorunların çoğunu çözmenin en iyi yollarından birisinin onlara boşvermek olduğu kanısında mısınız?
20. Arkadaşlarınızı seçmede birçok seçeneğiniz olduğu kanısında mısınız?
21. Dört yapraklı bir yonca bulşsanız, bunun size uğur getireceğine inanır mısınız?
22. Ödevlerinizi yapıp yapmamamnın alacağınız notlar üzerinde etkili olduğu kanısında mısınız?
23. Kendi yaşıınızdaki bir kimse size vurmaya çalışırsa onu durdurmak için yapabileceğiniz pek bir şey olmadığı kanısında mısınız?
24. Uğur getirdiğine inandığınız herhangi bir şeyi hiç taşıdınız mı?
25. İnsanların sizden hoşlanıp hoşlanmamalarının kendi davranışlarınıza bağı olduğu kanısında mısınız?
26. Ana-babanızdan yardım istediğinizde genellikle size yardımcı olurlar mı?

27. Size kötü davrandıklarında, genellikle bunun sebepsiz yere olduğu duygusuna kapılır mısınız?
28. Çoğunlukla bugün yaptıklarınızla gelecekte olabilecekleri değiştirebileceğiniz kanısında mısınız?
29. ne yaparsanız yapınız olabilecek kötü şeyleri durduramayacağınıza inanıyor musunuz?
30. Eğer sürekli çaba gösterirlerse çocukların ya da gençlerin kendi yaşamlarına yön verebilecekleri kanısında mısınız?
31. Evinizde işlerin istediğiniz biçimde olması için çalışmanızın genellikle yararlı olmayacağı kanısında mısınız?
32. İyi şeylerin ancak çok çalışma sonucunda oluşturulabileceği kanısında mısınız?
33. Yaşıtlarınızdan birini size düşmanca davranacağını hissettirdiğinizde bu durumu değiştirmek için yapabileceğiniz pek bir şey olmadığını mı düşünürsünüz?
34. Arkadaşlarınıza istediğiniz bir şeyi yaptırmanın kolay olduğu kanısında mısınız?
35. Genellikle, evde ne yemek istediğinize ilişkin size pek fazla söz düşmediği kanısında mısınız?
36. Biri sizden hoşlanmadığında bu konuda yapabileceğiniz pek fazla bir şey olmadığı kanısında mısınız?
37. Diğer çocukların çoğunun sizden daha akıllı olması nedeniyle okulda çaba göstermenin pek yararlı olmadığı kanısında mısınız?
38. Önceden planlamanın işleri daha iyi sonuçlandıracağına inanır mısınız?
39. Çoğunlukla aile kararları üzerinde pek etkili olmadığınız kanısında mısınız?
40. Akıllı olmanın şanslı olmaktan daha iyi olduğunu düşünüyor musunuz?

EK.5.NOWICKI-STRICKLAND DENETİM ODAĞI ÖLÇEĞİ CEVAP
KAĞIDI

EVET		HAYIR		EVET		HAYIR	
1.	()		()	21.	()		()
2.	()		()	22.	()		()
3.	()		()	23.	()		()
4.	()		()	24.	()		()
5.	()		()	25.	()		()
6.	()		()	26.	()		()
7.	()		()	27.	()		()
8.	()		()	28.	()		()
9.	()		()	29.	()		()
10.	()		()	30.	()		()
11.	()		()	31.	()		()
12.	()		()	32.	()		()
13.	()		()	33.	()		()
14.	()		()	34.	()		()
15.	()		()	35.	()		()
16.	()		()	36.	()		()
17.	()		()	37.	()		()
18.	()		()	38.	()		()
19.	()		()	39.	()		()
20.	()		()	40.	()		()